İSMET BOZDAĞ

Kemal Tahir'in Sohbetleri

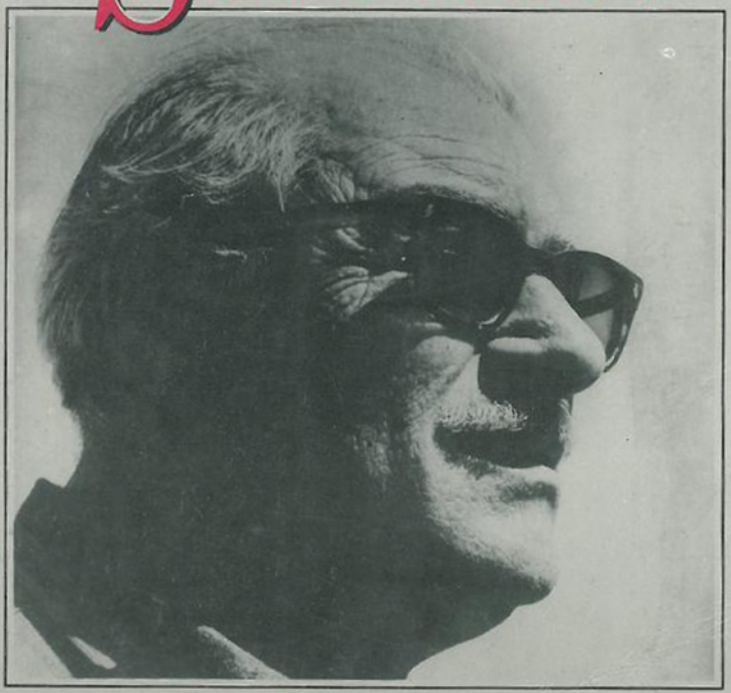

EMRE
YAYINLARI

İsmet BOZDAĞ

KEMAL TAHİR'İN SOHBETLERİ

Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han
No: 27 Kat: 2/50 Cağaloğlu- İstanbul
Tel: (0 212) 522 10 60 - 520 98 22

İsmet BOZDAĞ

●

KEMAL TAHİR'İN SOHBETLERİ

Emre Yayınları: 34
İnceleme-Araştırma Serisi: 4

Dizgi - İç Düzen
Ceylan (0 216) 391 76 72

Tashih
Fikri Çelik

Baskı-Cilt
Umut Kağıtçılık ve Matbaacılık

Kapak
Dönüş

Kapak Baskısı
Has Matbaacılık

ISBN 975-7369-32-2

Nisan - 1995 - İSTANBUL

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ
KEMAL TAHİR ÜSTÜNE

Çevre ve insan münasebetlerinde en güzel etkileşim örneği *Kemal Tahir*'dir. *Marksist* olduğu için 13 yıl hapis yatan Kemal Tahir'in aralarında yaşadığı ilk entellektüel grup, *Turancılar*'dır.. İlk fikir dostları, Atsız, Necdet Sancar, Arif Nihat Asya, Mükrimin Halil İnan vb.'dir... Bir çok konuşmalarında bana, bu döneminden açtığı sıralar; "*Atsız*'dan ve *Mükrimin Halil*'den çok yararlandım. Onlar bana Tarihin nasıl okunması gerektiğini öğrettiler" demiştir.

Tarih ona göre: belli bir açıdan bakılmıyorsa, hikâyedir. Çünkü Hikâyelerin çoğu da, ya olup bitmiş olaylardan, ya da olması mümkün olaylardan yararlanılarak yazılır. Tarihçi, olup bitmiş olayları yazarken, kendi değer ölçülerini kullanacaktır; tıpkı bir hikâyeci, hikâyesini, kendi değer ölçülerini kullanarak yazdığı gibi.

İnsan tarafsız olamaz. En azından kardeşinden, anne-babasından yanadır. İnsan, içinde yaşadığı toplumdan yana olmaktan da kurtulamaz. böyle olunca, tarafsız tarih yazmak, insanı aşan bir olaydır! Tarihçinin fikir yapısını bilmeden, yazdığı tarihi anlamak olası iş değildir!.

Kemal Tahir'in ilk tanıştığı *gerçek,* işte bu gerçektir.

'Atsız'a: *"Bencil ve zeki"* , Mükrimin Halil'e *"Ayrıntılardan kurtulabilse, büyük tarihçi"* değerlendirmesini yapardı.

Daha sonraları Kemal Tahir, Osmanlı hayranlığının, bu ilk dostlarıyla hiç bir ilintisi olmadığını bana bir çok kez tekrarlamıştır. Anlattığına göre, 'Eğer Marksist olmasaydı, *Osmanlı*'yı hiç bir zaman anlayamayacaktı. Çünkü Osmanlı Padişahı, materyalist açıdan yaklaşılmadıkça Batı krallığı gibi görünür; kıl kadar farkı kalmaz. "*Osmanlının sınıfsız toplum oluşu benim gözümü açtı*" dediğini hatırlarım..

Kemal Tahir daha Galatasaray'da okurken, şiir yazıyordu ve Ahmet Haşim'e hayrandı. Şiir yazmak hevesinde, "*başkasından farklı olmak*", "*güç işe koşulmak*" eğilimi vardır. Bu, içinde yaşayan *aşağılık duygusu*nu yenmek çabasıdır. Kemal Tahir de hayatta ezilmiş bir anne ve babadan geliyordu; anne sarayda kalfalığa bile yükselmeden başgöz edilmiş bir Çerkez kızı; baba, 1908 darbesiyle Saray Marangozhanesinde kazandığı *rütbelerden* ve *aylığından* yoksun kalıp, sokaklarda iş arayan bir dülger!. Bu ezilmişlik, evin büyük oğlu Kemal Tahir'e de ister istemez sıçramıştır! Nitekim, ilk gençliğinde yazdığı şiirlerinin büyük bir bölümü, toplumda ezilmiş insanların hikayesi, mersiyesidir!.

Şiire sıvanan kişi, düzyazı'nm da hakkından gelir! Kemal Tahir de, -gençliğinin ilk yıllarında bile- iyi bir düzyazı ustası olacağının işaretlerini vermişti; hikâye yazıyordu. Pek çok hikâye yazmıştır. Bunların çok azı, bugün elimizdedir. Konuşmalarımız sırasında: 'pek çok hikâye yazdığını, bunların çoğunda müsvedde kullanmadığını; bu hikâyeleri, ya mektuplarında dostlara; ya yayınlanmak için gazete ve dergilere gönderdiği için, elinde hemen hemen hiç bir şey kalmadığını yakınarak söylerdi.'

İşte, Kemal Tahir'in ilk fikir süreci, budur...

Bu fikir sürecinin bir başka sürece geçmesi, Kemal Tahir'in ekmek parasını çıkarmak için *Babıâli*'ye yerleştiği günlere rastlar. Nasıl yoğun bir çalışma içinde olduğunu anlamak

için, kendi anlattığı bazı çalışmaları hatırlayalım: Tan Gazetesine ropörtajlar yapıyor; Cumhuriyet Gazetesine hikâyeler yazıyor. '*Karagöz*' gazetesinin dört sahifesini her hafta bibaşına dolduruyor. Ayrıca '*Karikatür*' ve '*Yedigün*' dergilerine hikâye ve roman tefrikaları yetiştiriyor. Halk ve gençlik tarafından çok tutunup okunan 'Bir Çalgıcının Seyahatı' romanı da onun bu çalışmalar arasına sıkıştırdığı kitaptır!

Söz dünyasına gönül vermiş sanatçılar, neden neden vazgeçerler, fakat şiirden vaz geçmezler.. Ne işe koşulurlarsa koşulsunlar, onlar için şiir tek sevgilidir. Kemal Tahir için de öyleydi; ve Nazım Hikmet iyi şairdi!..

Gerçi Kemal Tahir için Marksist dünya yabancı idi; içinde yaşadığı değer yargılarına ters düşüyordu ama, Nazım Hikmet de hem Marksist, hem iyi şairdi!. Onun boylu-poslu yapısı, şiirlerindeki erkek sesi, tek başına kavgasını sürdürmesi, en ince lirizm ile, en katı gerçekleri dile getirmesi, Kemal Tahiri büyülemiş gibiydi. Tanıştılar, sevdiler birbirlerini ve ölünceye kadar bu beraberlik -bazı gölgelere rağmen- sürüp gitti; Kemal Tahir'in ikinci süreci böylece başlamış oluyordu.

Kendisine, zaman zaman sormuştum: "Nazım Hikmetle kaynaşıp Marksizme koşulunca, eski dostların ile kopuştun mu?." Bu soru karşısında biraz dalar gider, sonra uzak bir sesle cevap verirdi: "Kopuştuk sayılmaz! Eskiden *buluşurduk,* sonraları *rastlaşır* olduk. Ayaküstü sohbetlerimizde, birbirimizi incitmeyecek konular seçmekte özen gösteriyorduk!.."derdi"

Bu, Nazım Hikmet hayranlığından doğan Marksist tutum, plâtonik olmaktan ileri bir safhada değildi. Daha doğrusu, sistemler arasında bir bucalama yaşıyordu Kemal Tahir!. Yürek ve kafa cengi başlamıştı... Fakat hayatının ağırlık noktası, Nazım Hikmet çevresine artık kaymıştı. Polis, kendisini izliyordu. Kemal Tahir de sözünü esirgemiyor, henüz gerçek yapısını kavrayamadığı Marksizmi, savunur görünüyordu.

Bu dönemde Kemal Tahir'in Marksistliği, bir şair coşkunluğundan başka bir şey değildi. Toplumun göbeği sayılacak bir ortamda yaşıyordu. İyisini de kötüsünü de görüyor, değerlendiriyor ve eleştiriyordu. Çevresi de -adı marksiste çıkmış kimselerle dolu olduğu için- komünist olmuş çıkmıştı!. Bir konuşması sırasında bana: "Komünistlik suçundan 15 yıl hapse mahkum edildiğim gün kitaplığımı birisi elden geçirseydi, yüzlerce sağ kitaba karşılık 5-6 sol kitap ya bulur, ya bulmazdı!." demiştir. O kadar pisipisine 15 yıl hüküm giymişti..

Bu mahkumiyetten sonradır ki Kemal Tahir, Marksizmi iyiden iyiye öğrenmeye koşuldu. Çok az kitap bulabiliyordu. Çevresindeki kimselerden, Dr.Hikmet Kıvılcım'dan, Nazım Hikmet'ten kaptığı fikirleri, kendi görüş açısı içinde değerlendirerek geliştirmeye çalışıyordu. Daha sonraları, Marks'ın Kapitalini, Fransızcasından hak etmeye çalıştı! Bana bir çok defalar: "İşte Nazımın bana yazdığı mektuplar ortada... Marksizmden haberi bile olmadığı; sadece sloganlarla düşünmeğe çalıştığı meydanda. Hem cezaevinde tezgâh kurup mahpusların sırtından para kazanmanın, hem komünist olmanın mümkün olduğunu sanıyordu. Marksizmin bir hayat biçimi olduğunun farkında bile değildi. Benim kendisine yazdığım mektuplar kaybolmamış olsaydı, bu konuları kendisiyle tartıştığımı görecektiniz.. Bunu söylerken, böbürlenmek istemiyorum; sadece o dönemdeki fikir fukaralığımızı anlatmak istiyorum!" demiştir.

Fakat ne olursa olsun, Kemal Tahir'in bu sınırlı Marksist eğitimi, kendisinde geniş bir fikir perspektivi oluşturdu. Öğrendikçe, daha çok öğrenmek açlığını yaşıyordu. *Marksizm,* madem ki bir sosyal sistemdi; sosyolojinin bir ürünü idi; öyleyse ham maddesi, *Tarih*'ti!. Nitekim sistemin bir adı da '*Tarihî Maddecilik*'ti! Öyleyse, hem dünya tarihin, hem ülkenin tarihini çok iyi bilmek gerekti.

Kemal Tahiri, tarih araştırmalarına iten fikir budur!. Dost-

larına, arkadaşlarına mektuplar yazdı ve kendisine tarih kitabı göndermelerini rica etti. Özellikle '*Cevdet Tarihi*'ni arıyordu. Eski günlerinde Mükrimin Halil Osmanlıyı en iyi ve en doğru anlatan Tarihçinin Cevdet Paşa olduğunu, altını çizerek söylemişti.

Cevdet Paşa, Batı'yı iyi bilen bir doğulu Tarihçi idi. Osmanlının çöküş dönemini, hem batılı gözü ile, hem Osmanlı gözü ile yazmıştı. Ama, nihayet Osmanlı idi ve kazandığı kültürünün içinden bakıyordu. Üstelik, Osmanlıdan yana, Osmanlıya toz kondurmaya kıyamayan bir yapıda idi. Oysa Kemal Tahir için gerekli olan, Osmanlı devlet ve toplum hayatını yakından tanımak, hangi sosyal süreçlerle gelişip tarihe gömüldüğünü araştırıp öğrenmekti...

Bu ihtiyacını karşılayacak bir tarih daha vardı: "*Tarih-i Ebu Faruk*"... *Mizancı Murad*'ın Midilli adasındaki sürgün günlerinde yazmaya başladığı, fakat 1908 de sürgünlüğü bitince, İstanbula gelip yerleştikten sonra, bir daha eline alamadığı 6 ciltlik bir tarihi vardı. Sürgünde yazıldığı, kendisine haksızlık edildiğine inandığı için, Osmanlıya öfkeli olduğu yıllarda kaleme alındığı ve üstelik kendisi de bir fikir komprodoru olduğu için, Osmanlıyı yerli-yersiz hırpalayan bir tarihti. Batı kaynaklarına itibar edilerek kaleme alındığı için, -karşıt görüş açısından- Kemal Tahir'in işine geliyordu.

Gelgelelim Kemal Tahir'in dostları, bu tarihi bir türlü ele geçiremediler; çünkü az sayıda basılmıştı; baskısı tekrarlanmamıştı; 6 cildi bir arada bulmak, define bulmak gibi güçtü!. Bu yüzden Kemal Tahir, bu kitabı ancak 1950'den sonra, cezaevinden çıktıktan sonra görebildi. Sahaflar çarşısını altüst etmiş, sonunda altı cildi tamamlayıp bir araya getirmişti. Kemal Tahir'i ziyaret edenler, bu ciltlerden birinin -hemen herzaman masasının sağ köşesinde durduğunun farkına varmış olmalıdırlar.

Kemal Tahir'in, sadece bu iki tarihten Osmanlıyı kavradığı sakın sanılmasın! Batılı ve yerli bir çok tarihi Kemal Tahir dikkatle okumuş, notlar almış, onları değerlendirmiştir. Bunu, yayınlanan notlarında çok yakından görmek mümkündür. O kadar dikkatle okumuş ve değerlendirmiştir ki, karşıt görüşlerden bir sentez yapmasını da becermiş ve hayatı boyunca bu sentezi, sohbetlerinde dile getirmiştir.

Kemal Tahir'in Osmanlı hayranlığı temelsiz değildir; belgelere dayalı bir Osmanlı kompozisyonu geliştirmişti; bu mozaik kompozisyonun bazı parçaları eksikti. Osmanlı müverrihlerinin -içinde yaşadıkları için- tabii saydıkları bazı Devlet ve toplum yapılarını; batılı Tarihçiler -görmezden gelmekte çıkarlarına uygun düştüğü için- kasten el atmadıkları günümüz tarihçilerinin günışığına çıkarmaya başlaması Kemal Tahir'i mest ederdi. Hiç unutmam, Ahmet Mumcu'nun "*Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*" adlı doçentlik tezi çalışması yayınlandığı zaman, sabaha kadar uyumamış, kitabı bitirdiği zaman da bütün dostlarını çağırarak onlara Osmanlı üzerinde uzun bir konuşma yapmıştı..

Osmanlı karanlığı bugünde sürmekte, Osmanlı belgeleri, kendilerini inceleyecek tarihçileri sabırla beklemektedir.

Çorum cezaevindeyken arkadaşı Naci Sadullah, kendisine Fransızca bir kitap gönderdi; kitapta marksizm özetleniyor, inceleniyor, sisteme yapılan itirazlar tartışılıyordu. Kemal Tahir'in Marksizm üzerindeki düşüncelerini pekiştiren işte bu kitaptır. Daha sonra ele geçirip okudukları, hep bu düşünce çizgisini sürdürüp geliştirecektir.

Marksizm, madem ki bilimseldi; madem ki kaynağını dünya tarihinden, Fransız Ansiklopedistlerinden, Alman sosyal yapısından ve İngiliz ekonomisinden alıyordu. Acaba, Türk tarihine, Türk ekonomisine, Türk entelijansiyasına ne ölçüde denk düşüyordu?.. Bunu araştırıp, konu üzerinde bir karara

varmadan, ülke çapında yayılması, siyasi sistem olarak benimsenmesi için gayrete koşulmasının, bir anlamı olmazdı.

Çünkü, Batı toplum yapısı ile, Doğu toplum yapısı arasında farklar vardı. Batıda mülkiyet hukuku vardı; Osmanlı toplumunda mülkiyet hukuku, bin sekizyüzlü yıllarda Padişah 2'ci Mahmut döneminde yasallaşmıştı!

Batı, 'Feodalite' denilen ve toprak köleliğini de içeren bir dönemden geçmişti; Osmanlı toplumu ve Avrupa ülkeleri dışında kalan bütün ülkeler, bu dönemi yaşamamışlar; bu kabusun cenderesinden geçmemişlerdi.

Batı, 16'cı yüzyıldan bu yana, '*İman toplumu*' olmaktan kurtulmuş, '"*akıl toplumu*' haline gelmişti. Oysa Avrupa dışındaki bütün ülkeler, hâlâ '*iman toplumu*' sürecini yaşıyorlardı.

Daha da bazı farklar yüzünden, Avrupa'nın kapitalist düzenine bir reaksiyon olarak doğmuş Marksizm, acaba bizim toplumumuzda, hangi ihtiyaçlarımıza cevap getirmekteydi?. İşte Kemal Tahir'in ömrü boyunca araştırıp soruşturduğu konu bu olmuştur. Bu çalışmalara cezaevindeyken başlamış, öldüğü güne kadar bu yolda bulduklarını sohbetlerinde konuşmuş, yazılarında parça parça kullanmıştır.

Osmanlı toplumu, '*soylu sınıfı*' olmayan bir toplumdu. Kapitalist sınıfı da yoktu! Tek soylu Padişah, tek kapitalist, yine padişahtı! Soylular sınıfı ve kapitalistler sınıfı olmayınca, böyle bir toplum, Marks'ın, ileride oluşacağını umduğu topluma benzemiyor muydu?..

Osmanlı toplumu, iktidarın soylular ve kapitalistler elinde toplandığı batı devletleri tarafından parçalanmak istendiğine göre; Osmanlılar batı toplumuna alternatif olarak geliştirilen Marksizme koşulacağına, acaba Tanzimatla neden düşmanının silahına teslim oldu?. Bu hareket, bilinçli bir davranış mıdır; yoksa, batı ajanlarının tuzağına düşmek ki?.

İşte, Kemal Tahiri '*Asya üretim tarzına*' kadar götüren uzun çalışmaların hareket noktası...

Marksizmin, ihtilal sonrası Devlet ve Toplum ilişkileri konusunda hiç bir öneri getirmemesi; sistemin uygulandığı ülkelerde kan derelerinin akması ve müstebit bir idarenin kurulması; işçiler adına yapılan bir ihtilali yöneten idareci kadro içinde, 15 entellektüele karşı, tek bir işçi bulunması gibi olaylar, düşüncesini bazı sorularla zaten dolduruyordu; bu yetmiyormuş gibi *Cilas*'ın '*Yeni Sınıf*' adlı kitabı ile, işçi sınıfının ihtilal sonrasında kendisini çözemediği; üstelik, burjuva sınıfı karakterinde, yöneticilerden ve teknisyenlerden kurulu yeni bir '*sınıf*'ın doğduğunu öğrenince, çok kahırlandı! Çin'de, Mao'nun, ihtilal gerekçesini işçiden köylü'ye kaydırması denemesini, büyük dikkatle izledi. Hele "Kültür İhtilali" ile toplumu ters yüz etme denemesine girişince, "Ha tamam!. Mao, doğuda Marksın yolunu açtı" diye epey ümide kapıldı ama, sonradan: "Böyle bir rezillikten iyi bir şey çıkacağı nerden aklımıza takıldı!. Yuh bize" deyip pişmanlığını belli etti.

Kemal Tahir'in, "*entellektüel*" üstüne sık sık söylediği bir cümle vardır: "Her sabah açtığın gazetede ya da okuduğun bir kitap sayfasında, rastladığın bir *gerçek*, seni, o güne kadar bütün öğrendiklerini unutmaya, alfabeye yeniden başlamaya zorluyor ve sen buna razı olamıyorsan, entellektüel değilsin, "aydın" değilsin, hatta namuslu bir okur-yazar bile değilsin!..

Kemal Tahir böyle bir aydın idi...

İsmet BOZDAĞ

KEMAL TAHİR'İN OLAYLARA BAKIŞI

28 Haziran 1960

Bugün Kemal Tahir bendeydi. Orhan Apaydın, Zihni Kanmaz, Sabahattin Selek bir araya geldik. Kemal'in cümbüşlü üslubu içinde saatlerin nasıl geçtiğinin farkında bile değiliz... Dahası, günlük yaşantımızın farkında olmadığımızı ortaya çıktı. Kemal, bir aydır gözümüzün önünde olup biten olayları -kendi açısından- değerlendirince, hepimizi bir kuşkudur sardı. Gerçekten insanoğlu, "O mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler" denildiği gibi, çevresini ve çevresinde olup bitenleri gereği gibi kavrayamıyormuş!.. Kemal Tahir bugün, 27 Mayıs ve Millî Birlik Komitesi üzerinde hepimizi şaşırtan bir konuşma yaptı.

Kemal, bizi şaşırtan düşüncelere ulaşmak için taze haber kaynakları bulmuş değildi. Elindeki bilgi, hepimizin elinde olan bilgi idi. Fakat bizden çok farklı bir değerlendirme yapıyor. Hemen her sohbetimizden kendisinden yeni bir şeyler öğrendiğimi biliyordum. Fakat bunları bir yere yazmayı şimdiye kadar hiç düşünmedim. Kemal Tahir, sıradan adam değil... Önemli adam!... İster onun fikir çizgisini belirlemeğe yarasın, ister ondan neler öğrendiğimi hatırlamama yardım etsin, önemli bulduğum konuşmaları bundan

böyle yazacağım ve saklayacağım. İçtenlikle bu karara vardığım için, yatmadan önce bunları çabuk çabuk karalıyorum.

Gerçi Kemal'in sohbetlerini yazmak kolay bir iş değil; çok renkli konuşuyor! En güç anlaşılır fikirleri, kolayca döküveriyor sözcüklere... Hele, fikirlerin sizi yorduğunu fark edince, orta anadolu türkçesine vurup konuyu bir hafifletmesi var ki, anlatılacak gibi değil!.. Kendi kendime düşündüm, konuşmalarını özgün yanlarıyla özetleyeceğim. Elverdiğince, kendi sözcüklerini aklımda tutmaya çalışacağım ki notlarda biraz da sohbetin rüzgârı bulunsun..

Kemal Tahir bıyık altından zehir gibi gülüyordu:

"- Gördünüz mü arkadaşlar gazeteleri?.. Gayri gözümüz aydın; gayri Türkeş albayımızın sayesinde canımızı gölgeye attık. Bundan böyle şaşırma yok artık! Albayımızın yeni kuracağı dernekten Demokrasi ilkelerini öylesine ezbere alacağız ki, yeniyetme medrese uleması kaç parda!... "Adalet" dediler mi, "dürüstlük" dediler mi, "demokrasi" dediler mi ağzımızdan ballar, şerbetler akacak!... Türkeş albayımız bizi adam etmeğe karar vermiş canım!...

Bir kaç gündür gazeteler ve radyolar, Türkeş'in denetimindeki Başbakanlık Dairesi, adalet, dürüstlük ve demokrasi ilkelerini ayakta tutmak, özgür düşünce ve bilimin ışığı altında Türk halkının manevi ve ruhi dünyasını sağlam temellere oturtmak amacıyla bir plan hazırlanmasını, Millî Eğitim, Maliye ve İçişleri Bakanlıklarına görev verdiğini duyuruyorlardı. Bu plân gereğince bir dernek kurulacak... Devlet tarafından finanse edilecek bu dernek, Edirne'den Kars'a bütün ülkede şubeler açacak ve burada aydını, genci, yaşlısı,

kadını, erkeğiyle bütün vatandaşları eğitecek. Bu eğitim sona erdikten sonra seçimler yapılıp yeni parlamento kurulacakmış... Kemal, bu habere deyinmek istiyordu.

"Kişiyi nasıl bilirsin" hesabı, kim gelse koşuyoruz peşısıra; bu adam, "Kötüye karşı çıktı, iyidir her hâl" diye... Kimdir, nedir, neyin nesidir, arayıp sorduğumuz yok. Şu Millî Birlik Komitesi, söz temsili, bir sabah paldır küldür geldi: "Nato'ya bağlıyız, Sento'ya bağlıyız, kimseyle kavgalı değiliz, aranızda kapıştınız, biz ayıracağız." dedi. Öylesine inandık ki, parmak şıklatıp oynamaya durduk sokaklarda.. Vaz geçtim, kimdir, nedir, neyin nesidir diye araştırmayı, bari adamın sözüne baksak ya!... 'Sento'ya bağlıyım, Nato'ya bağlıyım' diyor, sonra biz, sonra Marksist Kemal Tahir, gelenlerden bir şey umuyor!... Akıl göğe çekilmiş olmalı hiç kuşkusuz, yoksa bu rezilliğe düşmeyecek insanoğlu..."

"Yahu, biz kaç uykumuzdan kimin sesiyle uyandık 27 Mayıs'ta?... Türkeş albayımızın sesiyle değil mi?... Eee... Kim bu Türkeş albay?... İsmet Paşa'nın tabutluklarda tırnağını söktüğü Turancılarımızdan biri!... Şu devrilen Demokrat Parti'yi ne ile suçluyoruz?.. Faşistlikle!.. Kimmiş bu faşist, Demokrat Parti'yi geceyarısı deviren?.. Faşisti de geçip Ergenokon türküleri çağıran Alpaslan Türkeş!.. Bizde hiç şuncacık akıl olsa, bu yaş tahtaya basar mıydık?

Ben haftasına aydım aymasına ya, ama aymaz olaydım diyesim geliyor.. Kimin kulağına çıtlattıysam, bel bel yüzüme baktı da, "Ne söylüyor bu adam?" dercesine gözlerini belertti; sonra yanımdan savuşup; gitti. "Al işte arkadaş, senin özgürlük melâikesi dediğin Türkeş albayın!... Her kasabaya okul açacak da bize adamlık öğrete-

cek, demokrasi, adalet, dürüstlük dersi verecek; biz, ya bunları Türkeş albayın istediği biçimde öğreneceğiz, ya da öğrenene kadar özgürlük melâikesi albay başımızda bağdaş kurup oturacak!.. İyi mi?.. Beğendiniz mi şimdi olanları?.."

"Hiç düşünmüyoruz: bu Türkeş albay 27 Mayıs sabahı radyolarda hangi türküyü çağırıyordu?... "Nato'ya bağlıyız, Sento'ya bağlıyız..." Yahu bizde akıl gibi bir akıl mı var?.. Nato'ya bağlısın, Sento'ya bağlısın da, senin gibi hem Nato'ya, hem Sento'ya bağlı, üstelik de silahla değil, seçimle gelmiş bir iktidarı niye tepeliyorsun bakalım?.. deyip yakasına sarılmıyoruz!.. Bırak, sarılmak şurada kalsın, ardısıra geziniyoruz ki, Allah beterinden esirgesin!...[1]

Kemal Tahir'le birlikte, üç buçuk saat hep aynı konuyu konuştuk. Değişik açılardan yapılmış eleştiriler hep Kemal Tahir'den geldi. Kemal'e göre, "Alpaslan Türkeş, kendi başına böyle bir kararı veremez." Besbelli ki, Komitede böyle düşünenler var... Böyle

(1) Kemal Tahir'in o günlerde yaptığı bu konuşmalar, belki kırk yılsonra bugün doğal görülecektir. Bu fikirleri, 27 Mayıs'ın ikinci haftasında söylemeğe başlayan Kemal Tahir'in, ne türlü etkilerden kolayca sıyrıldığını anlatabilmek için, 27 Mayıs'ı yapanların içinde yaşamış yazar Bedii Faik'in 1967 yılında yayınladığı anılarındaki şu cümleleri, "İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci" adlı kitabının 36'ıncı sayfasından aktarıyorum:

"Onlar söyledikçe, gönderdikçe (yâni 27 Mayısçılar) biz yazıyor, biz yazdıkça da onlar söylüyorlardı. Bugün ihtimal: "İnanmasaydınız!" demek, çok kimseye kolay gelir. O günleri anlayabilmek için, sadece yaşamış olmak yetmez; onlardan öncesini de bizler gibi yaşamış olmalı."

Bu sözlere karşı şunu söylemekle yetineceğim: Kemal Tahir: "o günlerin öncesi"ni de sayın yazar gibi tedirgin yaşamış, hazırlanmış valizi kapının yanında, tutuklanıp cezaevine götürülmesini haftalarca beklemişti...

"Derleyen"

düşünmeyenler olduğunu da İsmet'in ve Sabahattin'in sınıf arkadaşı olan komite üyelerinden biliyoruz. "Öyleyse, bölündü komite demektir" diye yorumunu ta mamladı.

"Komite bölünmüşse, Alpaslan albay belki planını yürütemez. Ama biz buna bağlanacak değiliz. Devletin arkaladığı resmi derneklerle eğitime koşulmak, aslında bahane.. Gitmek istemiyorlar!... Bir yandan, partilerin ocak-bucaklarını kapatıyorlar, bir yandan köylere kadar uzanan devlete dayalı kendi ocak-bucaklarını açmaya hevesleniyorlar... Kimseye yutturamazlar bunu... Böyle bir işe koşulmak da kimseye kalmamış... Millî Birlik Komitçsi bu işe bulaşırsa üfürükle dağılır gider alimallah.. İsmet Paşa'nın sabrını tüketmesinler!..."

Kemal Tahir'in çözümü güç yanlarından biri de, İsmet Paşa tutkusudur. İsmet Paşa'nın Başbakanlığı sırasında 17 yıl ceza giymiş, bunun on üç yılını Çorum, Malatya, Çankırı, Kırşehir damlarında yatmış olduğu halde, - başkaları gibi- ne devlete küsmüş, ne İsmet Paşa'ya öfkelenmişti. Tersine İsmet Paşa'nın yaman bir devlet adamı olduğuna inanırdı. Önemli bir olay oldu mu Kemal Tahir hemen sorardı: "İsmet Paşa ne diyor bakalım?... " Onun söylediğinde Kemal Tahir'e göre, daima bir devlet kerameti vardı!

Damarına basmak için yüklendim:

- Hani senin İsmet Paşan, Kemal?.. Sabrı ne za man tükenecek ki?... Adamlar hükümeti ve Meclis çoğunluğunu Harbiyeye kaptırıyorlar, İsmet Paşa susuyor!.. Tabutluklardan çıkan Türkeş "önce okutup imtihan edeceğim, sonra seçimler olacak" diyor, İsmet Paşa yine susuyor!... Ne zaman sabrı tükenecek bu mübarek Paşa'nın?... Mısır'ın Sfenksi dile gelecek, İsmet Paşa gelmeyecek!..

Kemal Tahir tasarladığım gibi hemen Paşa'yı arkaladı:

"- Dur hele!... Sana ne göründü de böyle konuşuyorsun bakalım?.. Bu sıra İsmet Paşa'nın susması mı önemli, yoksa konuşması mı?.. Konuştu mu, Paşa'nın ne düşündüğünü, olayı nasıl yorumladığını şıp diye anlarsın... Ya susarsa?.. arkadaş... ya susarsa n'aparsın?... Başlamaz mı karnın ağrımaya?[1] "Bu devlet tilkisi neyin peşinde bakalım, "diye dönenmez misin?.. İsmet Paşa neyi bilir, neyi bilmez, tartışılır ama, lafın sırasını bilir!.. Neden vazgeçer, neden vazgeçmez bilmem ama, devlet'ten vazgeçmediğini adım gibi bilirim. (Sonra bana döndü) Sen İsmet Paşa'nın ardı sıra ne arıyorsun hele!?.. Menderes'in ebcedini bitamam aklına sindirdin de İsmet Paşa'dan ""Kurt Kur"ânı" hatmine mi çökeceksin!..."

Kemal Tahir'in sözleri, hepimizin kahkahalarıyla noktalandı.

MARKSİZM'İN BIRAKTIĞI AÇIK KAPILAR

4 Temmuz 1960

Bugün, sabahtan gecenin ilerlemiş saatlerine dek Kemal'le beraberdik. Koca gün ve gece, konuşuldu. O kadar ki, Kemal öğle uykusundan bile vazgeçti; uyku yerine bezik oynadık.Yorgunum. Başım fikirlerle, sohbet lezzetleriyle uğulduyor. Çeşitli konular dökül-

(1) İnönü, 5 Temmuz'da, "En kısa bir zamanda seçimlere gitmenin saymakla tükenmeyecek faydaları olduğunu" gazetecilere açıkladı. Millî Birlik Komitesi'nde kıyamet koptu: Gürsel, seçimlerden söz etmenin erken olduğunu, Sıddık Sami Onar, Anayasa Üniversite komisyonu adına, "Yeni Anayasa yapıldıktan sonra seçimlerden söz edilebileceğini" söylediler.

dü önümüze. Her birinin başka değeri, güzelliği, özelliği vardı. Ama Marksizm üzerine yaptığımız sohbeti ana çizgileriyle yazmadan kesinlikle uyumayacağım.

"- Ne kadar da çok Marksist varmış bu memlekette de haberimiz yokmuş!.. Kime rastlasan, kiminle iki kalem konuşsan, 'Ben de Marksistim' diye dikiliveriyor karşına.. Ne de çabuk türediler mübarekler! Yarın hava ters dönse, bunlar çabuk türedikleri gibi, çabukça da siliniverirler..."

"Herifin aklı fikri çalıp çırpmakta, gözü başkasının lokmasında, eli başkasının cebinde; sonra lafa gelince Marksist!... Marksizm, fikir olmaktan önce *Ahlaktır, ahlak!*... Bencilliğini yenmeden, yalan söylemeyi bırakmadan, ruh ve fikir disiplinine girmeden Marksist mi olunurmuş!.. Ondan sonra okuma, ondan sonra teori, ondan sonra eylem!.. Marksizmin zor yanı, teorisini bellemek değil, ahlakına sahip çıkmaktır. Hem rezillikle Makyavel'e taş çıkartacaksın, hem Marksist olacaksın; yağma yok!.. Namussuz bir yoldan, hiç bir namuslu yere erişelebilemez. Bir kadın için ev bark kurmanın yolu , kerhaneden geçmez! Bir Marksist de, 'süreci kısıltmanın yolu nereden geçiyorsa, orada olacaksın.' diyemez. Marx, hiç bir zaman böyle rezilliği önermedi."

Bu sözleri, bir gün önce kendisiyle konuşan M.Ali Aybar'ın ileri sürdüğü bazı fikirlere karşı söylediğini sanıyorum. Çünkü dönüp dolaşıp 'eylemin namusu' noktasına geliyor ve durmadan bu cümlenin altını çiziyordu. Aybar, bir parti kurmayı tasarlıyormuş... Dün bir ara görüşmüşler. Aralarında neler geçmiş, sormadım, bilmiyorum ama, anlaşamadıkları ortada... Çünkü durmadan dönüp dolaşıp eyleme namuslu yoldan gidilebileceğini yineliyor. Sonunda, Marsizmin eleştirisine geçti:

"- Marx öleli seksen yıl olmuş.. Bugün tartıştığımız fikirlerini ortaya atalı, belki yüz yıl!... Seksen yıl, yüz yıl toplum hayatı için de, fikirlerin sağlığı için de önemli bir zaman.. Hatta bir yılda öyle şeyler oluyor ki, ölümsüz gibi görünen fikirler yıkılıyor, en azından bir budama geçiriyor... Yüz yıl sonra elbette Marx'ın ne dediğine bir kez daha dönüp bakacağım.. Oysa böyle söyledin mi, seni dinden çıkmış sayıyorlar! Vay zındık!..."

"Düşünmezler ki, seksen yıl önce, yüz yıl önce Darwin'in Tekâmül Nazariyesi, bilim pazarında İngiliz lirası gibi geçiyordu. Ama bugün bilimin rafında bile değil!... Maddenin en küçük ünitesinin atom olduğu ve bunun parçalanarak bölünemeyeceği düşüncesi, kimsenin kuşkusunu bile çekmiyordu. Ama bugün?!... Bir Einstein geliyor, yalnız fizik kanunlarını değil, fizik laboratuvarlarını altüst ediyor. Newton'un kanunlarını beş paralık ediyor. Bizmi bugün daha çok şey biliyoruz, yoksa yüz yıl önce Marx mı?.. Elbette biz!.. Elbette daha çok bildiğimiz, bilmek zorunda da olduğumuz için, her şeyi bir daha gözden geçireceğiz. Ne gitmiş, ne kalmış, görüp anlayacağız..."

"Bizim Marksistlerimiz - hoş Marksist demekle kendilerine haksızlık ediyorum ya, artık her neyse- gözlerini Sovyetlere dikmişler, maymun gibi oradakileri taklit ediyorlar. Sovyetler kerhane işletmeğe kalksa, bizimkiler karılarını da sermaye yerleştirip bu işe bulaşacaklar! Sovyetlere, bel bel, maymun gibi baktıklarından, orada ne olup bittiğini de gördükleri yok... Marx, 'İşçi sınıfı bir taraftan Burjuva sınıfını alaşağı edip bu sınıfı ortadan kaldırırken, bir yandan da kendi sınıfını dağıtacak ve böylece sınıfsız bir topluma ulaşılacak"' dediği halde Sovyetlerin, Burjuva sınıfının kaldırıldığını, fakat onun

yerine teknokratların yepyeni bir sınıf oluşturduklarını, işçi sınıfının da- dağılmak şöyle dursun- perçinlendiğini fark etmiyorlar, bunun üstünde bir dakika bile düşünmek ihtiyacını duymuyorlar.. O zaman nasıl olacak bu?.. Hem, maymun gibi gördüklerini kopye edeceksin, hem, kafam eskir diye düşünmeyeceksin, yağma mı var!... Adamın başı derde bulaşır ki, en hafifi, akla ziyan getirmecesine!..."

"'Biz bu Marksizmi kafamızı süslemek için mi belledik, yoksa memleketimize insanca bir yönetim getirmek için mi okuyup öğrendik?... Eğer memleketimiz insanı, şu Anadolu insanı içinse - gözünü seveyim içinde biz de varız-, sağına, soluna iyice bakmamız gerekir. Sadece Marksizmin mi sağına soluna iyice bakacağız?... Hayır !.. Memleketimizin de sağına soluna iyice bakacağız.... Anadolu insanı nasıl bir insandır? Yapısı nedir?.. Yüz elli yıldan beri devleti ve aydını Batıcılığa koşulmuşken, halkı neden Batıcılığa direnir?... Anadolu köylerinin kapalı ekonomi ile direnişe geçmesi, bazılarının söyledikleri gibi, yolsuzluktan, ekonomik hareket imkânsızlığından mı, yoksa, - devlet ve aydınla mutabık olmadığı için- onlarla olan köprülerini atıp direnişe geçmek kararından mı?... Doğu dinlerinin yarattığı altrüist ahlakın nasıl bir insan türü ortaya koyduğu, Batının egoist ahlakiyle bu noktada nasıl bir çatışma içinde bulunduğu iyice araştırılıp su yüzüne çıkarılmadıkça, değil Türkiye'de rejim tazelemek, abdest tazelemek bile mümkün değildir! Binlerce yıllık birikimimizi bilmeden, nereye gidiyoruz, arkadaş?.. İşte şu, bazı şeylerin konuşulur hale geldiği dönemde, bundan yararlanıp, ülkemizin ve insanlarımızın yapısını iyicene öğreneceğiz, ondan sonra Marksizm, ondan sonra eylem!... 'Sosyalist Parti' adıyle bir komünizan parti kurmayı tasarlıyorlar.... Kursunlar, görsünler!...

Kendi partilerine kendilerinden başka oy verecek adam bulabilecekler mi bakalım!... 'İşçi sınıfı bizimle' diyor! İşçi sınıfı ha, hem de "sınıf!..." Burjuva sınıfmız var da, bir de karşısında işçi sınıfımız oluşmuş!.. Aferin!... Bu ayıp onlara yeter ya, onlar farkında değil!.. Yahu, hiç işçi sınıfı olsa, daha on yıl önce bizim Dr. Rebii (Barkın) ile Sabahattin (Selek) Halk Partisi parasıyle sendika kurmak için işçilerin peşinde yalvar-yakar dolaşırlar mıydı?...(1)

"Hiç işçi sınıfı olsa, işçiler, 'sana grev hakkı, toplusözleşme hakkı vereceğim' diyen Halk Partisi'ni bırakıp da 'Grev hakkı huzuru bozar' diyen Demokrat Parti'yi destekler miydi?..."

"Bunlar, nerede yaşıyor allasen!... Hâşim'in dediği gibi: "Yarı yoldan ziyade mâha yakın" mı?... Hani, Yörüğün denize yürüyüvermesi gibi, bunlar, aklı, - bana zararı dokunur hesabı - bir kenara koyup da mı gitmişler?..."

Koca gün bunları konuştuktan sonra, akşam yemeğinde havadan sudan konuşuyorduk, kafamda bir soru vardı, sordum:

- 27 Mayıs, sence, tarihin gelişim süreci içinde hangi bülümü düğümlüyor?...

Durdu, düşündü; uzun uzun yüzüme baktıktan sonra:

- Nereden çıktı bu soru arkadaş?.. Bu, can alacak bir soru!.. Şaşkınlığımıza bak ki, bunu ben de kendime sormamışım!... Şimdi düşünüyorum: ister olumlu yanından

(1) CHP Genel Sekreterliği 1947 yılında Milletvekillerinden Dr.Rebii Barkın'ı İstanbul'da işçilere sendika örgütlemekle görevlendirmiş, O da, yanına Sabahattin Selek'i alarak bu işi başarmaya çalışmıştır.

bir gelişimi belirlesin, ister olumsuz yandan bir ilerlemeye işaret taşı olsun: süreç, Tanzimat'tan başlıyor. Çünkü Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. *'Genç Osmanlılar'* bu türküyü çağırırlar, *'Jön Türkler'* bu türküyü söyler... Yâni, senin anlayacağın, 'Devlet elden gidiyor, aman çare?' diyenler, bula bula *Batılılaşma*'yı çare bulmuşlar. Birinci Meşrutiyet, ikinci Meşrutiyet, Mithat Paşa'lar, Namık Kemal'ler, Ziya Paşa'lar, İttihatçı akıldâneleri, taa Mustafa Kemal Paşa'ya kadar, Türk okumuşu ve aydını, kerameti Batı düzeninde gördü... Halk katılmıyordu bu görüşe... Bu yüzden yöneten-yönetilen ikilemi çıktı ortaya... Buna Halk-aydın çatışması da diyebilirsin... Tanzimatla başlayan süreç, hiç bir değişiklik göstermeden, imparatorluğun batılılaşması olarak Cumhuriyete kadar geldi dayandı."

"Aslında, Cumhuriyet döneminde de pek bir şey değişmiş değildir; bu dönemde daha azgın bir Batıcılık yapıldı. O kadar ki, takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek batıya benzeyelim diye... Bu yüzden yöneten- yönetilen çatışması bu dönemde daha da güçlenerek sürdü. Gerçi Osmanlı Devleti'nin son bulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması, yanıltmıştır bazılarımızı... Padişahın gitmesi, Padişah gücünde bir Cumhurbaşkanının gelmesi içinse, değiştirmez hiç bir şeyi!... Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı ülkesinin en küçük parçası üzerine kurulmuştur. Elden çıkarılan parçalar, hangi toplum yapısında ise, elde kalan da o yapıdadır; bir insan mozayiğidir yâni...Mustafa Kemal Atatürkümüz bu mozayiğin üstünde çalıştı, İsmet Paşa da öyle... Yöneten-yönetilen çatışması, şiddetini arttırarak bu dönemde de sürmüştür, taa 1950'ye kadar..."

"Milletin okumuşu, aydını, hep egemen olmuştur 1950'lere kadar Halk üzerinde. Çatışma sürmüştür ama, aydın kesimin üstünlüğü içinde ve onun istediği biçimde... 1950 Mayısındaki seçimler, aslında batılılaşma sürecine dokunmadığı halde, Egemenliğin el değiştirmesine yol açtı. Aydın - halk boğuşması sürüyordu ama, taraflar, bir tahtaravalli içinde yükselip alçalarak... Ya da, öyle görünerek diyeceğim..."

"Aslında, 1950 çok partili parlamenter dönem, seçim aldatmacasına, özgürlük çığırışlarına rağmen, sahici egemenliği halka götürememiş, aydını sandalyesinden indirememişti. İndirememişti, diyorum; çünkü, halk örgütlenmiş değildi ki, bu haklarını bu örgütler aracılığı ile kullanabilsin ve okumuşun elinden yakasını sıyırsın!... Dört yılda bir yapılan seçimler, kendisine yararlı insanları seçmesine değil, daha az zararlı insanları seçmesine yarıyordu. Bu parlamenter sistem, olsa olsa, halkın seksen yıldır yakasından düşmeyen Aydın'ın keskin dişlerini biraz törpülemiş oldu; bu kadarı da Anadolu insanı için ferahlıktır..."

"İşte, Halkın, aydını sırtından taşımaktan kurtulduğu 1950 yılı, bu sürecin düğüm noktası, yeni bir sürecin başlangıcıdır, bence.... Aydın egemenliği zedelenmiştir! Biçimsel Batıcılık zedelenmiştir! Eğitim arttıkça, geniş halk kitlelerinin bilinçlenmesi ihtimali çoğalmıştır. Benim gözümde bu, yeni bir halk sürecinin başlangıcı olarak değerlenir."

"Bugün, içinde bulunduğumuz 27 Mayıs hareketi, taa Osmanlı'dan beri sürüp gelen aydın egemenliğinin yeni baştan kurulmak istenmesidir. Halktan umut kesenler, aydın'a umut bağlıyorlar.. Göreceğiz!.. Aydının bizi yöneten bugünkü temsilcilerine bakıyorum da, içim ka-

rarıyor arkadaş!... Buradan, tutarlı bir yere varamayacağımızdan çok korkuyorum. Kim bizi tutarlı yere getirecek bakalım: generali ardında gezdiren, komite üyesi üsteğmen Muzaffer Efendi oğlumuz mu?... Hadi canım sende!..."

İNSAN KÖŞEYE SIKIŞTIRILAMAZ

27 Eylül 1960

Kemal, büroya girer girmez elindeki gazeteyi masamın üstüne attı:

-Okudun mu arkadaş?..

- Evet...

Neyi sorduğunu biliyordum. Gazeteler Bayar'ın Yassıada'da intihara giriştiğini yazıyorlardı.

"- Nasıl bir rezillik bu yahu?.. Anayasada Cumhurbaşkanları vatan ihanetinden başka hiç bir şeyden sorumlu değildir' diye yazarsın. Sonra gece yarısı basarsın Çankaya'yı, elini kolunu bağlayıp denizlerin ortasında bir adaya atarsın!.. Adama kimbilir neler yaparsın ki, canından bezer,'Acaba bel kayışı ile asılıp kurtulmanın yolu yok mu?, diye olmaz işlere koşulur... Beni dehşetli ürküten bir şey var bu olayda.. Komitacılıktan yetişmiş, politikada pişmiş Bayar gibi bir adamın az buz işlerde canına kıyması düşünülemez!.. Demek eziyet ettiler adama!... Zora koştular, canından bezdirdiler sonunda... Maddî, manevî işkence pisliğinin tutuklulara yapıldığının kendi nefsimden bilirim... Bize daniskasını yaptılar ama, biz kendilerinden değildik... Daha doğrusu onlar bizi kendilerinden saymıyorlardı. Çizgiyi geçtiğimiz için, bize karşı kendileri de çizgiyi geçmekte bir sakıncı görmüyorlardı. Bu nedenle zulmettiler, işkence yaptılar. Ama bugün Yassıada'ya tıkılan politikacılar, kendilerinden

birtakım insanlar... Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında hiç bir ciddi fark yok!... Sadece kendi aralarında çıkar kavgası yapıyorlar... Böyle olunca, birbirlerine, amansız biçimde saldırmayacaklardı!... Bu iş, 'Bugün bana ise, yarın sana' hikâyesidir çünkü... Kaldı ki, sittiret ortak suçluluğu, aynı yolun yolcusu olmalarını; insan bunlar be!... *İnsan!* İnsanı, canından bezdirmek ne demektir!... Candan daha önemli ne var hayatta ki, ölüm, yaşamaktan daha aziz hâle getiriliyor zorlayarak!..."

Ben susuyor, önüme bakıyordum. Birden öfkesi bende patladı:

"- Sen ne susuyor, suçlu suçlu önüne bakıyorsun?.. İşkenceye, zulme uğrayan sen, ben olsaydık, o zaman susmaya belki hakkımız olabilirdi. Ama zulüm yapıldığını, işkence edildiğini görüyor, biliyorsak, bizim susmaya hakkımız olamaz!.. Biz bağırmalı, çağırmalı, bunun namussuzluk olduğunu yere göre haykırmalıyız.

- Ne yapayım yâni?.. Sokağa çıkıp bağırıp çağırayım mı?..

"- Evet, sokağa çıkıp bağırıp, çağıracağız.. Bir adamı canından bezdirmek namussuzluğun tâ kendisidir arkadaş, diyeceğiz!.. İşte duyduk-duymadık demeyin, ben bu rezilliğe katılmıyorum, diye yeri göğü inleteceğiz!.. Yoksa, düpedüz namussuz olmayı benimsedik gitti demektir.."

Sustu. Hiç konuşmadan birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Neden sonra ikimizde gülmeğe başladık..İkimizinde sinirleri boşalmıştı anlaşılan.. Neden sonra yine o konuşmaya başladı:

"-Evden buraya gelene kadar düşündüm: Acaba Bayar'ın kendisini öldürmeğe girişmesi haberine bunca üzülmemin nedeni, bir zamanlar bizimde ölümü araya-

cak kadar eziyet çekmiş olmamız mı?... Acaba ben "Yavuz Zırhlısı"nda tutuklu yaşamamış, denizlerin ortasında tek başıma yargılanmamış olsaydım, Yassıada'da da Bayar'ın ve arkadaşlarının böylece yargılanmalarını benimseyebilir miydim?... Bana öyle geliyor ki, hayır.. İnsan'ı, insanlıktan çıkaran bir yönetim, hangi mazereti, hatta hangi meşruiyeti olursa olsun, benim karşıma almayacağım bir sistem olamazdı."

"938'de Nâzım'la (Nâzım Hikmet Ran) tutuklanıp Yavuz zırhlısını kaçırma meselesinde 'Erkin' gemisine kapatılmıştık. Erkin, Marmara açıklarına zincir döküp demir atmış, çelikten bir dağ gibi güneşin altında duruyordu. Duruşma, genişçe bir salonda yapılıyordu. Benim suçum, kardeşim Nuri Tahir'e ve bir arkadaşına, her yerde satılan kitapları okumak için vermemden ibaretti. Bahriyedeydiler ve hafta başı izinli çıktıkları zaman bana geliyorlar, benim kitaplığımdan seçtikleri kitapları gemide okumak için alıp gidiyorlar, ertesi hafta kitapları, yenileriyle değiştiriyorlardı. Çoğu zaman, hangi kitapları aldıklarını bile bilmezdim. Ben, okur yazarlığa sıvanmış bir delikanlı olduğum için, kitaplığımda Adsız'ın kitapları da vardı. Nâzım Hikmet ve Sabahattin Ali'nin kitapları da.."

"Derken bir gün tutuklandım. Benimle beraber kardeşim Nuri Tahir ve onun bir iki arkadaşı da tutuklandılar. Kardeşim, Yavuz Zırhlısında assubaydı. Beni de, Nâzım'ı da Yavuz'a götürüp kapadılar. Küçücük bir hücrede yaşıyor, sorguya götürülüp getiriliyorduk. O zaman suçumun kitap vermek olduğunu öğrendim! Kitap vermek suç olunca, gerisi sorulamaz... Kaderime katlanmak zorundayım!..."

"Aylar süren bu işkenceden sonra, duruşmalar yine Erkin gemisinin bir salonunda başladı. Erkin, bütün gün

güneşin altında kızıyor; içerisi, bildiğin ekmek fırını gibi yanıyordu. Bizi muhakeme eden subaylar, amiraller de salonda idiler ama, onların tepesinde vantilatörler dönüyor, buzlu sürahilerin içinde limonataların biri gidip biri geliyordu. Sıcaktan, dilimiz damağımıza öylesine yapışıyordu ki, konuşamıyorduk. Onlar da bize bir yudum su bile vermiyorlardı."

"Başta Nâzım olmak üzere, ben, kardeşim ve arkadaşları bir hizada sıralanmış taburelerde oturuyorduk. İki yanımızda da iki bahriyeli er nöbetçi olarak dikiliyordu. Savcı ve hakimler, karşımızda yüksek bir yerde idiler.. Dehşet bir sıcak vardı. Oturduğumuz yerde tere batmıştık. Gemideki sıcaklık, belki 45, belki 50 dereceydi... Yâni, yaşamadığımız türde bir sıcaktan iyice bunalmıştık. Birden, benim yanımda duran er'in, durduğu yerde, depremde tavan lâmbası gibi sallandığını fark ettim. Besbelli, bayılmak üzereydi, düşecekti.. Nitekim arka üstü devrildi de... Hemen yerimden fırlayıp başının yere çarpmasına engel oldum ve dizime yerleştirdim. Birden cıyak cıyak bir ses salonu doldurdu:

- Bırak onu orda, dokunma!..

"Baktım, bana söylüyordu. Zavallı er'in düşüp kafa sını parçalamasına engel olmuştum; ama savcı, benim ona yardım etmemi bile hoş görmüyordu. Hiç oralı olmadım. Yanıma bir arkadaşı gelince, er'i, ona teslim ettim ve yerime oturdum. Oturmadan, Savcı ile gözgöze geldik. Hayır, 'gözgöze' demek yanlış bir iş.. Çünkü savcınınkiler göz değil, iki leş böceği gibiydi... Kendisine yüksek sesle,

- Ne bağırıyorsunuz? dedim, onu bu hale koyan ben değilim, sizsiniz!.."

"Bu söz suçsa, benim tek suçum budur!. Bir insanın öz kardeşine kitaplığını açması elbette suç olamazdı.

Sonunda hüküm okundu: *'Tan gazetesi yazı işleri müdürü Kemal Tahir, kitaplar vasıtasıyla fikrî telkinlerde bulunduğu ve bu suretle maznunun, Asker'i, isyana teşvik suçunu işlediğine tam vicdani kanaat hasıl edilmiştir. İstihsal edilmek istenen neticenin vehameti, takdirî şiddet sebebi addiyle, takdiren on altı yıl müddetle ağır hapis cezasıyla cezalandırılmasına ve hidemâtı ammeden müebbeden mahrumiyetine.."*

"İşte bu karar, bir zulüm belgesidir. Fakat bu karar, beraat kararı da olabilirdi. O zaman da içeriği değişmezdi kararın... Çünkü yargı biçimi, kararın meşruiyetini yok etmiştir. Hem davaya başlarken *'duruşmanın herkese açık olduğunu'* söyleyeceksin, hem de kimsenin yanından bile geçemeyeceği bir zırhlıda veya ıssız bir adada duruşmaları sürdüreceksin, bu, olası değildir.. Kararı doğrudan doğruya etkiler ve içeriğini değiştirir..."

"Ben, Bayar'ın Başvekilliği sırasında, ispatlanabilir hiç bir suçum olmadığı halde on altı yıla mahkûm oldum. On üç yıl yattıktan sonra, yine onun Cumhurbaşkanlığı sırasında çıkarılan bir af kanunu ile özgürlüğüme kavuştum. Yine onun Cumhurbaşkanlığı sırasında ve kendi düzenlerine sahip çıkamadıkları için bir devlet rezilliği haline dönüşen 6/7 Eylül olayları sırasında, taksiratım olmadan aylarca Selimiye Kışlası'nda mahpus yattım. Eğer, Bayar'ın Çankaya'dan alınışı bir gün gecikse ve hükümet darbesi başarıya uğramasaydı, ertesi gün yeniden hapse girecektim ve kimbilir, kaç ay, ya da yıl damlarda çürüyecektim.. Ama görüyorsun ki, ben bunların etkisi altında düşünüyorum. Bir insanın canından bezdirilmesini, namussuzluğun en büyüğü sayıyorum. Benim dünyaya ve insana bakışım bu!.."

"Az önce de söylemek istiyordum, laf karıştı; beni dehşete düşüren bir başka gözlemim var: hani derler

ya, 'Türk Milleti, düşenden yanadır, ya da Türk Milleti zayıftan yanadır, merhametlidir." gibi... Gözlemlerim, fert olarak toplumun düşenden yana olmadığı sonucuna götürüyor beni!.. Niçin mi diyeceksin, anlatayım..."

"Gemide ayrı ayrı kamaralara kapalıydık. Kapımızda nöbetçi vardı ve yemeğimizi veriyorlar, konuşmuyorlar, çekilip gidiyorlardı. Kardeşim Nuri Tahir, bu erlerin komutanıydı. Astına çok anlayışlı davranmış, bütün sorunlarına koşmuştur. Kendisi de hapisti. Bu, her dertlerine koştuğu neferler, bana da ona da âdeta düşmanca davranıyorlar ve kibirlenerek bizi üzecek bir şey yapmayı marifet sayıyorlardı."

"Osmanlı Padişahı Genç Osman'ın başına geleni biliyorsun: Yeniçeriler, Yedikule zindanlarında paraladılar zavallıyı... Paralanıncaya kadar gördüğü işkence ve haysiyetsizlik de cabası!... Abdülaziz de tahttan indirilip Topkapı Sarayı'nda üçüncü Selim'in öldürüldüğü odada son saatlerini yaşarken, iç bahçede dolaşan askerler, Padişahla açıktan açığa alay ediyorlar ve böylece, 'Düşenin dostu olmaz'" atasözüne hak verdiriyorlardı. Abdülhamid'in başına gelen de bundan başkası değil... Demokrat Parti Meclis üyelerine ve hükümet üyelerine askerlerin nasıl bir hınçla davrandıklarını gözümüzle görmekteyiz."

"Bu ne demek acaba?.. Sakın sadizm, bizim mizacımıza işlemiş olmasın?..."

ÇENEBAZ OSMAN EFENDİ

28 Ekim 1960

Büyük güncel olaylar patladı son bir ayda... Üniversitelerden 147 profesör, doçent, asistan bir kalem-

de çıkarıldı. Suçlama ağır: bunlar, tembel, yeteneksiz, reform düşmanı kişiler deniyor. Ama kulaktan kulağa fısıldananlar daha da korkunç; öğrencileriyle çeşitli ilişkiler kurdukları, bazılarının homoseksüel olduğu söyleniyor! Rektör Sıddık Sami Onar, komitenin bu kararı üzerine, Rektörlükten istifa etti. Ardından Ankara Üniversitesi'nden de Suut Kemal Yetkin Rektörlükten aynı nedenden ayrıldı.

Bu tasfiyeyi M.B.K.'den Muzaffer Özdağ hazırlamış, diyorlar.. Bu gencin adı pek çok yerde geçiyor. Komitenin bu en genç üyesi, 'Üniversiteden geçtik, Babıâli'den de geçeceğiz' diyormuş; 'daha nerelerden geçeceğiz!' Toplum, politik çalkantılar içinde... Kamuoyunda tedirginlik var..

Doğu Anadolu ayrı tedirgin; buradaki şeyh ve ağaların nüfuzlarını kırmak için M.B.K., bir kanun çıkardı. Hükümet gerekirse dilediğini memleketinden sürüp çıkaracak ve devlet de kendisine iş vermeyecek!...

İşte bu olayların çalkantısı içindeyken, Millî Birlik Komitesinden 14 üyenin sınırdışı edilmesi, ortalığı iyice karıştırdı. Komitede kalanlar, bütün günahları gidenlerin sırtına yüklediler. Seçimlerin yapılıp yönetimin sivillere bırakılmasına karşı çıkanlar, bunlarmış!... Doğu Anadolu ağalarını ve şeyhlerini tedirgin eden kanunu çıkaranlar, bunlarmış!... Demokrat Parti ile ilişiği olan on binlerce insanı tutuklayıp aylarca sorgusuz sorumsuz yatıranlar da bunlarmış!... Ülkü Ocaklarını kurup halkı eğitimden geçirmeğe heveslenenler yine bunlar!.. Hangi taşı kaldırsanız, komitenin bu on dört üyesi çıkıyor altından!...

Bunları, Balmumcu'dan yeni çıkmış dostum Hayri

Terzioğlu ile büromda görüşürken, ilkin Tahir Alangu geldi, ardından Kemal Tahir'le Bahri Bey... Öğle yemeği sırasıydı, Bahri Beyin arabasıyla Bebek'te Toma'ya gittik.

Kemal'in bulunduğu topluluklara Alangu da katılınca, sohbet renklenir. Nitekim de öyle oldu. Hikâyeler, takılmalar arasında akıp gitti saatler... Kemal'den şu notları deftere geçebilirim:

"- Şu bir ay içinde olup bitenlere bakıyorum da, sahiden dünyanın tersine döndüğüne inanasım geliyor. Şu M.B.K.'nın bölünmesi nasıl bir akla zarar iş!... Kalanlar diyorlar ki, 'Bu paketleyip yurt dışına çıkarttıklarımız var ya, işte bu arkadaşlarımız birtakım şeyler yapmak istiyorlar ve iktidardan ayrılmamanın yollarını arıyorlardı. Biz, demokrasiden yanayız. İktidarı sivillere vereceğiz; yani biz, bir şey yapmak istemiyoruz! Bu arkadaşlarımızı, memleketin selâmeti için yurt dışına çıkardık."

"Bu lafı duyuncu size dehşet elvermiyor mu?.. Komitenin içinde bir şeyler yapmak isteyenler var; hiç bir şey yapmak istemeyenler var!.. Normalde ne olması gerekir?.. Bir şey yapmak isteyenler, hiç bir şey yapmak istemeyenleri paketleyip postalasınlar, sonra da yapacakları şey için kollarını sıvasınlar değil mi? Ama hayır, öyle olmuyor!... Hiç bir şey yapmak istemeyenler bir gecede, pek çok şey yapmak isteyenleri armut gibi toplayıp çuvallıyorlar ve çıkarıyorlar sınır dışına!.. Yahu, Kemal Tahir buna nasıl dayansın!.. Bu ne biçim iş yapmak isteyenlerdir ki, hiç iş yapmak istemeyeni bile gayrete getirip kendilerini memleketten kovduruyorlar!.. Ya bunlar, iş yapmaya otursalardı, memleketin hâli n'olurdu acaba?.."

"Bir de kalanlardan ürküyorum ki, olursa bu kadar

olur; bunlar iş yapmak istemedikleri halde iş yapmak isteyenleri birkaç saatte- yemini memini bozup, kardeşliği, arkadaşlığı bir kenara itip- 14 kişiyi postalayabildiklerine göre, ya bir şeyler yapmak hevesine düşerlerse ne olur acaba?.... Anlaşılıyor ki, biz öteki kaltabanların hakkından nasıl olsa gelirmişiz ama, bu kalanların üstesinden gelmek her babayiğidin kârı olmasa gerek!.. Neden dersen, bunların aklı bizim bildiğimiz gördüğümüz akıllardan değildir.. Bir başka, komitacı aklıdır ki, müslüman, böylesi ile boğuşmayacak!..."

Alangu, Kemal Tahir'in son sözleri üzerine, "Çenebaz Osman Efendi" hikâyesini anlatması için diretti ve sonunda bizim ilk kez duyduğumuz bir hikâyeyi Kemal Tahir'in o renkli anlatımında dinledik.

"- Bu bizim Alangu, on yedinci yüzyılın Yenişehirli Osman Efendisini pek sever!.. Neden sever, bakalım?.. Kendine benzettiğinden besbelli!.. Benzetmese, şimdi durup dururken, ille de Osman Efendi hikâyesi gelsin, diye tutturur mu?... Besbelli bi şey canım!.."

Alangu, kıyametleri koparıyor, sofra kahkahadan kırılıyordu. Kemal anlatmaya başladı:

"-Meselemiz eski; on yedinci yüzyılın bir işleri... Moskof gâvuru ile tutuşmuşuz ki, arapsaçına dönmecesine!.. Bir onlar bizi bastırıyor, bir biz bastırıyoruz.. Yenişememişiz sizin anlayacağınız. İki yanın da soluğu tükenmiş..."

"Gelgelelim, Moskof ordusunun Paşası Romanzof, müslümanı hak edemeyince, Çariçe Katerina, "Nedir, n'oluyor? Osmanlı'ya ne görünmüş de bizim Romanzof Paşamızın kılıcı bir türlü kına girmez!.. Varın şunu bir öğrenip gelin.." diye, iki sevgilisini birden, Orlof'la Abrişkof'u savaş yerine göndermiş!... Bu Katerina Çariçenin

gözde paşaları, gelip bakmışlar ki, Moskof ordusu Osmanlı topraklarına girmiş, taa Yerköy'e kadar uzanmış ama, burada da çakılmış kalmış... Zorlu bir Osmanlı ordusu var karşılarında, bir adım bile ilerleyemiyorlar.."

"Bakmışlar, bu işin sonu yok ve de zorlatacak yanı yok. "Çıkar yol barıştır. Aman Osmanlı'ya haber salın" demişler. Nitekim öyle olmuş.. Bizim Paşa, gâvurun amana düştüğünü görmesiyle, İstanbul'a, kuşun kanadında haberin uçması bir olmuş... Saray sevinmiş habere.. Sağlam bir barış kurabilmek ve de savaştan zararlı çıkmamak için yaman bir müzakereci bulup yollamış Yerköy'e: Çenebaz Yenişehirli Osman Efendi.."

"Bu Yenişehirli Osman Efendi, medrdesede Aristo mantığı okumuş ki- bizim Alangu kaç para canım- ağzından akıl donduran laflar dökülüyor. Padişah da İstanbul'un altını üstüne getirerekten ve gayet marifetli, nefesi güçlü bir hoca bulup ona bir muska yazdırmaz mı!.. Muskayı hemen bir uşakla Osman Efendi'ye gönderir ve de bunu müzakerecilerin geçecekleri yola gömdürmesini, muskayı atlayanın aklı başından uçacağını haber verir!..."

"Yenişehirli Osman Efendi, zaten çene gücüne bel bağlayıp elde avuçta durmuyor, bir de muska erişince, 'Şimdi keferinin hakkından geldim' deyip yüreğini az biraz serinletip ertesi sabah barış masasına oturmuş..."

".. derken, Orlof'la Abrişkof muskanın üstünden atlayıp barış görüşmeleri için gelmezler mi?.. Osman Efendi düşünmüş: 'Bunlar muskayı geçti, akıl da bunlardan geçti demektir. Ne kaldı, geride?.. Hırsı kalmıştır gâvurun, para hırsı!.. Sarı liralarla hırsını da doyurdum mu, canını aldım gitti ben bu keferelerin!.."

Osman Efendi büyü ve çene gücüne yaslanıp açar konuşmayı:

- Şu Kırım meselesini görüşelim!?...

Ruslar, birbirlerinin yüzlerine bakarlar: 'Ne diyor bu efendi' diye.. Sonra Osman Efendi'nin yüzüne bakıp sırıtırlar... Besbelli bu efendi çok şakacı!.. Kırım meselesi çoktan sarılıp dürülmüş, yeniden konuşulacak yanı yok.. Az biraz gülerler, az biraz hafiften öksürürler; fakat gelgelelim bizim Osman Efendi, 'Kırım' diyor da ağzından başka söz çıkmıyor... ' Şu Kırım meselesini canım, şunu bir görüşüp savuşturalım da gerisi kolay bir iş.' deyip, bir sağ elini sağındaki altın torbasına, bir sol elini, solundaki altın torbasına sokup sarı liraları durmadan şakırdatıyor..?"

Ruslar: 'Her halde bu efendi bugün hasta, yarın iyileşir inşallah, konuşmayı erteleyelim.' diyorlar, erteliyorlar ama, ertesi sabah Osman Efendi'nin yine ilk sözü: 'Aman şu Kırım meselesini bir savuşturalım, gerisi kolay...' oluyor ! Bir gün, iki gün, üç gün; Ruslar bakıyorlar ki burdan bir yere çıkılmaz.. Çariçenin sevgilileri Orlof'la Abrişkof Moskova'ya dönüyorlar, Romanzof da ordularının başına geçiyor.

Osman Efendi saraya yazıyor: 'Her şey tasarladığım gibi oldu. Çariçenin iki sevgilisi, Orlof'la Abrişkof'un akılları başlarında olmayıp, Moskova yolundadırlar. Romanzof'a gelince, onun da geçeceği yola muskayı gömdüğümüzden, mecnun olup avareleşeceğinden şek kalmamıştır.."

Romanzof büyüyü atlayıp Osmanlı cephesini yarıyor, tâ Kaynarca'ya kadar da dayanıyor... Biz bu Osman Efendi yüzünden, Kaynarca Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldık..."

"Sonradan anılarını yazan Rus Başkomutanı Roman-

zof, Yenişehirli Osman Efendi için şöyle söylüyor:

- Bu efendi, delidir, desek, edepten dışarı!.. Ancak, şöyle deriz: Bunun aklı var, var ama, bu akıl, bizim bildiğimiz, gördüğümüz akıllardan değildir!"

Alangu'nun kocaman sesi masadan denize döküldü:

- Bu mu senin Osmanlı diye yere göğe sığdıramadığın!.. Bırak Kemal, bırak!.. Bu senin Osmanlı'da iş yok!..

Kemal Tahir gülümseyerek kaşının altından baktı:

"- O Allah'ın bir işi Alangu, senin aklın ona nerden ersin?.. Beş tane Osman Gazi gönderse peş peşe, dünya yetmeyecek Osmanlı'ya.. Her yüzyılda yeni bir dünya gerek o zaman.. Arada bir Osman Efendi gönderiyor ki, Osmanlı'yı dünya idare etsin!...

Kemal Tahir'li hafif ve güzel bir gün geçirdik..

KEMAL TAHİR'İN ÖFKESİ

. 21 Şubat 1961

Dün, Alangu geldi. Kemal Tahir, Fethi Naci için ağır bir yazı yazmış, yayınlanmasına engel olmamı istiyor. Özetle dedi ki:

- Kemal Tahir romancıdır. Romancı demek, eleştirmenlerle iyi geçinmek demektir. Bana sövüp saymasına bakma; onun dostuyum, ben de ona sövüp sayarım! Ama Fethi Naci öyle değil.. Benim gibi hoş görmesini bilmez, düşman olur. Etkiler okuyucuyu..

- Peki, ben ne yapayım?..

- Sen git, her zamanki gibi ahbaplık et.. Konuyu

benimle tartıştığı için, her halde sana da açar.. Sen o zaman cevap vermesine karşı çıkarsın, ikimizin birleştiği bir konuda Kemal, direnecek kadar budala değil dir. Göndermez DOST'a mektubu.

- Pek aklım kesmedi ya 'Alangu, deneyeceğim.. Sen de hep karmaşık işleri bana getirirsin!..

- Neresi karmaşık, lokum, lokum!..

Kıs kıs gülüyordu. Alangu'nun bana karşı o büyük dostluk davranışı olmasaydı, bu işlere sokulmayacağım ama, ne çare, Alangu'ya boynum bükük!..

*

Kemal'e telefon edip akşam yemeğine gittim. Semiha Hanım (eşi) mutfakta yemek ile uğraşıyor, biz de ordan burdan konuşuyoruz. Birden sordu:

- Bu ayın DOST'unu gördün mü?..

- Gördüm.

- Fethi Naci'nin bir yazısı var, okudun mu?..

- Ayrı bir yazısı gözüme çarpmadı. Kitaplar için yazdığı yazı var. Senden de söz ediyor...

- Tamam, ben de senden onu soruyorum..

- Neresini soruyorsun o yazının?....

Dikkatle yüzüme baktı. Şaka yapıp yapmadığımı anlamaya çalışıyordu. Yüzümden bir şey çıkaramayınca:

- Yahu, sen üç dört ay önce benim "Yeni Ufuklar" dergisinde çıkan yazımı okumadın mı?... İşte o yazıya karşılık yazıyor o pislikleri Fethi Naci!..

- Kusura bakma ama Kemal seni anlamakta güçlük çekiyorum. Aleyhinde dünya kadar yazı yazıldı, hepsine omuz silkip geçtin, Fethi Naci'nin bir kaç satırına tutunmuşsun!...

"- Haa, bak bunu iyi dedin, arkadaş!.. Ben her yazıya kızmam, aldırmam ama böylesine sabrım yoktur. Görmüyor musun yahu, adam beni açıkça tehdit ediyor, şantaj yapıyor bana!.. Yediği naneye bak sen edepsizin!.. Aynı dergide iki yıl önce, "*Esir Şehrin İnsanları*" kitabımın yayınlanması sırasında "Kemal Tahir büyük sarsıntılar, benzeri görülmemiş savaşlar çağının, yirminci yüzyılın yazarı!.. Kitabın sonuna doğru zaferi duymağa başlıyoruz." diye yazıyordu; şimdi utanmadan kalkmış: "Kemal Tahir'in romanlarını yeniden bir okumak gerek, diyorum." diye bana uzaktan parmağını sallıyor. Niçin diyor bana bunu?..Toprak dağıtımına karşı çıktığım, daha doğrusu toprak reformu işini, bu kaltabanlar gibi anlamadığım için söylüyor...."

"Bak, baak!.. Görünecek de beni hizaya getirecek!.. Romanlarım için yazdığı yazılarla ihya olmuşum da., şimdi onları baştan okuyup tersine yorum getirirse, perişan edermiş gibi!.. Bir adam beğenmez, kızmam; anlamaz, hiç kızmam; sövüp sayar, dönüp bakmam bile.. Ama bir adam tehdit etmeğe , gözdağı vermeğe kalkarsa, çarparım suratına o dakka!.. Haddini bilmemiş olmaz!.. Bilmeyene bildireceksin!.. Ne sanıyor bu Fethi Naci beni acaba?..

Bu kerte sövüp saymalara girince, işin ciddiyeti ortaya döküldü. Alangu'nun vakitsiz çıkış yaptığını fark ettim. Benim de bugünlerde üstüne gitmemin âlemi yoktu... Kemal Tahir konuşmasını sürdürdü:

"- Dün buraya Alangu geldi... Fethi Naci'nin yazısına verdiğim karşılığı kendisine okuttum. Büyük bir ciddiyetle, dikkatle okudu, bir daha okudu, bir daha okudu; sonra keramet yumurtluyormuş gibi ne dese beğenirsin?.. 'Sen bu mektubu DOST'a gönderme!' neden gön-

dermeyecekmişim?.. Fethi Naci aleyhimde yazarmış!.. Pek umurumdaydı benim, Fethi Naci'nin, hatta Alangu'nun ne yazacağı? .. Bir güzel sıvadım!.. Neye uğradığını şaşırdı!.. Bir gidişi vardı ki, görecektin!...."

Bir süre sustu ve yüzüme baktı:

"Gelmedi mi sana?.. Benden zılgıtı yiyince soluğu hep sende, Asaf'ta alır.."

Yalan söyledim.

-Hayır gelmedi..

"Gelir öyleyse, eli kulağındadır. Al, bak, sende oku şu yazıyı... Alangu'yu ürküten ne var bunda.. Anlayana kurşun gibi ağır bir yazı ama, derli toplu, edebli. "

(Buraya, daha iyi anlaşılsın diye, "Yeni Ufuklar" dergisinin Ekim-Kasım 1960 sayısında çıkan Kemal Tahir'in, dergi sorusuna verdiği karşılıkla, bu karşılık üzerine Fethi Naci'nin "DOST" dergisinde yazdığı yazıyı ve bu yazıya Kemal Tahir'in hazırladığı cevabı arka arkaya alıyorum.)

I.

("Yeni Ufuklar" (Ekim-Kasım 1960):

"- Bütün önemli memleket meselelerimiz gibi, topraksız köylüyü topraklandırmak meselesi de sadece Devlet adamlarımızla, orta sınıftan gelen aydınlarımızın kaygusu olarak sürüp gidiyor."

" 1945'den bu yana toprak dağıtılır. Bu dağıtılan toprakların yüzölçüsü gelip nereye dayandı?.. Kendilerine toprak dağıtılanların, dağıtılmadan önceki halleri ne idi, dağıtıldıktan sonraki durumları ne oldu?.. Yâni, toprak dağıtımından elde edileceği umulan faydalar görüldü mü?... Görülmediyse neden?... Görüldüyse bunun yüzdesi ne kadar?...

Memlekete Balkanlardan bunca çiftçi, köylü geldi. Bunlar nerelere, nasıl yerleştirildiler? Kaçta kaçı donatım, dönersermaye buldu?... Ötekiler, neden şehirlere, kasabalara göçtüler?... Bunları bilmiyorum. Çok aradım, güvenilir rakamlara, gerçeği yansıtır bilgilere rastlamadım. Onbeş yıldır, içine girdiğimiz çok partili devrede, altı ay evvelsine kadar ana iktidar partisi ile ana muhalefet partisi, en uzak köylerde ocaklar, bucaklar açtılar. Bunlar, altı ay öncesine kadar kongre yapıyorlar, ayaklarına kadar gelen parti büyükleriyle dertleşiyorlar, delegelerini seçip üst kademe toplantılarına yolluyorlardı. Bu uzun devrede, köylünün toprak dağıtımı işi üzerindeki düşünceleri bir araya getirilip değerlendirildi mi?"

Köylerden şehirlere köylü akını var. Bunlar, toprağın dan sökülüp atılmış vatandaşlarımızmış.. Üstlerine, çeşitli açılardan yanık ağıtlar yakılıyor. Devlet adamlarıyla aydınlar toprak dağıtımından laf ederken, gecekondu'lara karasinekler gibi kümelenip büyük şehrin karaborsa düzeninin kirli artıklarıyle geçinen bu köylü kalabalığı, toprak dağıtımı meselesiyle neden hiç ilgilenmez?.. Bu lafların gerçekleşmesi, dağıtımın hızla başlayıp sonuçlanması için, neden gövde gösterisi yapmaz, demiyorum, bir dilekçe olsun neden vermez? Gazetelere, fıkra yazarlarına neden bir mektup yazmazlar, demiyorum, ayaklarına kadar gelen fotoğraflı - yazarlı ekiplere topraksızlıktan neden dert yanmazlar? Sakın biz, milletçe aylaklığı zenaat edinmiş olmayalım?.. Eğer iş böyleyse, toprak değil, her sabah ölçekle altın dağıtsalar, boştur."

"Kaldı ki tarihte, genel olarak Reformlar, sosyo-ekonomik hayatın temelinde biriken, sonra yüze çıkan isteklerin, rasyonel, gerçek güçlerin sonuçlarıdır!

Sosyal hayatın temelinde bu birikimler yoksa, ya da

henüz güçsüzce, toprak dağıtımları, birer bahşiş, birer sada ka olmaktan ileri geçemez."

II.

Fethi Naci, bu yazıya "Dost" dergisinin Şubat 1961 tarihli sayısında şu satırlarla karşılık veriyordu:

" (...) Kemal Tahir, tarihimize, toplumsal oluşumumuzla ilgilenen bir yazar olarak bilinir; romanları da toplumumuzdaki oluşları, değişimleri göstermeğe çalışır. Böyle olunca, bir şeyler bekliyor kişi. Bir yandan tarih, reform, sosyo-ekonomik rasyonel- gerçek güç, temeldeki birikmeler gibi sözler ederken, öbür yandan toplumsal ve ekonomik bir olguyu aylaklıkla açıklamaya kalkışması üzerine, Kemal Tahir'in romanlarını yeniden bir okumak gerek, diyorum."

İşte Kemal Tahir bu yazıyı, "Kolaya Kaçmayalım" başlıklı yazısı ile "Dost" ta yanıtlıyordu.

KOLAYA KAÇMAYALIM

Fethi Naci,

"Dost"un Şubat 1961 sayısında, "*Dergilerin Getirdiği*" adlı yazını okudum. Biraz kolaya kaçmış gibisin! Üzüldüm. Unutmamışsındır, tanıştığımız zaman "İnsan Tükenmez" kitabındaki kolaya kaçmaları hiç beğenmiyordum. Konuşmalarımızın hemen hepsinde, kolaya kaçmayı, kaytarmaların en kötüsü sayar, ayıplardık. "Yeni Ufuklar" dergisinin Toprak Meselesine ayırdığı Ekim-Kasım 1960, 101-102 sayısındaki iki kısa yazı okuyunca, yeni hiç bir şeyi söylemediğini o kadar fark etmeden nasıl çırpıştırdın?.. Bugün yalnız "Toprak dağıtmalı" demenin hiç bir şey demek olmadığını, dünyanın da, Türkiye'nin de gerçeklerine hiç uymadığını elbette bilirsin. Yazını bitirip yeniden okuyunca, kaçtığını

neden seçemedin? Düşündüm, sebebini bulamadım. "Yeni Ufuklar" dergisinin sorularına karşılık vermediğimi olsun görmen lazımdı. Toprak dağıtımı üstünde hiç durmadığımı, bölüştürmeyi çıkar yol saymadığımı, toprak dağıtılacak insanlarımızın kişiliklerindeki özellikleri aradığımı nasıl olur da anlamazsın?... Ben, "Toprak dağıtım lâfı, son aylarda bu kadar ayağa düşmüşken, Anadolu'daki toprağı yetersiz insanımız şurda kalsın, toprağından sökülüp kovulduğu söylenen *Gecekonducu vatandaşımız* bile bu davaya uzaktan yakından sahip çıkmıyor. Meselenin asıl burası önemli." demiştim. Bunun ne kadar önemli olduğunu , "Yeni Ufuklar" dergisinin gene o sayısındaki Bolivya toprak reformu sonuçlarını anlatan yazı meydana koyuyordu. Bundan söz etmediğine göre, her halde daha okumadın.

Peki sen ne diyorsun?.. "Bugüne kadar memleketimiz de 30 MİLYON DÖNÜM DAĞITILDI. Hem de senin dediğin gibi 1945'ten bu yana değil, 1923- 1959 arasında..." diyorsun. Bu ne demek?.. Memleketimizde otuz beş yıldan beri toprak dağıtılıyor, dağıtılan toprağın tutarı da otuz milyon dönümü buldu. Yani, bu iş epeydir, masallıktan çıktı, artık sosyal bünyeye iyice mal oldu. Ama yetersiz.. Yetersiz olduğu için de lafı yeniden edilir edilme, Anadolu'nun her yanından -yediden yetmişe- köylü toprak istemeğe başladı. Hele toprağından sökülüp şehirlere sürülerek gecekondulara tıkılan topraksızlar büsbütün ilgilendi." demek mi?.. Sanmam!...

Yoksa, "35 yıldır toprak dağıtımı sürüp giderken, otuzmilyon dönüm toprak dağıtılmışken, toprak dağıtımı işini umursamayanlar, son ayların boş laflarına hiç kulak asar mı?." diye benden yana mı çıkıyorsun?...

Olur. Çünkü kolaya kaçmanın ilk durağı, bir yaman *Osmanlı bilgini* kesilmektir Osmanlı bilginlerinin en yaman özellikleri ise, neden yana ve neye karşı olduklarını

hiç mi hiç bilmemeleridir.

"Herkesin bildiği kelime" lafındaki rahatlık beni sahiden ürküttü. Demek bizi -millet olarak- kelimelerde çoktan anlaşmış sayıyorsun!.. Bir milletin kelimeler üzerinde anlaşabilmesi, çok, pek çok ileri konaktır. Biz, bu konaktan daha pek çok uzağız. Bunu, Türkçenin özleştirilmesi yönünden söylemiyorum. (Son cümle için öteki okurlardan özür dilerim.)

Sen, ilk kitabında ad olarak, "İnsan Tükenmez" sözünü alırken de, kelimelerin anlamlarında iyice anlaştığımıza, demek inanıyordun!.. O kitapta seni üzen yanlışların kaynağı şu olsa gerek: "İnsan Tükenmez" sözü, ancak bütün insanlık gözönüne alınırsa doğrudur. Yoksa kolaya kaçan kişiler, kendi kişiliklerini kolayca tüketebilirler."

Sevgilerimle...

Kemal TAHİR

Not: Yazıda romanlarımı yeniden okuyacağını söylüyorsun. Sen, bazı romanların tekrar tekrar okunmak için yazıldıklarını elbette bilirsin. Kolaya kaçmayı sevmeyen Fethi Naci'ye benden selam götür. Uyanınca unutma!...

("Dost", Mart 1961)

Yazıyı bitirdiğim zaman, Alangu'nun telâşını hiç anlayamadım. Kemal Tahir, haksız değildi ki.. Üstelik haklılığını öylesine ustaca, öylesine bilgili biçimde kanıtlamıştı ki, böyle bir yazının çıkmaması haksızlık olurdu.

Fethi Naci, Alangu'nun dostudur desem, benim de dostum sayılırdı. Sonra yazı ile dostluğun ne ilişiği var?..Bu yazıdan sonra Fethi Naci Kemal Tahir'e düşman olacaksa, ki, olsun varsın!.. Eski edabiyat kitaplarında, "Tecahül-ü ârifane"ye örnek olacak kadar, bilip de bilmezlenen bir mektup döktürmüş Kemal..

- Kemal, harika, dedim, hemen mektubu postala, gitsin.. Bir dakika durması yanlıştır.Hele tehdidini ters çevirip yorumlamana bayıldım!

- Sende Ankara'ya gidiş var mı bu günlerde..

- Doğru, var, var.. İki gün sonra gidiyorum. Sen ba na ver onu, Salim'e ("Dost" Dergisi sahibi Salim Şengil) elimle veririm.

III

Ben mektubu cebime koydum, Kemal konuşmaya başladı:

-Sen, benim toprak reformu denen maskaralığın üstünde düşündüklerimi bilirsin. Bir adama değil toprak, bir kalem vermek için bile, senin onu sahiden verdiğine inanması gerekir. İnanması için, mülkiyet fikrinin sağlam olması zorunludur.

Mülkiyet fikri olmayan bir insana, sen istediğin kadar, "Sana toprak vereceğim" de; bel bel yüzüne bakar, işte o kadar... Sen bi kere kimin malını kime veriyorsun? Sonra sen kim oluyorsun da ağanın malını başkasına verecekmişsin?.. Neyin nesisin sen!.. Ya sonra ağa adamı n'apar?.. Eşekten düşmüşe dönmez misin?"

"Bu yeniyetme Marksistler, ülke gerçeklerini hiç mi hiç bilmedikleri ve hele toplumumuzun, tıpatıp batı toplumunun eşi olduğuna inandıkları için, öyle atıp tutuyorlar ki, düşman başına... Hani Türkçede "Ben diyorum bayram haftası, o diyor mangal tahtası" diye bir tekerleme var ya, işte bizim yeniyetme Marksistlerimizi anlatmak için bu tekerleme bile az.. Çünkü 'bayram haftası' ile 'mangal tahtası' arasında sıkı bir kafiye, yani hiç olmazsa, bir ses birliği vardır!"

"Bir kere sen, neye dayanarak toprak veriyorsun?.. Devlete dayanarak... Sen kimsin?.. İktidar olmuş bir parti... Ya yarın ağadan yana bir parti iktidar olur da senin verdiğini benim elimden almaya kalkarsa, n'olcak?.. Ben seni o zaman nerede bulayım!.. Sen bi başına padişah olsan, kral olsan, gücünü kendinden alsan yâni, o zaman belki verdiğine bu halkı inandırabilirsin.. Ama hem çok partili sistemde yaşayacaksın, hem elin toprağını alıp bana vereceksin, buna inanmak akıl işi değil..."

"Batı insanı, Roma hukukundan gelen 'Mülkiyet' fikri ile bin yılı aşkın bir süre içiçe yaşamıştır. Kilise ve Devlet, elele verip mülkiyet hakkını kutsamış, böylece mülkiyetin sağlamlığına dayanan, tapu'nun ölümsüzlüğüne inanan bir insan türü ortaya çıkmıştır. Bu insanların, kilisenin af beratlarını satın almaları, tapunun tartışmasız geçerliğine inanmalarından kaynaklanmıyor mu?-..."

"Doğu insanına gelince, durum büsbütün değişiktir. Bir kere, 'Yeryüzünde ne var, ne yoksa hepsi Allah'ındır'[1] İslâmın kutsal kitabı Kur'an, böyle söylemektedir. İslamiyetten önceki dinlerde de bu fikir temel olarak alınmıştır. Hıristiyanlık, mülkiyeti temelinden reddettiği gibi, ticareti de en büyük günah sayarak suçlar.. Eski İncil metinleri bunu açıkça gösteriyor. Yüzyıllar sonra İslamiyet, orijinal bir sosyal ünite ortaya koyarak ticareti günah olmaktan çıkarması üzerine 13üncü yüzyılda Tomas D'aqin, İslamiyetin özel mülkiyeti meşrulaştırmasını Hıristiyanlığa taşıyarak bir reform ortaya çıkarmış ve "Kilise Kanunları"nın içine almıştır. Yoksa İslamiyetin bu kurtarıcı fikri olmasa, Hıristiyanlık günümüze kadar belki ortaçağ karanlığını çeşitleyerek sürükleyecekti.

Eğer Tomas D'aqin'in bu fikir aşısı olmasa, Roma

(1) Kur'an: 4/126

hukukunda kutsallaşan mülkiyet hakkı da rafa kaldırılacaktı, belki.."

"Kitaplı dinlerin ilki olan Yahudiliğe gelince, orada da mülkiyet hakkı yalnız Allah'ındır. O kadar ki, yahudi dilinde özel mülkiyeti belirleyen bir kelime bile hâlâ yoktur. Mirastan düşen varlığa "Naşlah" derler. Özel mülkiyet için başka bir kaynak gösterilmez.

"Böyle olunca mülkiyet fikri nasıl doğacak?.. Hele yaşayıp yerleşecek ve Batıda olduğu gibi uğrunda dövüşülen bir varlık haline gelecek?.. Doğuda, taşıtlı mal mülkiyeti vardır, ama taşıtsız mal mülkiyeti hemen hiç olmamıştır. Bunu, ahlak, gelenek ve din gibi üç sağlam müessese kurmuş ve korumuştur.

"Büyük kitaplı dinde mülkiyetin reddi, İslamiyette sınırlı benimsenmesi, kişinin tutumunu etkilediğinden başka, devleti de bir yerde etkilemiş gibime geliyor. Çünkü bakıyorum; kitaplı dinlerden önce kurulan uygarlıklarda büyük sulama tesisleri yapılıyor, su yolları açılıyor, sellere karşı barajlar kuruluyor... Bütün bu söylediklerim, bugün yapılan kazılarda ortaya çıkmakta.. Fakat kitaplı dinlerden sonra büyük sulama tesisleri, koruma barajları hemen hiç göze çarpmıyor. İşte Mezopotamya denilen coğrafya parçası.. Buralara Yahudilik yerleşmeden önce, büyük masraflarla meydana konmuş su yolları, sel barajları var.. Bunlar zamanla harap olmuş, yıkılmış ama yenileri yapılmamış. Hem de bu topraklar üstünde Arap İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi iki uygarlık yaşamışken.. Neden bu uygarlıklar toprağa yatırım yapmamışlar?.. Çünkü yatırımın geri alınması uzun yıllara bağlı... Sanıyorum, 'Madem benim değil, madem yalnız ondan faydalanma hakkı benim, öyleyse, ben faydalandığım kadar faydalanayım, Allah

kendi topraklarını korusun' gibi bir düşünce, devletin başındakileri bile etkisi altında tutmuş!.. Bunu araştırmak gerekir."

Daha sonra yemeğe geçtik. masada da aynı konu sürdü. Yemek arasında Bahri Bey geldi, bu yüzden biraz başka konulara geçildi, fakat sonra, yine aynı yere dönüldü. Kemal anlatıyordu.

"Benim öfkemi kabartan, bizim Marksistlerimizin, Batı'da neyin niçin yapıldığını bilmeden memleketimizde de aynı şeylerin yapılmasını istemeğe kalkmalarıdır. 'Toprak dağıtılsın' deniyor. Dağıtılacak olan toprak, kimin toprağıdır bir kere... Bizimkilere sorarsan, "ağaların toprağı" derler hiç duraksamadan. Oysa bizde toprakların büyük bölümü devlettedir. İnandıkları ideolojiye göre, devlet'de olması gereken bir şeyi 'dağıtalım' demek, ya ideolojiden habersiz olmak, ya da neyin niçin yapıldığını bilmemektedir."

"Batı'da toprak, soyluların elindeydi. Soyluları zayıf düşürmek, hem Burjuva'nın, hem işçi kesiminin işine geliyordu. İkisi ağızbirliği ettiler ve soyluların elindeki toprakları köylüye dağıtmanın yolunu buldular. Batı toplumunun dengesi böyle kurulmuştur."

"Bize gelince, toprak madem en büyük parçasıyle devletin elindedir, devletin topraklarını önce dağıtıp, sonra da ellerinden alarak kollektifleştireceğine, beklersin, kendi devletini kurduğun zaman kollektifleştirirsin, olur biter. Toprağın küçük parçalar halinde bölünmesi, verimi düşürdüğü bilinen bir şeydir. Ayrıca topraksız köylüye toprak vermek de yetmez, ona dönersermaye, donatım gideri de vereceksin.. Bunun için de büyük bir fon ayırmak gerekli. Bütün bunlar en küçük ayrıntılara kadar hesaplanıp planlanmadan, toprak dağıtımının ne faydası olabilir?.."

"Türkiye'de bugün kim toprak istiyor?.. Topraksız köylüden başka herkes!... Topraksız köylü niçin istemez?.. Gerçekçi olduğu için!.. Dişine vurup bu işin güçlüğünü canında denediği için!... Büyük şehirlerin çevresinde yerleşip karaborsa, istifçilik, kaçakçılık piyasalarının kırıntılarını toplamanın, bin kez kolay ve verimli olduğunu bildiği için!.. Sonra, canım, bakmıyorlar mı Mısır'da, Bolivya'da olup bitenlere?.. Adamlar toprağı devletleştirdiler, parçalara böldüler, topraksız köylüler, kendi tapularını eski sahiplerine götürüp vermişler, onların yanında yine yarıcı olarak çalışıyorlar. İstemeyene bir şey vermek mümkün müdür?.. İsteyene bir şey vermemek mümkün olmadığı gibi ..."

Kardeşi Nuri Tahir, Mahpusluk arkadaşı Ali ve çoluk çocuğu geldiği için laf burada düğümlendi.

İMPARATORLUKLAR VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

16 Ocak 1962

Yemekte Cahit Tanyol, Asaf Ertekin, Sabahattin Selek, Aziz Nesin vardı. Kemal'in Çınardibi'ndeki evindeydik. Söz, günlük politikadan, Asyetik üretim biçimden döndü dolaştı, Osmanlı yapısının getirdiği mesaja bağlandı. Kemal'in benim için yeni olan sözleri, özetle şöyle:

"- Yıllardır konuşuyoruz, görüyorum ki, hâlâ Osmanlı'yı hafife alanlarımız var. Dünyada kurulmuş imparatorluklar - en kabadayı- yüzelli ikiyüz yılda paramparça olduğu halde, Osmanlı İmparatorluğu'nun neden 600 yıl sürdüğünü hiç düşünmüyor muyuz?.. Bütün impara-

torluklardan gereken tarih dersini almış, ve buna göre bir çekirdek model kurmuştur da ondan!.."

"İmparatorlukları ne böler, eritir, bakalım?.. *Soylu rakipler mi?..* Roma İmparatorluğu'nun parçalanması böyle olmadı mıydı?.. Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişahtan başka soylu yoktur: Herkes reâya.. Ancak Padişah dilediğini reâya arasından çeker alır ve onu kendi işinde kullanırken birtakım ayrıcalıklar kazanmasına gözyumar. Padişahın çizgisinde kaldığı sürece, zenginliğe de kavuşur, üne de, ayrıcalığa da.. Ama çizgiyi bir geçti mi, ya da görevinden bir uzaklaştırıldı mı; zenginliği de, ünü de, ayrıcalığı da bitmiştir. Kellesi, Padişahın iki dudağı arasında... Bu ortamda soylu aile yetişir mi?.. Demek Osmanlı, kurduğu imparatorluğu, soyluların birleşip elinden almasına ya da parçalamasına böylece kapıları kapamıştır..

"İmparatorlukları bölüp parçalayan başka ne vardır?.. *Aile mi?..* Yâni, imparator öldükten sonra, 'Yerine, sen geçeceksin, ben geçeceğim' kavgasına tutuşan oğullar mı?.. Osmanlı'nın gözüyle devlet, oğlundan da, kardeşinden de yücedir. Hiç bakmaz, devlete zarar vereceğini sezdi mi keser, koparır kellesini... Bu neyi belirler; Osmanlı'nın, devletin sürekliliği uğruna kendi ailesini bile feda ettiğini değil mi?.. Bu nasıl bir devlet tutkusu, insanlık trajedisidir!"

"Başka ne götürür imparatorlukları?.. *Servet, zenginlik, maddi varlık mı?* Osmanlı reâyasında ne zengin vardır, ne zengin olmanın yolu!.. Para tutabilmek, küpü doldurabilmek için, reâyadan çıkıp askerî sınıfa girmek gerekir; yâni yönetici kadroya geçmek.. Reâyadan çıkıp yönetici kadroya geçtin mi, mala-mülke, refaha, paraya kavuşursun ama, canın da Padişahın iki dudağından çı-

kacak tek söze asılı kalır. Yanıldın, ya da gözden düştün mü, kellen gider, paran, pulun, malın, mülkün de!.. Böyle olunca, yönetici kadroya geçip zengin olmak elverişli ama, sürdürüp gitmenin elvermesi yok.. Demek devlet yolundan zengin olup kalmanın da kapısı örtük!"

"Zengin olmanın başka yolu ne?.. *Büyük toprak sahibi olmak, ticaret yapmak..* Büyük toprak sahibi olmanın yolları kapalı; çünkü toprak önce Allah'ın, sonra da onun adına Padişahın... Padişah her çiftçiye, bir ailenin hak edebildiği ölçüde toprak verir. Aile büyürse, toprak da büyür, aile küçülürse, toprak da küçülür. Dalavere ile başkasının toprağını kapatmanın yolu yok ki, büyük toprak ağaları türesin!.. Öyleyse toprak yolu ile zengin olmanın da kapısı örtük.. Bu yol da işlemiyor!.."

Zengin olmak için Osmanlı insanına kalıyor ticaret.. Evet, ticarette her zaman para vardır. Ancak bu para işi, Osmanlı töresinde, ahlâkında küçük görülen işlerdendir. Kınalızade Ali Efendinin "Ahlâk" kitabına, "Ahlâk-ı Âlâ'i"ye bakınız göreceksiniz ki ticaret, Osmanlı ahlak ve töresinde üçüncü sınıf bir iş olarak gösterilmiştir. Analar oğullarının beşiğini sallarken boşuna, 'Benim oğlum Paşa olacak' demez. Çünkü 'Paşalık', devlet yönetiminin üst sırasında olmak demektir. Devlet yönetimi de halkın gözünde birinci sınıf bir iş olunca, analar elbette 'Benim oğlum Paşa olacak' diye kundak sarar!"

"Devlet yönetimine koşulamayanların bazıları da, Hıristiyan reâya ile birlikte ticarete, esnaflığa bulaşır. Zamanla bunlardan bazıları, insafsızlığı, kıyıcılığı, hırsızlığı ölçüsünde para kazanmış, sonra da tefeciliğe vurup karun olmuştur. Ama onların başına gelen nedir, bilir misiniz?.. Saray haber alır bu yeniyetme parababalarını!... Bir de bakarsınız, günün birinde bir Kethüdalık ve-

rilmiştir saraydan bu parababasına.. Bu parababası, Padişahın kâhyalığı gibi yüce bir makamı reddedebilir mi?.. Bırak reddetmesini, bunu düşüncesinden geçirmesi bile ne haddine!.. Elbette etek öpüp, 'bende' olur ve Kethüda olarak da çıkar reâya olmaktan, askerî sınıfa geçer; yani bütün hayatı Padişahın iki dudağı arasına düşer.. O zaman, ticaret yolundan da zengin olmanın kapısı kapalı demektir."

"Başka nasıl parçalanır imparatorluklar, bakalım: *Zulümle, adaletsizlikle!..* İster ekonomik, ister sosyal ve politik olsun, adaletsizliğin devletleri de, hatta aileyi de - son hesaplaşmada- yıkar, öyle değil mi?... İşte, Osmanlı modeli, 'Adalet mülkün temelidir' demek suretiyle yalnız adalete büyük önem verdiğini açıklamış olmaz, aynı zamanda adalet uygulamasının Devlet görevlilerince eksiksiz yapılmasını zorunlu kılan bir yönetim formülü ortaya kor..."

Nedir bu yönetim formülü?.. Demin, 'Askerî sınıfa girenlerin hayatı, Padişahın iki dudağı arasındadır' demedik mi?.. Peki kim bu askerî sınıf?.. Yönetici kadro!.. Yönetici kadrodan Padişahın istediği tek şey nedir?.. Adalet!.. Adalet bırakılır da, zulüm ve baskı rejimi kurulursa, bunu Padişah haber almaz mı hiç?.. Ne olur sonra?.."

"Görüyorsunuz, Osmanlı devlet ve yönetim düzeni, öylesine bir model oluşturmuştur ki, hem devletin sürekliliğini sağlamak için gerekli bütün önlemleri almış bulunuyor, hem de zulüm ve baskı rejimine gidecek kapıları, kendi bünyesinin gereği, kapamış oluyor. Bu, dünya devletine açılan en gerçekçi penceredir."

Kemal Tahir durdu. O zamana kadar Kemal'i sessizce ve dikkatle dinleyen sofrayı bir gürültü gezmeğe

başladı. Düşündüm, buradakiler, iki eksiği ile Kemal Tahir'e: 'Kemal' diye seslenebilen insanların hemen hemen tamamı idi. Aralarında bir de Tahir Alangu ile Dr. Hulusi Dosdoğru olsaydı. Kemal'in en yakın arkadaşları eksiksiz bir araya gelmiş denebilirdi. Bu arkadaşlarının arasında profesör vardı, genel müdür vardı, ünlü yazar vardı ve hepsi de Kemal'i, can çınlayan bir dikkatle dinlemişlerdi. Birdenbire Sokrat ve öğrencilerini düşündüm. Acaba onlar da Sokrat'ı, bizim Kemal Tahir'i dinlediğimiz gibi mi dinliyorlardı?

İçimizden biri:

-E, peki, sonra ne olmuş? ... dedi.

Kemal Tahir hemen karşılık verdi:

- Sonra mı n'olmuş?... İşte, Türkiye Cumhuriyeti olmuş!...

Bir başkası:

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti değil.. dedi.

Kemal onu da karşıladı:

-Elbette değil.. Olabilemez ki..

Ben:

- Kaçıyorsun Kemal, dedim. Sabahattin'in dediği ne ben de katılıyorum. Osmanlı şöyle devlet çekirdeği imiş, böyle kusursuzmuş, dünya devletine açılmış en gerçekçi pencereymiş!... Peki!.. Ama sonra n'olmuş?... Çökmemesi için alınan bütün önlemlere rağmen nasıl çökmüş, niçin çökmüş?.. Bu açıklanmayınca, kuruluşundaki hikmetlerin değeri küçülüyor...

Yanında oturuyordum. Kemal Tahir, gözlüklerini çıkarıp kaşları altından bana bir süre baktı. Sonra konuyu hafifletmek için her zaman yaptığı biçimde orta

Anadolu türkçesine kaydı:

"- Bak hele!... Allah beterinden esirgesin, adam beni nereye sürüyor?.. Dağ başında kurda kuşa paralatacak ki, her tüyüm bir dalda kalmacasına!.."

Masada bir kahkaha koptu, Kemal Tahir gözlüklerini taktı ve konuşmaya başladı:

"Batılı dediğimiz kravatlı yamyam, insan eti yemekten başını aldığı bir sıra, her nasılsa nasıl, Hıristiyan kilisesinin *nas*'larını, rafa kaldırmış ve onun yerine *akıl* bayrağını göndere çekmiştir. Burjuva marifeti olan bu iş, kısa bir zamanda Batıya bir üstünlük sağladı. Hıristiyanlığa dayanan Altrüist ahlak yerine, aklın piçi olan Egoist ahlak geldi oturdu. Osmanlı devlet adamları bu olup biteni görüyorlardı. İflas etmek üzere olan namuslu mahalle bakkalına, 'iflastan kurtulmak istiyorsan kerhane aç' diyen namussuz gibiydi Batı, Osmanlı'nın karşısında!.. Onurlu Osmanlı, insan eti yiyen yamyam olmayı onuruna yediremediği için, benimseyemedi egoist ahlak düzenini. Ve sonunda Osmanlı, bu amansız açmazda başına gelenin sebebini düşündükçe, "Tanrıya karşı bir kusuru olduğu' inancına vardı."

"Biliyorsunuz, okuyanlarınız görmüştür, Kur'anda, birçok yerlerde, bazı toplumların Tanrı buyruklarına karşı geldikleri için cezalandırıldıkları yazılıdır. Osmanlı için Batılıya benzemek, cezanın en büyüğü idi!. Kendisine zina önerilen namuslu bir kadının kendini kaldırıp uçurumdan atması gibi, Osmanlı da kendisini tespihe, ibadete verdi ve Tanrı'nın günahlarını bağışlayıp canını 'Batılı' rezilinden kurtarmasını beyhude bekledi. Yâni, bizim anlayacağımız, bir kristalle bir taş çarpışmış, taş kristali kırmış!... Taş mı değerli, kristal mi, diyorum size.. Hadi, cevap isterim!..."

KEMAL TAHİR'E GÖRE: EYLEM NE DEMEKTİR?

Tarihsiz

Kemal Tahir'in çevresinde, zaman zaman, yeni insanlar belirir. Bunlar bir süre çevrede kalırlar, gedikli konuklar arasına da girerler, sonra da geldikleri gibi de çekilip giderler. Bunların içinde üniversite çevresinden profesörler, doçentler, asistanlar, eski ve yeni Milletvekilleri, Bakanlar, merkeze alınmış Büyükelçiler vardır. Bunlar, her nasılsa Kemal Tahir'le tanışırlar, sohbetinin lezzetine, ya da fikirlerinin etkinliğine bağlanırlar, çevrede sık görünürler. Bunların arasından, Kemal Tahir'i etkileyip kendi düşüncesine çekmeyi düşünenler bile çıkmıştır.

Bugün Şaşkınbakkal'daki evine uğradım. Kapı çoğu zaman açık dururdu; girdim, bir Büyükelçi, yüzü, alı al, moru mor, evden çıkıyordu. Selâmlaştık. Ben yağmurluğumu portmantoya astım, o aynı cins yağmurluğunu portmantodan alıp kapıdan çıktı. Meğer sosyalist Büyükelçi, kendi yağmurluğunu alacağına, benim astığım yağmurluğu alıp gitmiş!.. Onunki bana büyük geldiği gibi, benim yağmurluk da ona küçük gelmiştir!..Her neyse, ben yeni bir yağmurluktan oldum.

Odaya girince Kemal'i masanın başında buldum. Başını kaldırmadan,

"- Hoş geldin -dedi-, camdan geçtiğini görmüştüm, bekliyordum. Bir dakika dur. Bu kitapta bir yere bakacağım, görüşürüz..."

Koltuğa oturdum, Kemal bakacağına baktı, konuşmaya başladık.

- Senin Sefir hazretleriyle kapıda karşılaştık. Papara yemişe benziyordu. Bir şey mi oldu?...

Kemal, gülüyordu:

- Bir şeyin olduğu yok.. Geldi, oturdu, her zamanki gibi, konuştuk biraz.

-Yok, bu kez Sefir hazretleri hırpalanmış gibi az biraz.. Yenik düşmenin acı gülümsemesi vardı yüzünde..

- Amma yaptın ha!.. Sen hikâye yazıyorsun!.. Bir hikâye falan yazarsan, bu 'yenik düşmenin acı gülümsemesi' deyimini kullan!..

- Bırak şimdi, lafı gargaraya getirme... Ben Sefir'in gidişini hiç de beğenmedim. Adamın beraberinde götürdüğü sıkıntı büyüktü.

-Anlatayım, dedi, yakama böylesine asılmasan, anlatmayacaktım..

Bir sigara yaktı, dikkatle ağızlığına yerleştirdi, sonra anlatmaya başladı:

"- Birkaç zamandır bizim sosyalist Sefir, 'Seninle başbaşa konuşulacak bir konum var' deyip duruyordu. Bende, 'Olur, konuşalım' diyordum, ama bir türlü buluşma gerçekleşemiyordu. Ya benim işim çıkıyor, ya onu Ankara'ya çağırıyorlardı, her neyse.. Kısmet bu günmüş...Dünden telefonlaştık ve kendisini sabah kahvaltasına çağırdım."

Semiha[1] kahvaltı sofrasını hazırladı, çayı yaptı, deme oturttu ve Meldoşlara gitti[2] . Az sonra da senin sosyalist Sefir geldi. Oturduk. Hoşbeşten sonra birden sözü Marx'a aktardı. Marx ve Engels'in ne kadar bildiğimiz harcıhalem fikirleri varsa, bunları özenle özetliyor ve

(1) Kemal Tahir'in eşi.
(2) Nâzım Hikmet'in kızkardeşi

arada bir, bana, 'yanlış hatırlamıyorum değil mi?..' diye sorup onaylamamı sağlıyordu. Bu bizim sosyalist bürokrat, bir şey demek istiyor ama, bakalım nereye getirecek lafı diyor, sabırla dinliyorum. Sonunda, adamın, 'İşte geldi veileyhi turceûn' dediği gibi baklayı ağzından çıkardı: 'Siz Marksistseniz, çelişki içindesiniz!"

"Ben Marksistsem!... Kemal Tahir Marksistse!.. Çelişki içindeymiş!.. Sonra diplomat bu adam!.. Ne demek diplomat? İyi müzakereci, iyi konuşmacı, bilgili adam demek!.. Şu söylediği lafa bak sen!.. Çabuk parladığımı bilirsin. Ama anamın Çerkez evinde akan sular durur; Sıktım dişimi, adam şu çelişkiyi de anlatsın ki, duruma göre davranayım ... Nitekim anlattı.. Ben Marksistsem, eylemde olmalıymışım!.. İşte benimle konuşmak istediği cevahir!..."

"Sabrı elden çıkarmayıp, eyleme nereden koşulmam gerektiğini de kendisinden sorup öğrenmem vardı ya, artık o kadarına gidemedim, verdim veriştirdim!.. 'Bana bak' dedim. 'İslâmın şartı beş, altıncısı haddini bilmektir' demişler. Marksist olmanın birinci şartı, haddini bilmektir.

"Dehşetli şaşırdı. 'Beni yanlış anladınız' demeğe oturdu. Hiç de yanlış anlamış değilim. O, bilgi taslayacağı adamı yanlış seçmiş!.. İşte bu yüzden suratı biraz karman-çorman evden çıktı."

- Demek eyleme çağırıyor seni sosyalist Hariciyeci?.. Acaba niçin çağırıyor?.. Senin sırtında eyleme girmek için mi, yoksa seni sırtında eyleme götürmek için mi?..

Kemal üzgün görünüyordu. Konuşmaya başladı:

"- Yahu , aylardır burada konuşup duruyoruz, eylem ne demek diye?.. Her şeyi öğrendik, araştırdık da,

sıra eyleme mi geldi?.. Biliyorsun, Boğaziçi Üniversitesi'nde konuşurken, beş on genç arka sıralara doluştular ve konuşmanın ortasında 'Eylem, eylem!' diye bağırmaya başladılar. Onlar, beni başlarına deynekçi olmaya çağırıyorlardı her halde.. Geçenlerde İstanbul Üniversitesi'nden birkaç genç geldi yearkadaşları adına konuştuklarını söyleyerek beni eyleme çağırdılar. Kendilerine ne dediğimi biliyorsun: 'Onlara uygun bir yer açmaya karar verdiğim zaman kendilerine haber göndereceğim, hiç telâş etmesinler!...' dedim."

"Beni bu kadar terbiyesiz olmaya zorlamamalıydılar! Çünkü, eylemimdeyim ben! Mesleğimi en iyi biçimde yapmaya çalışıyorum. Her önüme düşen sorunu, en iyi biçimde araştırmaya özen gösteriyorum. Benim eylemim bu!.. Ben elime silahı alıp sokağa çıkacaksam, benim işimi kim yapacak?... Hem bu çocuklar, silahla ne yapabileceklerini umuyorlar?.. Birkaç kişiyi öldürünce, Devleti ele mi geçirmiş olacaklar?.. Kim dürteliyor bu çocukları, kim akıl veriyor bu kızlara, oğlanlara?... Verecek akılları olsa, hiç kendileri için kullanamazlar mıydı?..

"Silahı cebine sokmak, silahla öldürülmeyi kabul etmek demektir. Bu gençler bunun farkında değil!.. Silah kendi ellerinde ya... Sanıyorlar ki, sadece onlar öldürecekler, karşılarındaki insanların elleri armut toplayacak!... Yağma yok!... Tahtaya yumruğumu vuruyorum, tahta direnmek suretiyle bana karşı koyuyor. İnsanlar tahta değildirler üstelik... Yumruğa yumruk, silaha silahla karşılık gelir. Her iki yandan yüzlerce insan ölür ve hiç bir şey de olmaz. Ölenler, öldükleriyle, öldürenler cezaevlerinde çektikleriyle kalırlar. Oysa, eyleme dökülecek kadar politize olmuş bir gençlik, çok önemli bir şeydir! Bunun boş yere harcanması, cinayetin çok ötesinde bir suç olsa gerek!..."

"Çorum Cezaevi'ndeyken, bir genci getirdiler dama. Çorum'un köylerindenmiş... Sevdiği kızı başkasına nişanlamışlar. O da kızın nişanlısının yolunu beklemiş ve gece vakti taşla başını ezip öldürmüş. Ağırcezalıların bölümüne verdiler. Hapislik güç zenaattir. Adamın başına olmaz işler gelir. Delikanlı da yalabık bir şey... Kim akıl vermişse ya da nasıl akıl etmişse etmiş ve azıcık efelenmeye durmuş... Bir ses etmemişler, iki ses etmemişler, üçüncüsünde kopuklardan biri çökmüş başına... 'Gücün yetti de elin oğlunu gecenin karasında taşla öldürmüşsün, he mi?.. Hadi şimdi kıçını kurtar bakalım!' Mahpus damı berbat şeydir. Olanlar duyuldu, Oğlanı birkaç gün sonra Urfa Cezaevi'ne sürdüler..."

- Ya sen bu hikâyeyi neyin üstüne getirdin Kemal Tahir?...

Kemal Tahir kıskıs güldü:

"Şuncacık şeyi sen bilmeyeceksin de, onu da sana Kemal Tahir mi anlatacak!. İnsan, yatkınlığı olmayan yerde, eylemin hiç bir türlüsüne sokulmayacak! Sokuldun mu, insanın başına gelecek şeylerin en hafifi, bizim Çorumlu oğlanın başına gelen! Gel şimdi, lafı bırakılım da seninle bir bezik oynayalım!"

Öyle yaptık.

YORGUN SAVAŞÇI

21 Ağustos 1963

Pazar kalabalığı akşama doğru savuşunca, Kemal'le başbaşa kaldık. Bahri Beyi bekliyoruz, akşam yemeğini Kartal'da yiyeceğiz... Kemal sordu:

- Yahu, sende Kasap Osman için özgün bilgiler var mı?..

- Kasap Osman da nereden çıktı?...

- Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir roman yazmaya hazırlanıyorum. Romanın önemli bir bölümü senin Bursa'da geçiyor. Bekir Sami Bey, Yusuf İzzet Paşa, Kasap Osman'ın, o yıllarda Bursa'daki durumlarını bilen insanlar gerekli bana... Var mı bunlar hakkında sende bilgi?..

- Bendeki bilgi, yüzeysel... Derinlemesine bir araştırma istersen, düşünmeliyim...

-Düşün, bir şey bulabilirsen çok hora geçer...

Bu konuşma aramızda bir ay kadar önce geçmişti. İş edindim, Bursa'daki dostlarımla konuştum; bir yangından kurtulan eski notlarımı gözden geçirdim, bir sürü bilgi topladım sonunda...

Önemli belgeler vardı topladıklarımın içinde.. "Bizim Mektep" adıyle kurulan bir özel okulda öğretmenlik eden ve Ankara hesabına çalışan öğretmen Zehra Badunç'un o yıllara ait yazıları.. Yine o yıllarda direnme örgütünde çalışmış Mümtaz Şükrü Eğilmez'in kendi el yazısıyla anıları. Kurtuluş'tan sonra Bursa'nın ilk Belediye Başkanı olan ve Yunanlıların Atina'ya sürgün ettikleri insanların başında bilinen Hasan Sami Beyin kendi ağzından not ettiğim anılarını Kemal'in önüne koydum. Çocuklar gibi sevindi:

"- Yahu, bunlar nasıl bir yazılar?... Nasıl bir işler!.. Bir eşek yükü defter alıp gelmişsin arkadaş!.. Her biri - altın para ile satsan- kapışılır bir defterler...

- Kemal, genellikle romanlarında kullandığı bu Orta Anadolu dilini konuşmalarında kullanmaz. Konuşmayı bu kalıba döktü mü, bilin ki, ya çok sevinmiştir, ya bir sözü gürültüye getirip kapatmak istemektedir, ya anlattığı konunun ciddiyeti, dinleyenlerin üstüne fazla aban-

mış, usandırıcı olmaya başlamıştır; işte o sıralar Kemal, hemen bu Orta Anadolu dilinin ferahlatıcı havasına gi rer...

Romanın adı ne oluyor?..

- Romanın adı... "Yorgun Savaşçı" arkadaş...

- Güzel isim... Hangi açıdan yanaşıyorsun, Kurtuluş Savaşı'na...

Böylece girdiğimiz konuyu saatlerce konuştuk. Bu kitap üzerindeki konuşmalarını daha çok Sabahattin Selek'le yapıyor, ben kulak misafiri oluyordum. İlkkez karşılıklı olarak konuyu ve mesajı ortaya koyan bir konuşmamız oldu. Özetle, sorun şu:

"- Gerek Osmanlı Tarihi içinde, gerek Cumhuriyet Tarihi içinde "Halk Hareketi" diyebileceğimiz bir sosyal patlamaya raslamıyoruz. Bütün hareketler, kadrolar tarafından yapılmıştır. Hep bildiğimiz şeyler oldukları için üzerlerinde ayrı ayrı durmuyorum. Kadrolar, bazen doğruya çatmışlar, bazen yanlışa düşmüşler.. Doğruya çattıkları zaman, ulusumuz için iyi sonuçlar ele geçmiş; yanlışa düştükleri zaman da ulusça ziyan etmişiz. İşte Jöntürk hareketinin getirdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti hareketinin sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrosu, bütün vatanseverliğine, bütün idealist girişimlerine rağmen, koca bir İmparatorluğu elden çıkarmamıza sebep olmuş, işte bir Mustafa Kemal ve arkadaşlarının oluşturduğu kadro, yeni bir devlet kurmuş! Bu iki kadroyu da kuranlar - az farkla- hemen hemen aynı insanlar... Birinde devleti elden çıkarıyorlar, birinde yeni bir devlet kuruyorlar..."

"Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan bütün kadroların hemen hepsi, saray'a karşı azınlığın örgütlenmesi olduğu halde, Kuvayi Milliye kadrosu, daha ilk

baştan saray'a karşı olmadığını açıkça söylemiş, tersine sarayı kurtarmak görevini üslenmesinden başka, dış düşmana karşı olduğunu - yine açıkça- belirtmiş, antiemperyalist bir kadrodur. Bu, antiemperyalist yapısını hazırlayan , elbette rezil Mondros Mütarekesi koşullarıdır. Bu mütareke, Osmanlı İmparatorluğunu kesin biçimde tasfiye edip Türklere Anadolu'nun ortasında boğulmuş birkaç vilayet bırakınca, o güne kadar içte, saray'a karşı batıcılık, özgürlük, meşrutiyetçilik üstünde oynayan kadrolar, içeride bu istediklerini verebilecek bir saray kalmayınca, emperyalist güçlere karşı bir kadro oluştu.

"Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde bulunduğu bu kadronun ileri gelenlerine bakıldığı zaman, görüyoruz ki, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilip İmparatorluğun yok olmasında rol oynamış İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ve ileri gelenleriyle, İttihatçılığa koşulmuş ve ordusuz kalmış subaylar, Ermeni göçünün yaygın olduğu illerin ileri gelenleri, idealist aydınlar, öğretmenler ve her çağda maceraya koşan bir takım başı bozuklar... Bu takım için hedef, bağımsız bir devlet haline gelmek, yahut yenisini kurmaktır. İttihatçı olupta takıma katılanlar, bir zarın şansında kaybettikleri devleti yeniden kurabilirlerse, vicdan azabından kurtulacaklar, ordusuz, görevsiz, işsiz kalmış subaylar, varlıklarını icra edebilecekleri bir ordu ile ülkeyi düşmandan kurtaracaklardır. Bir virtiöz için keman ne ise, bir subay için ordu odur. Her ikisi de sanatlarını, bu vasıtalarla icra ederler..."

"İttihat Terakki dönemindeki Ermeni göçü, Orta ve Doğu Anadolu'da yeni bir ortam oluşturmuştu. Ermeni'lerin boşalttıkları bu işyerlerini ve toprakları, o bölgede oturan Kürt'ler, Laz'lar, Çerkez'ler, Gürcü'ler bölüşmüşlerdi. Sovyet Rusya kurulmuş ve bir Ermenistan

meydana çıkmıştı, küçümsenmeyecek güçte orduları vardı ve Türkiye üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Bu insanlar da Kuvâyi Milliyenin efektif gücü arasındadır."

"Buna, idealist aydınlarımızı, yiğit öğretmenlerimizi, namuslu bürokrasi takımını eklemek gerekir. Böylece, Kuvâyi Milliye çok yönlü, ama tek hedefli bir kadro hareketidir. Hedef, emperyalizmin haysiyetsiz saldırısını durdurmak, güçlü ve bağımsız bir devlete kavuşmaktır."

Bazıları Kuvâyi Milliye'yi bir halk hareketi gibi görmek ve göstermek isterler. Bütün doğuda ve Türk milletinin tarihinde tek bir halk hareketi yoktur ki Kuvâyi Milliye, halk hareketi olsun!.. Kuvâyi Milliye, halk hareketi olsaydı, 'İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasına ne gerek vardı?.. Hele kurulduktan sonra, savaşta ölenlerden çok daha fazla insanı ipe çekmesinin bir anlamı olabilir mi?.. Kuvâyi Milliye bir halk hareketi olsaydı, orduya silahsız katılan askerden fazla silahı ile ordudan kaçan asker görülmez, tersine kırık dökük, silah ve oraklarla safları dolduran gönüllü taburları kurulurdu. Kuvâyi Milliye bir halk hareketi olsaydı, Sakarya Savaşı, bir subay savaşı olmazdı... Kuvâyi Milliye bir halk hareketi olsaydı, Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin karşısına dikilip savaşı kazanabilmekliğim için, Büyük Millet Meclisi olarak mevcut gücünüzü - belli bir süre için- bana devretmeniz gerekir, başka türlü sorumluluk kabul edemem' demezdi.

"Bak bizim Sabahattin de (Selek) , kitabında Kuvâyi Milliye hareketini bir halk hareketi gibi göstermek istiyor, hem de savaşta ölenlerden çok, İstiklal Mahkemesi kararı ile asılanlar olduğunu yazıyor. Oysa bu: 'Hem dondurmayım, hem fırından çıktım' gibi bir laf oluyor, düpedüz."

"Biliyorsun, ben "Anadolu İhtilâli", "Kurtuluş Savaşı", "27 Mayıs İhtilâli" gibi deyimlerin karşısındayım. Anadolu İhtilâli ne demek?.. Taa 1923 yılına kadar İstanbul'da bir saray var. Hâlife var ve Hâlife resmen devlet bütçesinden tahsisat alıyor.. Sonra bunun adı İhtilâl!.. Saray için bir tek kurşun bile yakılmamıştır ki, bu hareketin adına ihtilâl diyelim. İhtilâl dışarıya karşı olmaz ki, içeriye karşı olur. İçerdeki güçleri saray temsil ediyor ve Ankara Hükümeti Saray'a karşı olmadığını pekiştire pe kiştire söylüyor. O zaman ihtilâl, neyin nesi?..."

"Kurtuluş Savaşı" deyimi anlamı bakımından tam oturmuş değildir.Adı üstünde...Bir kez ele geçeceksin ki, kurtulasın!... Türkiye hiç bir zaman Batılı düşmanların eline geçmiş değildir. Ankara'dan top sesleri işitilmiştir ama, Ankara'dan sonra da başka Ankara'lar vardır. Ordu dağılmamış, düşman vatanın bütün parçalarına bilfiil girmemiş, Ankara'da bir Meclis, bir Hükümet var. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun en küçük parçasında savaş sürüyor demektir. Kaldı ki Mustafa Kemal Paşa, *Milli Misak* diye bir vatan parçasının sınırlarını çizmiş ve bunu amaçladığını bütün dünyaya söylemiştir. Kendisi, Ordusunun başında savaşıp dururken, kurtuluş savaşı nasıl yapılabilir... Bu bir savunma veya saldırı halinde gelişen ulusal savaştır, Kurtuluş Savaşı değil!... Çünkü Kurtuluş Savaşı, devleti çöktürmüş, bayrağı müzeye kaldırılmış, özerkliği yok edilmiş bir ülkede yapılabilir.. Çok şükür Türk Milleti, tarihinin hiç bir döneminde böyle amansız bir yere düşmemiştir. Her zaman bağımsız bir devleti, bir bayrağı olmuştur. Tanrı bu memleketi Kurtuluş Savaşından korusun!..."

"27 Mayıs İhtilâli" deyimi de öyle.. Ne demek İhtilâl?.. Halkın bir fikir sentezine inanarak mevcut iktidara başkaldırışı.. Bir uydurma demokrasiden, bir başka uy-

durma demokrasiye geçmek için ihtilal yapmaya ne gerek var?.. 27 Mayıs'ta olup biten, bir hükümet darbesidir... 'Hükümet Darbesidir' derken de, bol keseden davranıyorum ha!.. Çünkü bir darbe, yalnız bir tarafın tasfiyesi değil, aynı zamanda öteki tarafın da iktidara yerleşmesidir. Ama 27 Mayısçıların ileri sürdükleri bu değil: "Biz gidiciyiz - diyorlar- . Yeni bir Anayasa taslağı hazırlayacağız, Milletin oyuna sunacağız ve sonra seçime giderek yeni Büyük Millet Meclisi'nin seçeceği iktidara devleti teslim edeceğiz..."

Bu olup-bittide, 'Darbe'nin bile koşulları tamam değil.. Nasıl ihtilâl diyebiliriz o zaman?..."

"Ben bu düşüncelerimi söylerken, bilimsel ve gerçekçi olmaktan başka hiç bir kaygum yok! Fakat benim fikrime karşı çıkanlar düşünmeğe üşeniyorlar, resmi statükoyu korumakla kendilerini yükümlü görüyorlar.. Her halde bundan bir çıkarları vardır. Çünkü bu kişiler, fikirlerime karşılık vereceklerine, Kemal Tahir'e sövülerek, bu işin içinden çıkılabileceğini sanacak kadar yalınkat insanlardır."

"*Yorgun Savaşçı*'ya, Kuvâyi Milliye'nin çekirdek günlerini konu olarak alıyorum. Bekir Sami'nin Batı Anadolu'yu örgütlemek ve direnme kurmak için yaptığı girişimler, Bursa'ya çekiliş, Ankara Hükümetinin olaylara el koyması.. Romana mihver olarak bir Cehennem Yüzbaşı koymak istiyorum. Aslında bu Cehennem Yüzbaşı, kanal harekâtında gerçekten vuruşmuş, yaman bir asker!.. Romanın dramdaki adamı bu olacak!..."

"Cehennem Yüzbaşı aslında, ordusuz kalmış dövüşken askerin dramını sergileyecek.. Politikaya karışmadığı, Devletin yüksek çıkarları için dövüştüğü, her türlü yokluğa, çeresizliğe dayanarak canını hice saydığı halde,

bir yerde devleti ve ülkeyi yitirmiş olmanın büyük şaşkınlığını yaşayarak.. Buna, küçük ve orta rütbeli subayın görev tutsusu da diyebilirsin..."

"Savaşı devlet çıkarır, halk yapar; ama sorumlusu subaydır. Bu çetrefil durum, subayın dramını kurar. Elinde bir ordu varsa, has subay için bir sakınca yoktur; Devletini ölünceye kadar korur. Ama Devleti yıkılmış ordusu dağılmış, halkı savaş yılgınlığına düşmüşse, işte burda zordur subayın işi!.. Cehennem Yüzbaşı bu zorlukların içinde debelenecek ve savaş yılgınlığının karabulutlarını dağıtmaya çalışacak... Roman, Ankara'da Meclis kurulup hükümet çalışmaya başlayınca sona erecek. Çünkü dram burada sona eriyor. Bundan gerisi bildiğin savaştır."

TÜRKİYE KİMSENİN SÖMÜRGESİ DEĞİLDİR!

7 Ocak 1965, Cuma

Bugün Sabahattin Selek'le, Kemal Tahirde buluşmayı kararlaştırmıştık; sonra, akşam yemeğine de orda kaldık, Kemal, yemek boyunca ilginç konulara değindi. Bir ara dedi ki:

"- Bizde her şey devletten beklenir; onun için de her şey devletten gelir zaten.. Başka memleketlerdeki devlet'le, bizim Anadolu insanımızın devleti bir değildir! Biz devlete "baba" deriz: "Devlet Baba". Başka milletlerin dilinde böyle bir deyim yoktur. Çünkü o ülkelerde devlet "Baba" değil, "Kâhya"dır. Vermez, alır. Ama bizim memlekette, hem baba, hem babacandır. Belki de Anadolu insanı, böylesine bir devlete alışık olduğu için, bu-

nun tam tersi olan Batı devlet biçimlerine yüz elli yıldan beri direniyor, bir türlü bu biçimleri içine sindiremiyor.

Batı'da ve Doğu'dan farklı devletlerin ortaya çıkması, toplumların farklı olmasından ileri geliyor. Batı toplumu sınıflıdır. Doğu toplumunda sınıf yoktur. Batı toplumu, sınıflı olduğu için, orada devlet, sınıflar arasında bir tarafsızlık dengesi kurulabildiği veya eşit ölçüde güven verebildiği zaman ayakta kalır. Müesseselere dayalı demokrasinin kaynağı budur. Doğu toplumunda devlet, sınıflar olmadığı için, sadece adalete dayanır. "Adalet mülkün temelidir" denmesinin nedeni de budur. Toplumun bazı çıkarları var ki, bunu devlet sağlar ve topluma verir. O, çıkarları daha iyi korursa, millet ondan yanadır. Ama Millet, kimden yana olursa olsun, devlet sürekli olarak ilerici kadroların ellerinde kalmıştır.

İşte, İttihat ve Terakki Fırkası, özgürlük bayrağı ile gelmiştir. Bütün davranışlarını bu temele dayamıştır. Toplumda büyük değişiklikler yapmak amacındadır. Ama bunların hiç birini yapamadığı , üstelik özgürlüğü getireceği yerde, özgürlüğe zincir getirdiği halde, karşısındaki İtilâf Fırkası, İttihatçıların ellerinden düşürdükleri özgürlük bayrağını ele almayı düşünmediler; tersine, muhafazakâr, geri ve ileriye karşı reaksiyoner bir parti haline geldiler. İttihat ve Terakki, gerçekte ilerici bir parti olmadığı halde, yan fikirleri ve yan çalışmaları yüzünden, İtilâfçılar'dan ileride kalmasını bildi.

Bütün tarih boyunca da, böyle olmuştur. Bizde her şey devlet'den beklendiği için, devlet, bir yerde ileri gitmeğe mecbur kalmıştır. Buna karşı çıkanlar, devlet ve devleti yapan kuvvetlerle beraber olmadıkları için, devlet, bir yerde ileri gitmek zorunluluğuna düşmüştür. Buna karşı çıkan güçler devlet ve devleti yapan güçlerle

beraber olmadıkları için halk'la beraber olmak zorunda kaldılar. Halk da, başta eğitim olmak üzere birçok nedenlerden ötürü çağın gerisine de düştüğünden, onu temsil eden partiler de geriye, bazen çağın gerisine düşmüşlerdir. Nitekim İtilâf Partisi, bu yapısı ve niteliği yüzünden, hiç bir zaman devlet'i tam anlamıyla temsil edemedi.

Gelelim Halk Partisi'ne...

Halk Partisi de devlet'i temsil etmek için kurulmuş bir partidir. Fakat kuruluşunun yedinci yılında, halkı temsil eden güçler tarafından yıpratıldığı için Mustafa Kemal Paşa, "Serbest Fırka"yı kurdurmak gereğini duydu. Fakat, garip bir toplum kaderidir; İttihat ve Terakki Fırkası karşısında İtilâfçılar nereye gitmişlerse, Serbest Fırka da oraya gitmiştir. Oysa Halk Partisi, hırsızlığı sürdürüyordu. Karşısındaki parti buna karşı çıkacakken, kendisine bambaşka bir plâtform seçti ve geri fikirlere tutunarak çıktı. Çünkü, devlet'i ilerici fikirler kadrosu olarak Halk Partisi temsil ettiği için, Serbet Fırka'nın milleti temsil etmesi gerekliydi. Millet, devlet çizgisine bile gelemediği için, Halk Partisi ilerdi, Serbest Fırka geride kaldı.

Kâzım Karabekir Paşa'nin kurduğu parti'nin de kaderi aynı olmuştur; Bayar ve arkadaşlarının kurduğu Demokrat Parti'nin kaderi de bu çizginin dışına çıkamamıştır.

Bütün bunların sebebi, Türk toplumunun devletsiz yapamamasıdır. Başka memleketlerde devlet olmayabilir belki.. Toplum bir süre için bunu duymaz.. Ama bizde devlet şarttır, çünkü devlet, her şey demektir!..."

Kemal bir ara durdu ve bu arada Sabahattin'in sorduğu bir soruya karşılık olarak dedi ki:

"- Biz bugün aksiyonda değiliz. Bize düşen, hiç olmazsa doğruyu düşünüp bulmaktır. Bugün bazı arkadaşlarımız Türkiye'nin, Amerikan sömürgesi olduğunu söylemekten çekinmiyorlar. Bu, ne demektir?.. Eğer Türkiye, Amerika'nın sömürgesi olabiliyorsa, çok daha kolay Rusya'nın sömürgesi olabilecek demektir. Çünkü Rûsya Türkiye'ye daha yakındır; her iki toplumdaki ortak halklar, Sovyetlere bazı etkinlikler kazandırabilir: yörüngesine alma gücü yüksektir...

Benim inancıma göre Türkiye, ne Amerika'nın sömürgesi olmuştur, ne de herhangi bir ülkenin sömürgesi olabilir. Gücü yetmeyip, devleti yıkılsa bile, Milletini yıkmanın imkânı yoktur. 32 milyon insanız! 32 milyon insanın,değil olumlu, gerillâ savaşına başvuran direnmesi, olumsuz direnmesi bile, insanı şaşkına çevirir! Demagojiden, gürültüden yakamızı sıyırmaya mecburuz. Türkiye, bugün de Amerika'nın sömürgesi değildir, yarın da Rusya'nın sömürgesi olmayacaktır! Arkadaşlarımızın böyle yazmaları, iyi düşünmediklerini gösterir."

Kemal bunları, Sabahattin Selek'in Basın İlân Kurumu Genel Müdürü olması sebebiyle basınla yakın ilişkisine değinerek söylüyordu. Çünkü son günlerde sol kanat yazarları ve özellikle İlhan Selçuk, Çetin Altan, İlhami Soysal Türkiye'nin Amerikan sömürgesi haline geldiğini açık açık yazıyorlardı. Selek'in de bunlarla tanışıklığı, hatta bazılarıyla dostuluğu vardı.

Söz, döndü dolaştı, Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye-Sovyet ilişkilerine geldi. Kemal Tahir'in bu konudaki yorumu özetle şu:

"- Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş yılları sırasında, Rusya ile dostluk kurdu, parasal yardımlar sağladı. Ama onun Sovyetler Birliği ile ilişkisi, sadece parasal yardım

sağlamak, sadece Doğu sınırını güvenceye almak, hatta Ermeni sorununu çözmek bile değildi. O, Sovyetler Birliği'ni Batı'ya karşı kullanıyordu. Batı'ya: 'Eğer üzerime gelirseniz, gücüm yetmezse, Sovyetleri çağıracağım; o zaman Kızıl Ordu ile kozunuzu paylaşırsınız.' demek istiyordu."

*

"O sıralarda Türkiye'deki Yeşil Ordu, İştirakiyun Fırkası, Türk Komünist Fırkası gibi bütün sol ve sol eğilimli örgütlerin birbiri peşisıra kurulmaları, dağılmaları, dağıtılmaları hep bu ürkütmenin tutması, tutmaması; gerek kalması, kalmaması gibi durumlara bağlıdır. Mustafa Kemal Paşa, darda kalsaydı, Sovyetleri imdadına çağırır, Kızıl Orduyu memlekete sokar, ama yine orduları geri göndermenin yolunu mutlaka bulurdu. Çünkü o, bu yapıda bir politikacıdır."

"Nasıl Sultan Mahmut, Yeniçeri Ocağını yok etmiş,iç düzende büyük işler başarmış olduğu halde, kendisine başkaldıran bir valisinin ordusu ile baş edemeyince, o günün en büyük düşmanı olan Rus Ordusunu yardıma çağırmış ve Ayastafanos'a kadar gelen Rus ordusunu, İstanbul kapısından geldiği yere geri göndermişse, Mustafa Kemal Paşa da Kızıl Ordu'yu hem çağırır, hem işini gördürdükten sonra geldiği yere geri gönderirdi. Çünkü bizde Devleti korumanın anlamı büsbütün başkadır. Batıya hiç benzemez. Biz bu gerçekleri bilmezsek, yarın yapacağımız her işde yanılacağımızdan kuşkun olmasın!.."

Sofranın ilerlemiş saatleri idi. Artık gülüşüyor, şakalaşıyorduk. Kemal, her halde anlattığı konu üzerinde düşüncesini sürdürmüş olacak ki,birden bire konuştu:

"Düşündüm, bir yaman varta atlatmışız!.. Mustafa Kemal Paşa, dar yerlere girmiş ama Sovyetleri imdada çağıracak kadar dar yere gelmemiş!.. Ya o açmaza düşseydi, buna halkın direnci büyük olacaktı. O zaman, Kurtuluş Savaşı'nın İstiklâl Mahkemeleri, kim bilir nasıl işleyecek ve bu direnci kırabilmek için belki de onbinlerin kellesini koparmak zorunda kalacaktı. Bir ülkede onbinlerin kellesi düştü mü, artık neyin gideceği, neyin geleceği hiç belli olmaz!.. Bu arada bir de sosyalizmi benimsemeğe kalksaydık, vay'dı sosyalizmin haline!.. Öyle bir sosyalizm yapardık kı, Tito'nun sosyalizmi bizimkinin yanında solda sıfır kalırdı!..."

YUMRUKLU DEVRİMCİLİK

4 Temmuz 1965

Dünden sözleşmiştik. Kemal bana geldi, birlite, Arnavutköy'de, "Kuyu Restoran"a gittik. O kadar sıcak bir gün ki, burası bile esmiyor. Buna rağmen, rakıları doldurup sohbeti koyulaştırdık.

Tahir Alangu, Kemal'in özel hayatı için gerekli bilgileri benden beklediğinden, yine eski günlere sarkan bir konuşma açtım. Önce sade ben konuştum; ama bir süre sonra Kemal yavaş yavaş konuya girdi:

"- Günümüzün yeniyetme marksistlerinin bizim için "eski tüfek" demeleri boşuna değil.. Ben komünistlikten 16 yıl ceza giydiğim zaman bile, Marksizmi doğru dürüst bilmiyordum. Ne öğrendimse, mahpus damında ve çıktıktan sonra öğrenmişimdir. Bizim o zamanki komünistliğimiz, bildiğin, Nâzım Hikmet komünistliği, canım... Trum, trum, trum/ tram tiki tak/ makinalaşmak/ istiyo-

rum!.. Bunu belledin mi, oldun gitti komünist... Fevzi Çakmağın o zamanki hakimleri bu komünistliğe idâm bile yazarlar!..."

"Oysa biz o yıllarda komünisttik (!) ama, Atatürkçü idik de!... Atatürk Devrimlerinin bekçiliğini kimseye kaptırmazdık. Atatürk'ün aleyhinde konuşanın ağzını yırtabilirdim!. En sevgili arkadaşım Ertuğrul Şevket, Atatürk'ün Partisi, CHP'nin karşısında kurulan "Serbest Fırka'ya" girdi diye, Aksaray yangın yerinde - en sevgili arkadaşımla- sabaha kadar yumruklaştık; az kaldı ki birimiz öle!.. Böylesine bir Atatürk tutkusu vardı bende.."

Ertuğrul Şevket'le yumruklaşması hikâyesini anlatmasını istedim. Direnmedi ve lezzetli bir üslup içinde anlattı:

"-Ertuğrul Şevket'le beraber "Vakit"de çalışıyorduk. "Serbest Fırka hikâyesi başlamış,kimi Halk Partisi'ni, kimi Serbest Fırka'yı tutuyor. Ben Halkçıyım!.. Devrimcilerin kurduğu parti varken, başka parti tutulur mu?.. Gazetede karşı fikirden olanlarla dalaşıyoruz. Benim şakamın olmadığını bildikleri için, pek üstüme varmıyorlar.. Ama bir gün İdare Müdürlüğü yapan Kör Hamdi bana en yakın dostum Ertuğrul Şevket'in Serbest Fırka'ya yazıldığını söylemez mi?.. Dinden imandan çıktım!

O gün Ertuğrul Şevket izinliydi. Hemen akşam üstü evine gidip çıkardım ve bir meyhaneye girdik. Ertuğrul Şevket'in hiç bir şeyden haberi yoktu:

- Ne o, Kemal, kaynananı çimenlikte mi gördün, bu hovardalık nerden esti?.. Çiliye takılıyordu, ben susuyordum.

İlk kadehler bitti, ikincileri doldururken önem vermiyormuşum gibi sordum:

- Sen Serbest Fırka'"ya mı girdin Şevket?..

Boş bulundu. Ama yine de yüzümü kolaçan ettikten sonra:

- Hıı, dedi.

Dikildim:

- Ne demek hıı.. Sen ne söylediğini biliyor musun arkadaş?..

O zaman Şevket, benim niye eve uğradığımı, neden meyhaneye geldiğimizi, neden ilk kadeh bitene kadar fazla bir şey konuşmadan düşünceli göründüğümü hemen anladı. Şakaya karıştırarak işi kapatmaya niyetlendi:

- Bilmez olur muyum Kemalciğim, sen Halk Fırkasında kalacak, ben Serbest Fırkaya geçeceğim ki, tartışmanın tadı çıksın!..

-Ben, senin gibi gülmüyorum...

- Ne yapalım, gül sen de!..

- Gülmem Şevket..

- Ne yapacağız?..

- İstifa edeceksin!..

- Anlamadım, neden istifa edeceğim?..

-Serbest Fırkadan, hem de şimdi!...

Şevket'in yüzünde gülümsemesi dondu, bıyıklarını yemeğe başladı, sinirlendiği belli idi. Elinde tuttuğu kadehi dudağına götürmeden masaya bıraktı:

- Peki, anlat bakalım,neden istifa etmeliymişim?.. Hem de şimdi!..

Coşkun bir Atatürk edebiyatı, devrim bekçiliği heyecanıyla konuşmaya başladım. Bizim, her şeyin karşısında olabileceğimizi, ama Atatürk'ün karşısında olmamızın imkânı bulunmadığını anlatıyor, Serbest Fırka'yı, karşı devrimcilere bırakmak gerektiğini ve onlarla pek yakın-

da amansız bir hesaplaşmaya girileceğini; işte o zaman, aynı safta dirseklerimizin birbirine değmesinin zorunlu olduğunu ileri sürüyordum. Şevket dinledi, dinledi, demin masaya bıraktığı kadehi bir yudumda boşalttı, sonra bana dedi ki:

- Sen ne söylüyorsun allasen, devrimci, karşı devrimci, yok şu, yok bu.. Gazi, İsmet Paşa'ya gözdağı vermek istiyor. Fethi Beyin kendisine İsmet Paşa kadar bağlı olduğunu bildiği için, ona bir parti kurduracak, hem demokrasi oyunu oynayacak, hem de İsmet Paşa'ya, "Yalnız değilsin" diyecek.. Devrimi de bu, karşı devrimi de bu..

- Peki, madem Gazi demokrasi oyunu oynuyor, sen böyle söylüyorsun, o halde niçin bu oyuna âlet olmaktasın bakayım?..

- Âlet değilim, bilinçliyim.. Bugün Türk çoğunluğu baskı altındadır. Devrimci dediğin bizim gibiler de baskının sıkıntısını yaşıyorlar.. Sen düşündüğünü yazabiliyor musun, ben düşündüğümü söyleyebiliyor muyum?.. İki partili oyunda, baskı- ne de olsa- hafifler.. Bundan devrimciler de yararlanır, devrimci olmayanlar da..

- Bu memlekette karşı devrimcilere hayat hakkı yok!. Sen benim arkadaşım, ülküdaşım olarak karşı devrimciler arasına katılamazsın!. Senin yerin Halk Partisi'dir... Asıl şimdi Halk Partisi, "parti" olacak!..

Böyle başlayan konuşma sürdü gitti ve bir adımda ilerlemeden.. Kadehler kadehleri, şişeler şişeleri kovaladı, sonunda meyhaneden çıktık... Ertuğrul Şevket, eve doğru yollandı, kolundan tuttum:

- Nereye? ... Gel hele!..

- Nereye gelecekmişim?..

- Nereye'si var mı, söyledim sana, vuruşacağız..

- Çıldırdın mı sen Kemal... Bunca yıllık arkadaşımsın, niye vuruşuyormuşuz?..

- Hâlâ mı anlamadın yahu, ya Serbest Fırkadan istifa edeceksin, ya da ölesiye vuruşacağız seninle!.. Birimiz vuruştuğumuz yerde kalmacasına!..

İtelene, kakalana, sövüşe, sevişe Aksaray'ın yangın yerlerine geldik. Burada geceleri kuş bile uçmazdı. Karşılıklı durduk. Ertuğrul Şevket gülüyor, sarhoş olduğum için direttiğimi sanıyordu. Oysa benim kararım gündüzdendi. Son defa sordum:

- Serbest Fırkadan istifa edecek misin?..

- Etmeyeceğim!..

Çenesine yumruğumu yedi.. Bir eliyle çenesini yokluyor, hâlâ konuşuyordu:

- Yahu deli misin?.. Ne uğraşıyorsun benimle... Partiden ayrılsam ne olur, ayrılmasam ne olur?..

Çenesine ikinci yumruğu yiyince öfkelendi.. Bir adım geriye sıçrayarak:

- Ama sen çok oldun, dedi. Çenemi kıracaksın!.. Bu kadar da fazla!..

Sonra kontrollu bir yumruk salladı. Şevket iyi boksördü. Beraber çalışıyorduk ama, o benden daha başarılı yumruk sallardı. Fakat o akşam, kastı beni yıkmak değil, aklımı başıma getirmek olduğu için, gücünü ve ustalığını kullanmıyordu. Ben, 'Ya Allah' deyip çetin bir sol kroşe çıkardım... Baktı ki, elden gidiyor, toparlandı. O da var gücü ile vuruşmaya başladı.

Gözünün önene geliyor mu, meyhaneden çıkmışız, yangın yerine sapmışız.. Gökte bulutlara batıp çıkan bir ay.. Bir aydınlanıyor yangın yeri ayışığı ile, bir kararıyor; biz durmadan dövüşüyoruz... Şevket daha çok korun-

mak için dövüştüğünden,ben daha hırpalanmamıştım. Ama, vurduğum sert bir yumrukla yere düşünce tepesi attı:

- Al ulan Allahsız!.. Mademki kaşındın,al, al!..

Vuruyordu, vuruşuyorduk!.. Yaman bir dövüştü bu!.. İkimizin yüzü, kan içinde kalmış, üstü başı toz-toprağa belenmşti.. Bazen birimiz düşüyor, ayakta duran, düşenin kalkmasını bekliyordu. Kalkınca yeniden vuruşuyorduk. Lâf bitmişti. İkimiz de konuşmuyor, hızlı hızlı soluyorduk. Böylece ne kadar vuruştuğumuzu hatırlamıyorum... Sonunda ikimiz de düşmüşüz... Ayağa kalkmadan yerde vuruşmağa başladık. Çünkü ayağa kalkmaya ikimizin de mecâli yoktu. En sonra gülmeye başladık.. Yediğim yumruklar, anlaşılan aklımı başıma getirmişti. Birbirimizin boynuna sarılıp barıştık ve arınmak için hamamın yolunu tuttuk...

İşte Atatürk devrimlerine bizim bağlılığımız böyle bir bağlılıktı. En yakın arkadaşımızın bile çizgiden çıkmasına razı olamazdık. Ölmek var, dönmek yoktu devrimlerden!.."

Kemal Tahir eski günlere dalmıştı; biraz duralayınca sordum:

- Peki sonra?..

Yeniden anlatmaya başladı:

"Sonra?.. Sonrası, yaman arkadaş!.. Sonrası, onuncu Cumhuriyet yılına girdik! Yangın yerinde dövüştüğümüz geceden bu güne kadar, köprülerin altından çok sular akmıştı. Çok şey değişmişti kafalarımızda.. Serbest Fırka denemesi, tepedeki paşalar için sadece 'başarıya ulaşmamış politik bir deneme' idi. Ama bizim için anlamı büsbütün başka!... Ben ne için vuruşmuştum en yakın arkadaşım Ertuğrul Şevket'le?.. Halk Partisi, devrim parti-

sidir. İlericidir, namusludur, bu ülkenin yarını için çalışmaktadır. Onu, yarı yolda bırakıp karşı partiye gidemeyiz, gidemezsiniz; istifa et, birlikte aynı partide devrimler uğruna mücadelemizi sürdürelim.' diye... Derken partiler birbirleriyle kavgaya oturdular. Sonunda belediye seçimleri geldi. Gazeteci idik bütün olup bitenlerle yüzyüze yaşıyorduk. Bir de baktık ki, belediye seçimi gibi siyasi büyük değeri olmayan bir seçimi kazanmış görünmek için bile Halk Partisi, öylesine rezil, öylesine aşağılık, öylesine utandırıcı işleri, göğsünü gere gere yapmaya başladı ki, aydım!.. Bunca namussuzluğu, gözünü bile kırpmadan yapanların devrimci, mevrimci olmaları söz konusu olamazdı. Çalıyorlar, çırpıyorlar, yalan dolan içinde yaşatmak için yaptıklarını söylemekten hayâ etmiyorlardı! Sonunda, bütün pislikler, suyun yüzüne çıktı arkadaş, bizi de derin derin bir düşünce aldı!.

Mahallede devrimi biz savunacağız ya, öyle olmadı bu iş; mahallenin kopuğu esrarkeşi aldı bu görevi sırtına ve kapı kapı gezip Serbest Fırka'ya oy vereceklerin iflâhını keseceklerini açıktan açığa söylediler. Hatta ve hatta bunlardan biri de bana gelmek gafletinde bulundu ve yediği tek yumrukla daracık sokağın ortasına boylu boyunca uzandı.. Para ile tutulmuştu bu serseriler. Bizim devrimci bildiğimiz bazı kimseler, parayı partiden alıyor, yarısını ve belki de daha fazlasını cebe indirdikten sonra, kalanını esrarkeşlere, ayyaşlara, yolsuz kopuklara dağıtıyordu. Bunun adı, devrimleri korumaktı!...

Daha saymakla tükenmeyecek rezillikler!.. Yıkıldık velhasıl!.. Ardından Serbest Fırka kapatıldı. Haydi bir ikinci rezilllik!.. Bu partiye girmiş insanlar perişan oldular. Devletin bütün düşmanlığı bunların üzerine döndü. Şehzadebaşı'nda aşçı dükkânı işleten bir Hamza Ağa vardı; nasılsa bu da Serbest Fırka'ya girmiş.. Sen misin

Serbest Fırka'ya giren!.. Parti kapandıktan sonra dükkânına müşteri girmez oldu; sonunda top atıp, ömrünün son günlerini sırtında ipi ile hamallık ederek tüketti.

Halk Partili olarak kendi kendimle hesaplaşıyordum: Neydi bu Serbest Fırka meselesi?.. Gazi Paşa'nın, toplumu devrimler açısından sınaması mı, yoksa bütün içtenliğiyle yavaş yavaş demokrasiye geçmek hevesi mi?.. Eğer toplumu - devrimler açısından- sınaması ise ve belirecek devrim düşmanlarını ezip yok etmek ise, ben kendi gözlerimle, tepelenen devrim düşmanlarının (!), tepeleyen devrimcilerden daha namuslu olduklarını görmüştüm. Namuslular temizlenmiş, meydan namussuzlara, kopuklara kalmıştı. Ters işlemişti bu girişim!.. Fethi Beyin adamları değil, İsmet Paşa'nın adamları fiyasko vermişti. Ama cezayı Fethi Beyin adamları gördü. Ben bu olayın karşısına çeşitli yollardan çıkıyordum.

Bir kez, sınama ne demekti?.. Devlet'in aldatmaca yapmaya hakkı yoktu. Eğer devlet milleti, aldatabiliyor, onu sınayabiliyorsa, aldatmasına, sınamasına sınır koymanın imkânı bulunamazdı. O zaman, devlet'le, millet arasındaki bütünlük kurulamaz, yâni açıkçası devlet de millet de yok olurdu.. "Gazi Paşa milleti sınadı" dedin mi bu "Gazi Paşa devlet adamı olarak sıfır" demek olur. Ama Kuvâyı Milliye günlerinin en amansız geçitlerinde Millet Meclisi kendisini bunalttığın hem de çok bunalttığı halde,onu dağıtmaya yanaşmayan adamın, kesinlikle "Devlet adamlığından" kuşkuya düşemeyiz!.. Ne kalıyor geride?.. Demokrasiye geçmek hevesi!... Bu geçiş sırasında devrimlerin tehlikeye düştüğünü görünce, attığı adımı geri almak zorunda kaldı... Yorumu..

Eğer Gazi Paşa, iki partili parlamenter sistemi denemek istemiş ve bunda tehlike görüp dönmüşse, bu iki partinin ikisinin de başında çok yakın iki arkadaşı var:

İsmet Paşa ve Fethi Bey.. Eğer bunların birinden biri, Gazi Paşa'ya verdiği sözün dışına çıkmamışsa, olayların böyle gelişmemesi gerekir. Eğer çıkmışsa, çıkan kimdir?.. Partisi kapanan Fethi Bey mi?.. Fethi Beyi Londra Büyükelçiliğine göndermek için, elinden bir daha iç politikaya girmeyeceğine dair senet alan, Halk Partisi Genel Başkanvekili İsmet Paşa mı?.. Fethi Bey perişan gittiğine, İsmet Paşa kasıla kasıla kaldığına göre, Fethi Beyin aldatması gerekli.. Ama gel gör ki, Serbest Fırka kapanmadan sadece iki gün önce Cumhuriyet Gazetesinde bu gazetenin sahibi Yunus Nadi, Gazi, Mustafa Kemal Paşa'ya bir "açık mektup" yazıyor ve bu mektupta kendisine açıkça, "'ya partinin başına geç, devrimleri koru, ya da biz sensiz bu işi yapacağız." diyordu. Böyle bir meydan okuma gücünü Yunus Nadi kendisinde bulamazdı. Mustafa Kemal Paşa kendi kendisine meydan okuyacak değildi. Öyleyse Partiyi avucu içine geçirmiş İsmet Paşa, Gazi Paşa'yı göreve çağırıyordu. Ne demek bu?.. Ya gelir işi götürürsün, ya da biz seni yok sayarız!..

Çok haklı nedenlere bassa bile, böyle bir meydan okumanın kaynaklandığı güç, ancak devlet gücü olabilir. Demek İsmet Paşa, bu dönemde devlet güçlerini ele geçirmiş ve Gazi Paşa'yı kenara itmeyi düşünebilecek kadar ileri gitmiştir. Gazi Paşa'yı o günlerde sarsmak kimin haddine!.. Küçük bir işareti, gerçek bir devrimci gücünü çevresinde toplamaya yeterdi. Bunu yapmadı, politika yaptı. Arkadaşı Fethi Beyi İsmet Paşa'ya kurban verdi... Fethi beyle yola çıkan insanların da ezilip perişan olmalarına göz yumdu. Sonra da -çok yıl sonra- İsmet Paşa'yı Başbakanlıktan alıp yerini Celal Bayar'a verdi!

Bu söylediklerim, benim bugünkü düşüncelerim değildir. O günlerde, bu konuyu böyle ele alıyorduk, gö-

rüyorduk demek istiyorum. Velhasıl, Serbest Fırka denemesi, benim idealizmimin aldığı ilk yaradır. Bu yaranın acısını duyarak, ama çevreye fark ettirmemeğe çalışarak Cumhuriyetin Onuncu yılına ulaştık.

Ben, onuncu yıldönümünde, dünyanın yıkılmasını bekliyorum... Devrimlere sahip çıkan millet, öylesine bir aşk ve şevkle onuncu yıldönümünü kutlayacaktı ki, yer yerinden oynayacaktı...(1) Ama bir de baktım ki tıss.. Resmi gırtlaklar "yaşasın" diye bağırdı ama,elbette yırtılırcasına değil.. Birkaç balon uçtu, birkaç maytap fişeği parladı, sonra sanki "yurdu demirağlarla örmemişiz" de ruhlarımıza demirden bir zindan örmüşüz. Cumhuriyetten ve onun yönünde yapılan devrimlerden en az beklenen, hayatını devrimlere adamış bir kuşakken, derin derin düşündüm: sakın yanılmış olmayalım?..

Sanırım, benimle beraber pek çok okumuş kişi böyle düşündü ve o yıllarda manevi açlığını doyuracak başka dünyalar aramaya çıktı. Ben de aralarındaydım!"

DEVLET ANA

22 Ağustos 1966

Dün sabah erkenden telefon etti:

(1) Kemal Tahir, o yıllarda, İsmail Safa, Arif Nihat Asya ve arkadaşlarının çıkardıkları GEÇİT dergisinde Cumhuriyet Bayramının 10'uncu yılı için şunları yazmıştı: "Ben bayramın ilk günü, muazzam kalabalıkla dolmuş olan (Onuncu Yıl Meydanı)ndaydım. Geçit resmi başladı. Alay,Taksime doğru yola çıktı. Tarklardan çiçekler atıldı. Fakat alkış ruhsuz, haykırış sıfırdı. Ben, onuncu yıl bayramımızı böyle düşünmemiştim. Bekledim ki, on binlerce vatandaş hep bir ağızdan ve hep aynı ateşle: "Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız" diye vatanımızın ilk mesut bayramını kutlasın..

Nisan 1974, "Türkiye Defteri"

-Semiha börek yapıyor, öğle yemeğine gel!..

Böreği sevmesine severim de, "düğün değil, bayram değil, enişte beni niye öptü" hikâyesi, bu çağrıyı bir yere bağlayamadım. Evvelki gün o bendeydi, börek mörek konuşmadık. Bir gün sonra, hem de öğle yemeğine çağırmak da neyin nesi idi?.. Her halde taze bir konu bulmuş olacak...

Kitaplı odaya girdiğim zaman, Larous'un koca yapraklarını çeviriyor, bir yandan da konuşuyordu.:

- Gel, gel.. Hoşgeldin!.. Semiha'ya, - rüyasında ne görünmüşse, görünmüş- "Öğleye börek var" deyince, aklıma sen geldin!.. Otur, Bizanslı bir imparator piçinin doğum ve ölüm tarihlerini arıyorum, bulunmasına az bi şey kaldı.

- Neye gerekti bakalım İmparator piçinin doğum ve ölüm yılları?

- Tasarladığım "Osmanlı çekirdeği" için.... Bir Bizanslı şövalye işleyeceğim romanda... Yaşamış biri olursa, daha canlı olur romandaki kişiliği

- Ne yani?... Larous'tan aldığın şövalyeyi mi hayatıyle romana alacaksın?

- İlgisi yok canım!... Benim kendisini yaşatacağım yerleri Larous'taki şövalye, rüyasında bile görmemiştir. Larous'tan arayışımın nedeni, bir kez, adının uydurma olmaması içindir. Sonra benim romanın sürdüğü tarih sürecinde yaşamış olmasını sağlamaktır. İmparator piüç, şövalye olunca, soyluluktan ve gizlilikten getirdiği bü tün namussuzluğu hayatında sergiler. Benim romanıma da böyle bir Şövalye gerek... Namussuz, kıyıcı, kalleş bir İmparator piçi!...

- Eğer yanlış anlamadıysam, romanın hayalî kişile-

rini bile gerçek ve çağdaş insanlardan seçiyorsun, öyle mi?..

Evet, fakat sadece bundan ibaret değil...

Yemekte ve yemekten sonra konuştuklarımızı özetleyecek olursam, Kemal Tahir'in Tarih romanı üzerindeki düşünceleri- aşağı yukarı- şöyle toparlanabilir:

"- Tarih'i, Roman'da kullanmakla, Tarihi romanlaştırmak başka başka şeylerdir. Bizde Turhan Tan vardı. Ziya Şakir vardı, Feridun Fazıl var... Bunlar tarihi romanlaştırıyorlar.. Bir de Arif Oruç'un, Reşat Ekrem'in tarihe yanaşması var ki, ötekilerden farklıdır. benimkisi bunlardan büsbütün farklı.. Hatta ilişiği yok denilebilir.. Ben, romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeğe çalışıyorum."

"Yâni açıkçası, tarihi roman yazanlar, bir kuşun rengini, boyunu, posunu, gagasını, pençesini anlatırlar; ben, sesini anlatırım, kanat gücünü anlatırım, yatkınlıklarını anlatırım. Tutalım, tarih felsefesi yapan bir kimse, tarihe nasıl kendi felsefesine yarayacak biçimde bakarsa, romancı da tarihe o biçimde bakar... Tarihî romancı, okuyucusuna tarih öğretir; romancı okuyucusunu tarih üzerinde düşündürür. Tarihî romancının mesajı yoktur, paralel kaygusu yoktur, günün sorunlarına ışık getirmek hevesi yoktur... Buna karşılık romancı, konusunu tarihten de seçse, günümüz olaylarına bir paralel koymuştur, sorunlarımıza bir spot ışığı düşürür.

"Bir sosyolog, tarihe bilimsel açıdan yaklaşacağı için, sadece aklını kullanır, fakat bir romancı tarihe bakarken ve onu kendi harcına katarken, hem aklını, hem sezgilerini kullanır. Benim benimsediğim tarih romancı-

sına, şair bir sosyolog, diyebilirsin!..."

Masasının üstünde 3000 sayfaya yakın not vardı. Kayı aşiretinin Asya göçünü, 13'üncü yüzyıl Bizansı'nı, Selçukluları'nı, Moğol'unu, iyiden iyiye incelemiş, notlar almış, yapılan gravür ve resimleri görmüş.. Anadolu Ahîlik teşkilatını dikkatle araştırmış; O çağ Asya ve Avrupa milletlerinin sosyal ve kültürel yapılarını gözden geçirmiş, saz şairlerinin hayatlarını okumuş, cönkler karıştırmış ve böylece masanın üstünü kaplayan 3000 sayfaya yakın notları roman için... Şimdilik adı: "Osmanlı Çekirdeği." Fakat daha iyisi ile değiştirilecek...(1)

"- Üslubu üzerinde çok durdum. Osmanlının cenkçi takımını anlatırken,Dede Korkut'un üslubundan yararlanacağım. Saray takımını konuştururken de Evliya Çelebi iyi düşecek sanırım.. Bu üsluba alışayım diye, yüzlerce sayfa eski metin okudum. Evliya Çelebi'yi her okuyuşumda biraz daha seviyorum. Gerçi bir ara, "Yedi Çınar Yaylası'nda yaptığım gibi grotesk bir üslup denesem diye de düşünmüyor değilim.. Biliyorsun, o roman, Gâvur Ali'nin gözlerinden bakar. Olaylar, onun gözlerinden göründüğü gibi anlatılmıştır. Yeni romanda da kullanılabilir bu!.. Yeri de var!.. Ama, yapılmışı bir daha yapmakta yarar yok!..."

Sonra romanın konusunu anlattı bana... Çok özgün bir konu.. Aksiyon ve gerilim, ilk sayfalarından başlıyor ve sonuna kadar, arta arta sürüyor. Roman okunduğu zaman, sanıyorum, Osmanlı İmparatorluğu'nun hangi çekirdekten fışkırmış olduğu ve temel kuralları, iyice anlaşılmış olacak. Asyetik Üretim Tarzı sorunu, bir başka açıdan tartışılmış oluyor. Çok beğendim.

" -Türk Milletinin bütün tarih boyunca bayraksız ve

(1) Sonradan adı, "Devlet Ana" oldu.

devletsiz kalmaması, rastgele ve boşuna değildir. Onun çekirdeğindeki dinamizm, ona devlet kurma yatkınlığını getirmiş.. Devlet kurmak başka bir şeydir, devleti yönetmek başka bir şeydir. Türk Milleti tarih boyunca devleti hem kurmada, hem yönetmede ustalık göstermiştir. İşte bu dinamizmi yeni romanımda işlemek ve aydınlığa çıkarmak istiyorum?"

"Görüyorsun, toplumda büyük bir gevşeklik var.. Kolayca dönmesi gereken devlet tekerleği, sakızlı çamurdan geçiyormuş gibi bir tutukluk içinde.. İnsanlarda bir güvensizlik, bir tasa, bir umutsuzluk debelenmesi!.. Bütün bunlar benim gözümde, bir doğum öncesi kargaşalığıdır. Yeni romanımla bu umutsuzluğu silmeğe, topluma güven vermeğe, ruhlara taze bir nefes üflemeğe çalışacağım. Onun için konu olarak Osmanlı'nın ilk kuruluş yıllarını seçtim. Tarihe karşı yaptığım değişiklik, on yıllık bir dönemi, bir yıl içine sığdırmaktan ibarettir. Hemen hiç bir şey, değişmiş değildir,sadece yoğunlaşmıştır. Aslında önemli olan olayların üzerinde bir değişiklik yapmamaktır. Bunu yapmak zorunda kalmadım."

Yemekten sonra kahvelerimizi içerken, Sabahattin (Selek) kitabıyle (Anadolu İhtilâli) gerektiği kadar ve gerektiği gibi uğraşmadığını konuştuk. Sonra bir ara durdu ve kendi kendine gülmeğe başladı:

"Yahu ben, sanatımdan başka hiç bir şeye bağlı değilim. Roman da benim her aradığımı el yordamı ile bulabileceğim bir sanat dalı.. Bütün hayatımı bu işe verdiğim halde, üstesinden gelemiyorum. Birçok yanlışım, birçok eksiğim var. Her gün yeni bir şey öğreniyor, sanat üzerindeki düşüncemi yeni baştan restore ediyorum. Sabahattin, tarih gibi son derece dikkat isteyen, sürekli, uzun çalışmayı gerektiren bir işi, bunca öteki işlerin arasında nasıl hak edecek?.. Kitaptan öte, yüzlerce işi ve

problemi var.. bunca patırtı ve gürültünün içinde bu kadar başarması da ne devlet!.. Biz de galiba dostlarımızdan, bazen mümkün olmayanı istiyoruz."

CELÂL BAYAR - KEMAL TAHİR

7 Eylül 1966

Baktım, Kemal Tahir'in masası üstünde yeni bir kitap: "*Ben de Yazdım*".. O günlerde çok konuşulan, çıkması beklenen kitaptı. Bayar'ın hatıralarını yayınlaması birçok çevrelerde merak ve ilgi konusuydu. Kemal'e, "Okudun mu?" dedim, "Hayır, - dedi-, yeni aldım. Baktım şöyle.."

Ben de baktım.Birinci hamur kağıda basılmış, ciltli,şömize bir kitaptı.Resimler ve belgeler ayrı bir bölümde verilmişti. Görünüşü ile, - ortanın üstünde- iyi bir baskı idi. "Aman, iyi ki gördüm. Ben de alayım." dedim Kemal, "Al-dedi-, Bayar da iyi ki yazmış!...)

Kahvelerimizi içiyorduk, Kemal konuşmaya başladı:

"-Bayar, İsmet Paşa'ya güzel bir ders veriyor..Hak etmişti bunu İsmet Paşa ama.. Bizim Sabahattin'in (Selek) ne kadar uğraştığını biliyorsun İsmet Paşa ile.. Dişe dokunur bir şey söyledi mi?.. Söylemez!.. Bu bizim politikacılarımız, Bolulu aşçılarımıza pek benzer, ikisi de iyi kötü bir şeyler kotarırlar, fakat nasıl yaptıklarını- Allah vermesin- yazmazlar.. Neden yazmazlar, bilinmez; belki de devlet yönetiminin bu kadar kolay olduğunu biz anlamayalım diye yazmıyorlardır!..."

"Batı'da politikacı, bir tek karalanmış kağıt parçasını bile atmaz, saklar, tarihe verir. Çünkü atmaya, saklama-

ya hakkı olmadığını bilir. Hele yaptığı işin gizli, gizemli bir yanı olmadığını, işin amentüsü gibi bellemiştir. Bizim politikacılara gelince, Batıdan çok Batı yanlısıdır. Batılı gibi yemek yemeğe, giyinmeğe, müzik dinlemeğe özen gösterir. Ama politikada yaptıklarına gelince -öldüm Allah-susar.. Bayar bizde bu geleneği yıkıyor. Onun için İsmet Paşa'ye ders veriyor, dedim."

Bu konuşma, burada kapandı. Aradan bir ay kadar geçti, bir sabah MİLLİYET'i açtım, baktım: Bayar'ın kitabı için Kemal Tahir imzalı bir yazı.. Dikkatle baştan sona okudum ve telefona sarıldım:

- Kemal, hiç haberimiz olmadı, gazeteyi açınca sahiden şaşırdım...

- Şaşıran bi sen misin? .. Sabahtan beri telefonlar yağıyor..

- Ne diyorlar?..

- Ne diyecekler, "Sen Kemil Tahir olarak Celâl Bayar'ın kitabı için öyle bir yazıyı nasıl yazarsın" diyorlar!..

- Ne varmış senin yazında, ben beğendim!..

- Sen elbette beğenirsin, aklı başında olan insan lar da elbet beğenecekler.. Bana telefon edenler, akıl piyasının papazları!... Onlar, Bayar'ı biz afaroz ettik, sen nasıl onun kitabı için yazar, bizim zagonu bozarsın?" demek istiyorlar.. Bak hele şu zibidilere!.. Kemal Tahir'e akıldânelik edecekler boylarına bakmadan!.. Aldılar sabah sabah aradıklarını benden, şimdi rahat etmişlerdir!..."

Sonra benim işim olup olmadığını sordu ve, "Ben evden ayrılmak istemiyorum. Telefon edecek dangalaklara paylarını vermemek olmaz.. Hadi, sen bana gel!." dedi.

Ben Kemal'in orta Anadolu türkçesiyle onun bir deyimini kullanarak karşılık verdim:

- Nedir, yahu!... Allah beterinden esirgesin, adam hınzır yutmuş gibi debeleniyor! Tuttuğunu yıkıyor, ermediğine pabucunu fırlatıyor.. Dur hele arkadaş, er dim, eriştim!..

Gittim. Ben ordayken de bazı afarozcular telefon etti, Kemal de telefon edenleri bir güzel giydirdi. O günün neşesi bu telefonlar oldu..

*

Bir hafta kadar sonra Sayın Bayar'ı ziyarete gittim. Yazıyı okumuştu. Bana: "Bu Kemal Tahir kimdir?" diye sordu anlattım. Nâzım Hikmet'le birlikte on üç yıl hapis yattığını, Türkiye'nin en iyi ve Büyük Romancısı olduğuna inandığımı, bunun dışında, fikir adamı olarak gerçekten bir değer taşıdığını söyledim. Çok ilgilendi, "Bana bir kitabını getirebilir misin, okumak isterim " dedi.

Başka bir gün, Kemal'e, Bayar'la aramızda geçen konuşmayı anlattım, bir kitabını okumak için götüreceğimi söyledim. "Ben bir kitap imzalayayım, onu götür. Hangisini göndersem daha hora geçer?" dedi. "*Devlet Ana*'yı imzaladı.

"*Devlet Ana*", Kemal'in en hacimli kitabıydı; fakat hayret, sayın Bayar, verdiğimin haftasında kitabı okuyup bitirmişti. Kendisinden eleştirisini dinledim. Kalemi, konuyu, anlatımı, mesajı sevmiş ve benim işim değil, anlamam belki ama, ben bu *Devlet Ana*'da, pek öyle marksistlik falan görmedim. Bir de üstelik adamakıllı *Devlet*'i tutuyor.

- Haklısınız- dedim - Marksistler de zaten o yüzden Kemal Tahir'e saldırıyorlar ya!..

- Ne diyorsun, saldırıyorlar mı?...- diye şaştı

Ben olup biteni kısaca özetledim, çok ilgilendi.

Ben artık sayın Bayar'la Kemal Tahir dostum arasında selam getirip götürmeğe başladım. Bir gün Kemal,

- Yahu, dedi, ben Bayar'la konuşmak istiyorum ama, acaba kendisi ister mi?..

-Memnun olacağını sanırım. Onda da , seni daha yakından tanımak eğilimi sezdim. Kitabını sana göndermek için imzalarken, benden, nerede oturduğunu sordu..

- Söylerim..-dedim.

Söyledim de.. Tasarladığım gibi davrandı: "Memnun olurum- dedi-, geleceği günü bilirsem, başkasına söz vermem, uzun uzun konuşuruz."

Bu, aracılığımla haberleşmenin üstünden epey zaman geçti, bir türlü buluşma gerçekleşmiyordu.Bazen sayın Bayar'ın İstanbul dışında olması, bazen Kemal'in roman yazmağa başlamış olması, bazen benim işimin denk düşmemesi, bu buluşmayı bir hayli geciktirdi. Sonunda bir gün Kemal,

- Artık biz rezilliği iyice ele aldık.. Celal Beyefen diden hem randevu istedik, hem de hâlâ gidemedik. Aman İsmet, sen ilgilen, şu günlerde bir ziyaret yapalım.

- İlgilenmeğe ne gerek var? - dedim-.Ne zaman is tersen gidebiliriz. Tutalım şimdi gidebilir misin?.. -Eh, gitmeğe niyetin varsa, bal gibi olur. Telefon ederim, haber veririm, durumu elverişli ise, kalkıp gideriz..

- Hadi, telefon et öyleyse..

Açtım, karşıma Ahmet Bey (Gürsoy) çıktı. Ziyaret etmek istediğimizi anlattım.

"Bir dakika" dedi, danışmaya gitti, az sonra döndü:

- Bekliyorlar, efendim, buyursanlar..

Kemal, giyinmek için odasına gitti... Çabuk giyinip hazır olan insandı, ama bir türlü görünmedi. Neden sonra çıktığı zaman, bir de baktım ki, en gözde elbiselerini giymiş, kravatını da bağlamıştı. Bu ziyarete her bakımdan önem verdiği belli idi.

Şaşkınbakkal'dan, Çiftehavuzlar'a gidecektik.. Her zaman dolmuşla gider gelirdik. Ben dolmuşlara bakarken.

- Şurdan bir taksiye binelim, dahi iyidir.. - demez mi, çok şaştım..

*

İki ayrı dünyanın insanının, buluştukları zaman birbirlerine nasıl davranacakları, neler konuşacakları, birbirlerinden hoşlanıp hoşlanmayacaklarını ben kendilerinden çok merak ediyordum. Onun için aradan çekilmeğe, gerekmedikçe söze girmemeğe, gözlemde kalmaya karar verdim.

Kapı açıldı; girdik. Biz salona geçtiğimiz zaman, sayın Bayar, solana bakan çalışma odasının kapısında idi; Kemal Tahir, tam bir saygı izlenimi verecek kadar eğildi ve elini sıktı. Bayar, Kemal'e sağında, bana solundaki koltukta yer gösterdi. Sohbete kibriti ben çaktım:

- Nihayet bugün şeytanın bacağını kırabildik, beyefendi.. Kemal Bey, uzun zamandanberi sizinle görüşmek istiyordu, biliyorsunuz, size de duyurmuştum, ama bir türlü olmadı. Sonunda kısmet bugünmüş.. Sonra hemen konuya girebilmek için sordum: "*Ben*

de Yazdım"ın yedinci cildi çıktı mı beyefendi? Kemal Bey de benim gibi sıcağı sıcağına izliyor..."

Artık sohbet ateşi harlanmıştı, konuşuyorlardı. Ben kenara çekilip izlemeğe başladım. Elbet izleme ağırlığı Kemal'in üstünde idi. Önce nazik, fakat tutuktu, karşısındaki adamı anlamaya çalışıyordu; anladıkça, düşüncelerini yerlerine oturttukça, rahatladı. "Hay, siz çok yaşayın" demeğe başladı.

Çaylar geldiği zaman, artık tarih konuşuluyordu. İyice ısınmışlardı birbirlerine. Kemal soruyor, Bayar anlatıyordu. Kemal yeni şeylere rastladıkça, "Hay ömrünüze bereket!.. Hay siz çok yaşayın!" diyor ve eliyle de sevgi ile Bayar'ın dizine dokunuyordu. Üç buçuk saat sürdü bu sohbet.. Kemal:

- Tedirgin ettik beyefendi, bize izin.. - dediği zaman, ikisi de aradıklarını bulmuş insanların lezzetli doygunluğu içindeydiler

Ayrılıp sokağa çıktık. Kemal içtenlik dolu bir sesle,

- İyi ettin de tanıştırdın bizi İsmet, dedi. Gerçekten tanımak gerikirmiş.. Gerçekten yaman adam!... İnsan boşuna gelmez bu devlet çizgilerine... Cevheri olmasa, bir dakka oturtmazlar adamı buralarda.. Görmüyor musun, nasıl yapmacıksız bir kibarlığı, yüksekliğini yitirmeyen bir alçakgönüllülüğü var.. İnsan sonradan kazanmaz bu nitelikleri.. Doğuştan getirir.. Çok sevdim!.. Sen aracılık et de, arada bir buluşalım.. Bizim eve çağırsak bir gün, gelir mi acaba?.. Aman bizim ev , Celâl Beye göre değil, ağırlayamayız. Dur, sende buluşuruz yahu!.. Hiç sana geldi miydi?.. İyi öyleyse.. Senin kitaplığa bayılır, sende buluşalım!...

Her iki taraf da buluşmak için, bu iyi niyetlerini

bana açtıkları halde, yazık ki, ikinci bir buluşmayı sağlayamadım. Engeller benden değil, her iki tarafın uygun bir sırasının gelmeyişinden oldu.

BİZDE "SINIF İŞÇİSİ" NEREDE?

6 Kasım 1966

Bir başımıza idik. Karısı, bitişik odada durmadan dikiş dikti.

İşte bugün Kemal Tahir'den özetleyebildiklerim:

"Sol takımın bir eksik yanı var: otokritiği (özeleştiri), canalıcı noktalara kadar götürmekten korkuyorlar. Bunun teori olarak yapılacak yanıvar, teorinin ülkeye uygulanması bakımından yapılacak yanı var.. Tutalım teori bakımından.en önemli sorunlardan biri,gerçek demokrasiyi getirmek iddiasında olan bir sistemin, uygulandığı bütün ülkelerde Monarşiyi, bilemedin, Oligarşiyi getirmiş olması!.. Marksizmin uygulandığı hiç bir ülke yoktur ki, politik üstyapıyı yoldaşların oyları ile belirlesin!.. Komuta, çoğu zaman tek eldedir, ya da bir kaç kişinin elindedir. Karl Marx, ne böyle bir şey düşünmüş , ne de önermiştir. Tersine, üretim araçları devletin eline geçince, sömürünün kalkacağını, Devletin de gevşeyip dağılacağını ileri sürmüştür. Acaba monarşik yönetimi gerektiren koşullar nelerdir?.. Bu koşullar aranmadı; bir, bir bulunmadı mı, gerçeği kavramamız olası değildir.

"Komünizme, Sosyalizm köprüsünden geçileceğini, sosyalizm köprüsünün dar, zahmetli, berbat bir köprü olduğunu söyleyen Lenin'dir. Lenin'i böyle bir kuralı ortaya atmaya zorlayan koşullar nedir acaba... Hele Stalin'i, kanlı istibdatı ile ortaya atan koşular, nedir?.. İnsa-

nın birbirini sömürmemesi elbette gereklidir de, insanın birbirini öldürmemesi de gereklidir. Eğer sömürüyü durdurmanın tek yolu insanı öldürmekse, başka bir mesele düşer önümüze!.."

"Yeni kuramlar üretmek zorunluluğu, teorinin uygulanması sırasında rastlanılan, güçlüklerden çıkıyor. Güçlüklerin ortaya çıkması, teoriye hazır olmadığımızı gösterir. Teoriye hazır olmamak demek, kendi gerçeklerimizi bilmemek demektir. Eğer Rus Aydını Çarlık Rusya'sının sosyal ve kültürel gerçeklerini iyice bilmiş olsaydı, Marksizmin bu gerçekler karşısında hangi güçlüklere çatacağını çok evvelden kavramış olacaktı. Bütün güçlükleri ortadan kaldıran bilimsel yollar vardır. Yeter ki, o güçlükler önceden bilinmiş olsun..."

Eğer, Çarlık Rusya'sı devrim için hazırlıksız yakalanmışsa, işte olayın üstünden altmış yıl geçmiş.. Bize ne oluyor da hâlâ toplumumuzun kendi gerçeklerini aramağa çıkmıyoruz!... Bu, ya tembelliğimizi gösteriyor, ya yeteneksizliğimizi.. Marksizm, bu ikisi ile de uyuşmaz!.. Bunlarla beraber değildir.

"Bizim *şapşal sağ*ımızla, *şaşkın sol*umuz hık demiş, birbirinin burnundan düşmüş!... Ne yapmış bugüne kadar bizde sağ?.. Burjuva yetiştirmeye çalışmış.. Şeytanla bir çuvala girmek bahasına 1908 devrimini yapanlar (İttihat ve Terakki Cemiyeti) ilk iş, 'Aman - demişler-, Burjuva yetiştirelim.! Başlamışlar birtakım eşi, dostu, ahbabı zengin etmeğe.... Sanki zengin demek burjuva demektir!... Sonunda koskoca imparatorluğu kaptırmışlar; yetiştirdikleri zenginler de - ellerindeki para ile- kendilerini zengin edenleri yıpratmaya başlamış!"

"Ya bizim Sol'un yaptığı ne?. Türkiye'de Burjuva sınıfını var sayıp, onun karşısındaki işçi sınıfını kurtarma-

ya sıvanmak!.. Bak sen şu işe!.. Bir işçi sınıfı var da kendisini kurtaramıyor, birkaç sapısilik bunları burjuva canavarının elinden çekip alacak!... Bilmiyorlar ki, böyle bir sınıfın olmadığı, kendilerini onu kurtarmaya sıvanmalarından belli!.. Koca bir sınıf kendisini, kurtaramıyor da, birkaç zibidi, bunlara ön ayak olup kurtulmalarını sağlayacak, öyle mi?.. İnsanın bunu düşünmesi için ne kadar şapşal olması gerekir!..."

"Gerçek bir "kölelik" döneminden, "Feodalite" den geçmedikçe, ne burjuva sınıfını kurmak olasıdır, ne işçi sınıfını kurmak!... Çünkü burjuva, 'zengin' demek değildir. Burjuva, 'üretim' çılgınlığına kapılmış, üretmek- satmak, üretme- satmak için, ahlak, namus, din, aile, millet, insanlık gibi sosyal varlıkların topunu birden gözden çıkarmış bir rezillik toplamıdır.. Bunu yetiştirmek kolay değil!.. Yetiştirilemez bu meret!.. Onu, şartlar hazırlar!.. O şartların dışında hiç bir yerde, insandan sabun yapan canavar yetiştirilemez! Eğer burjuva,zaten böyle canavar olmamış olsaydı, Marx, emekçi çoğunluğunu, bu üretim çılgını azınlığın elinden kurtarmak için, 'Sınıf olarak Burjuva sınıfı ile kafa kafaya gelmek zorunludur' diye fetva verir miydi?. Doğudaki zengin'le, ekonomi'nin namusunda anlaşmak olasıdır, ama batıdaki burjuva ile namusta anlaşmanın - bugüne kadar- yolu bulunamamıştır..."

"Burjuva sınıfı olmasaydı, elbette 'İşçi sınıfı' da olmazdı. Burjuva, bir üretim çılgınlığı içinde önüne geleni sömürdüğü, "üretim, birikim, yatırım" dairesinin- içinden çıkılmaz- helezonlarına düştüğü için, çalıştırdığı insanları da sömürmekten utanmamış ve sınıfını, bütün öteki sınıflara karşı kapalı tutmuştur. Burjuvanın dirsek temasıyla yanyana gelişi, işçiyi sınıf değiştirme şansını tanı-

madığı için, işçi- bütün kuşaklar boyu, işçi kalmış ve sermaye sınıfının insafsızlığı karşısında, gözüpek bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Savaş, böylesine kıyasıya, kendi siperlerine girmiş iki sınıf arasında sürüyor."

"Aman ha, aldanmayalım; bu iki sınıf yalnız batıda vardır; bizde işveren- işçi alışverişi, Burjuva- İşçi alışverişine, hiç mi hiç, benzemez! Onların işi başka, bizim işimiz büsbütün başka!.. Batıda, soyca işçi ailelere bol bol rastlarsınız da, Türkiye'de soyca işçi kalmış aileler bulmak zordur. Çünkü bizde, - batıda olduğu gibi- sınıflararası duvar yoktur. Batı insanı, sınıfının içinde sıkışıp kalmıştır. Başka sınıfa atlamayı düşünmez bile!.. Olası bir iş değildir!. 'Hiç olmaz,' demek istemiyorum. Bazı olağanüstü insanlar, bir kolayını bulmuş, duvarı aşmayı becermiştir. Fakat bu istisnalar, kaideyi değiştirmezler! Asıl kural, sınıfının içinde yaşamaktır."

"Bizde, böyle sınıflararası aşılmaz duvar yoktur. Bir insan köyünden kopar, gelir şehrin kenar mahallelerine.. Üretimle hiç bir ilişiği olmayan bir iş bulur kendisine... Tutalım bir apartman kapıcısı olur, ya da varlıklının yanında, yanaşma... Az sonra, devleti ve vatandaşı soymanın yollarını öğrenmeğe başlar. Eğer bir de yatkınlığı varsa, bir süre sonra bakarsın, şehrin göbeğinde koskoca bir apartman dairesine kurulmuş, purosunu tüttürerek, teneke karaborsası, bilet, sigara, viski karaborsasının kralı olmuştur. Soydan ticaretle uğraşagelmiş öteki insanlar, bu zibidinin aralarına girmesine aldırış bile etmezler! İlk günlerde biraz dilinin kabalığına, görgüsünün azlığına gülüverirler ama, sonraları bu da unutulur..."

"Bizde bir işçi, oğlunu pekâla okutur ve başka bir sınıfın adamı yapar... Bunun örnekleri sayısızdır. Türki-

ye'de orta sınıfı işçi besler. İşçi, bir kuşak sonra dükkân sahibidir. Ama batı işçisi, çocuğunu -parası olsa da- dilediği okullarda okutamaz; almazlar! Alsalar bile, sınıf geçirmezler!..

Diplomayı ele geçirse bile, iş vermezler; kurduğu işleri yıkarlar!.. Burjuva kızını ayartsa, evlenmelerine engel olurlar!.. Görüyorsun, Batıda duvarı aşmak bir marifet!.. Bizde sınıf değiştirmek, bir odadan öbür odaya geçmek kadar kolaydır."

"Bir sistem, farklı toplumlarda farklı uygulamalar ister... Çarlık Rusya'sı, - hadi diyelim- Marksizm için fenersiz yakalandı... Peki, Ekim İhtilalinin üstünden 50 yıl geçtikten sonra bizim, fenersiz yakalanmak için şartlanmamız ne oluyor?. neden hâlâ cahilliğimize sımsıkı yapışmış, oturuyoruz?.. Neden toplumumuzun anatomisini incelemiyoruz?... Neden hâlâ, 'Batı bulsun, biz kullanalım,' şaşkınlığına sımıkı yapışmışız?.. Görmüyor muyuz ki, Batı'nın buldukları, ancak kendisine yarar! Elbise yaptırırken terziye ölçü vermesini biliyoruz da, bir sistemi almak istediğimiz zaman, sosyal bünyemizin ölçülerini araştırmak, neden aklımıza gelmiyor?.."

Kemal Tahir, başka bir vesile ile de şunları söyledi:

"Sosyalist olmak demek, "o sınıfın içinden gelerek düşünmek" demektir. İşçi sınıfının içinden gelmiyorsan, istediğin kadar sosyalizmi öğren, sosyalist olamazsın ve sosyalist işçi gibi düşünemezsin!.. gerçekte Sosyalist, teorisini, tıpkı şoförün arabasını kulandığı gibi kullanır; yâni, bilinçaltına indirerek... Şoför, arabasını kullanırken bir dönemece rastladığı sıra, 'Şimdi gazdan ayağımı hafifçe çekeceğim, direksiyonu kıracağım, dönemeci içerden alacağım' diye düşünmeden bütün bunları bilinçaltı yığıntısı ile nasıl yaparsa, bir sosyalist de olaylar karşı-

sında, 'Marx şöyle demişti, Engels'in açıklaması böyle, Lenin bu durum karşısında şu yolu tuttu, öyleyse ben böyle davranmalıyım', gibi şeyler düşünmeden, bilinçaltı davranarak sosyalizme denk düşer. Çünkü sosyalizm, işçi sınıfının düşünce biçimidir. Eğer bir insan işçi sınıfından gelmiyorsa, işçi sınıfı ile özdeşleşmedikçe, sosyalist olamaz ve sosyalist gibi düşünemez. Bu söylediklerim, bilimsel sosyalizmin söylediklerdir."

"Şimdi sen düşün: Bir memlekette işçi sınıfı yoksa, işçi sınıfı gibi nasıl düşünülebilecektir? Bir memlekette sınıf işçisi yoksa, o memleketin adını, nasıl işçi ile özdeşleşerek sosyalistçe düşünebilecektir? Yanıt isterim arkadaş?

"Çince yazılmış bir kitabı okumanın şartı,nasıl Çin alfabesini öğrenmekse, Marksist olmanın şartı da, ya sınıf işçisi olmak, ya sınıf işçisiyle özdeşleşmektir. Bunların ikisini de yapamıyorsan, senin marksizmin, nasıl bir Marksizm acaba?..."

BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK

10 Aralık 1966

Büronun kapısı açıldı ve Kemal Tahir'in lezzetli sesi içeriye doldu:

- Yahu, siz ne biçim bir arkadaş olacaksınız.. Uyarmak yok mu?.. "Dur hele yahu..." demek yok mu? Yakamızdan tutup, "Sana ne göründü de arkadaş, sen böyle, böyle ediyorsun.." demek yok mu?.. Peki ne olacak bizim halimiz? Her şeyin, bi başımıza mı üstesinden geleceğiz?..

İki elinde, iki kitap paketi, kendini terazilereyerek

odaya girdiği zaman böyle konuşuyordu.Kitapları, kapının yanındaki küçük masaya bıraktı, elini yıkamak için musluğa giderken,

- Keyfin yerinde anlaşılan!... - dedim.

Bir yandan ellerini yıkıyor, bir yandan laf eriştiriyordu:

- İnsanın sizin gibi arkadaşları olursa, keyfi mi kalır?.. Tünel'den bu yana yolboyu düşünüyorum: "Yahu şu bizim arkadaşlar, beni Ramazan meddahı gibi söyletirler, söyletirler; ama bana yarar bir işe gelince, kodunsa bul.. Hele şu Alangu!... Bir ele geçsin, bunaltması benden!..."

Kemal'i kitaplarının dili ile yanıtladım:

-N'olmuş?.. Allaha şükür burdayız.. Oğlumuz uyuz, kızımız kuduz olmadı ya!... Hele lafın gelsin!.

Gülmeğe başladı ama, yakıntılarını sürdürdü:

- Yahu biz aylardır aranızda, "Bozkırdaki çekirdek, Bozkırdaki çekirdek" diye gezinmiyor muyuz?..

- Gezindinse n'olmuş?

- N'olmuş'u var mı?... Bir Allah'ın kulu çıkıp "Bozkırın, hiç çekirdeği olsa, bozkır olur muydu?"der mi bakalım?...

- Bozkırın yağmuru nafile olunca, çekirdeği neden olmasın?..

Kemal, bir yandan gülerek koltuğa otururken, bir yandan da sekretere sesleniyordu:

- Sen bize bakma Süheyla kızım, hele kahveyi eriştir!..

Son bir iki haftanın hemen çoğu gününü Alangu ve Kemal'le birlikte geçirdim.

Kemal, Köy Enstitüleri üstüne bir roman yazacak.. Alangu, bir ara Köy Enstitülerinden birinde hocalık etmiş; gördüklerini Kemal'e anlatıyor, ben de kulak misafiri oluyorum. Kemal'in takılması bu yüzden.. Anlaşılan, "Bozkırdaki Çekirdek" romanı üzerinde söyleyeceği taze şeyler var. Dört saate yayılmış bir konuşmayı ana çizgileriyle özetleyeceğim:

"- Eğitim, bütünlük ister. Sen, devlet olarak, okuttuklarının bir bölümüne başka şey, bir bölümüne başka şey söylemeğe başladın mı, namussuzluk edersin arkadaş!... Devlet ile Namussuzluk da birarada barınamaz! Namussuzluk, politika ile bile barınamadıktan sonra, Devletle barınabilir mi?..."

"Köy Enstitüleri, günlük politikanın eğitime bulaşmasından öte bir şey değil! İsmet Paşa, 'Devlet'in şakası olmadığını bilir; ama 'milletin' şakası olmadığını öğrenmesi için 1950 yılını yaşaması gerekti!"

"İkinci dünya Savaşında İsmet Paşa'nın Türkiye Politikası, çok civelek bir politikadır. Başlarda Almanlar, Fransa'yı birkaç haftada çiğneyiverince, İsmet Paşa'nın gözü Alman'lara döndü... Almanya'da Nazi Partisi var, Türkiye'de Halk Partisi.. Almanya'da Hitler'in sözü kanun, Türkiye'de İsmet Paşa'nın... Almanlar ülkeyi ellerine geçirebilmek için her yere birer Nazi ajanı yerleştirmiş, millete nefes aldırmıyor; İsmet Paşa şehirleri kasabaları Halk Partisi ile Halkevleri ile avucu içine almış ama, köyler boş.. Paşa, askerlikten bir türlü kurtulamadığı için, askerde çavuş rütbesine kadar çıkabilen açıkgöz köy çocuklarını bir kurstan geçirip eğitmen yetiştirmeğe durdu; ve bunlardan her birini bir köye yerleştirdi mi, işte sana, Alman'ların imrenecekleri bir SS ordusu!... Bu eğitmenler, köyleri avuçları içine alacakları ve dev-

letle bütünleşecekleri için, memlekette sinek uçsa, İsmet Paşa'nın haberi olacak; Hitler de bunu görünce; 'Aman bu ne yaman akıl, nasıl bir akıl!' deyip İsmet Paşa'yı alnından öpecek!..."

"Ama hesap yanlış çıktı. Alman'lar, Sovyetler'in bozkırına yenildiler... Moskova'ya kadar gelmişken yüzgeri olup çekilmeğe başlayınca, o zamana kadar sırtını sıvazladığı, arkaladığı, 'Hadi göreyim seni' dediği Turancıları deliğe tıktığı gibi, bu kere, yine aynı Milli Eğitim Bakanı (Hasan Ali Yücel) solcuları el üstünde tutan bir Bakan haline getirdi ve Devleti, sol rüzgarın uğuldadığı Köy Enstitüleri şampiyonu yaptı..."

"Aslında, Köy Enstitüleri sorununun temelinde işte bu rezillik yatar!.... Önce savaşı Almanya'nın kazanacağı hesabına yatırım yapılmıştır; sonra, Rusların kazanacağı üstüne!"

"Ruslar, savaşı kazanıp da üç doğru ilimizle birlikte Boğazlar'da üs istemeğe bulaşınca, İsmet Paşa fırt diye döndü ve İngiltere, Amerika üstüne oynamaya başladı. İsmet Paşa'nın sırtında yumurta küfesi yok!... almaya da vermeye de alışık değildir... Biliyorsun, Almanlar 12 Ada'yı önerdiler, içi gittiği halde, almadı. Rus'lara üç vilayet verir mi hiç!... Böylece İnönü için, Köy Enstitüleri esprisi de ortadan kalktı. Nitekim Demokrat Parti muhalefeti ağzını açar açmaz, bu Köy Enstitülerini ağızlarını kapatmak için taviz olarak veriverdi; çünkü onun gözünde verdiği şey, fonksiyonunu çoktan yitirmişti."

"Devlet, Millet'i kullanamaz. Oysa Köy Ensitüleri, devletin millet'i kullanmasına örnektir; ve de özgün örneklerden biridir! Türkiye'deki kırk bin köyün, sadece on bininde bile ilkokul yokken, hükümet köye gidiyor, 'Sana öğretmen okulları açacağım, kızını oğlunu burada

okutursan, senin köyüne öğretmen olarak gelecek' diyor. Ama, binasının yapılmasında, yolunun açılmasında, okulun kurulmasında çocuklarınız çalışacaklar, yardım edecekler,' diye sırıtıyor!...."

"Düşün, bin yıllık aldatılmış Anadolu'yu!.. Devlete güvenini çoktan yitirmiş!.. 'Kerîm Devlet' gitmiş, yerine sömüren devlet gelmiş. Suyunu kendin getir, okulunu kendin yap; ama, yol vergisi ver, arazi vergisi ver, hayvan vergisi ver, salma ver, angaryaya gel, ver oğlu ver!.. Alışmış buna artık Anadolu Köylüsü; homurdanamıyor bile, susuyor, dehşetli susuyor!.. İşte tam bu sıra Devlet, köyün kapısını- tahsildar olarak almak için değil, vermek için- çalıyor... 'Ayağına Öğretmen okulu getirdim, kızın ya da oğlun öğretmen olup köyüne gelecek, sana destek olacak.' diyor. Yâni, sulamaya başlıyor bozkırdaki çekirdeği.. Toprağı eşeliyor... Sonunda çekirdek patlıyor, arkadaş!.. Bir filiz, baş veriyor bozkırın göbeğinde.. Çoluğu ile, çocuğu ile, kızı ile, erkeği ile dağları deviren bir güçle işe koşuluyorlar, koskoca binaları ortaya çıkarıyorlar, okul cıvıl cıvıl seslerle doluyor. Sonra?..

"Sonrasını biliyorsun: Stalin efendi şaşırıp toprak istedi, üs istedi diye, İsmet Paşa muhalefete kurban veriyor bu koca teşebbüsü ve Anadolu köylüsü bir kez daha aldatıldığını anlıyor!. Milletin kafasına, Devletin kendisini aldatabileceği bir kez girerse, artık onu oradan çıkarmanın yolu kapanır. Bir Devlet aldatmacısı olduğu için, Köy Enstitülerinin kuruluşunu eleştiriyorum. Bana, 'Sen Köy Enstitülerine neden düşmansın?' diyorlar. Yahu, ben Köy Enstitülerine değil, bu enstitülerin kuruluş biçimine karşıyım. Devletin, Milleti aldatmasından yana değilim.. Devlete, sorumsuzluğunun hesabını sormak istiyorum."

"Böyle yaparsam, politikada paçamı kurtarırım" diye aklın kesecek, önünü sonunu düşünmeden ilköğretimde, eğitmen sistemini kuracaksın.. Bölükte çavuş olan okuryazardan köy öğretmeni yapacaksın! Ona faşist bir eğitim vereceksin! Turan efsaneleri öğreteceksin, salacaksın ortaya!.. Derken, sen hesabı yanlış yapmışsın, Faşistler değil, Komünistler kazanıyor partiyi.. Bu kez, fırt diye dönüyorsun, marksist düşünceli olanları iş başına, Turancıları cezaevlerine getiriyorsun.. Peki, bugün cezaevine gönderdiğin, tabutluklarda işkence ettiğin insanlar, dün sırtını okşadığın, 'Hadi göreyim seni.' diye gizlice göz kırptığın kişiler değil mi?... Hükümet olarak bu rezilliği nasıl yapabilirsin?..

Aynı rejim ve aynı insanlar, Köy Enstitülerinde müfredat programını bırakacaklar, onun yerine sosyalist tandanslı kitaplar okutacaklar, ortak yaşam örnekleri verecekler, sonra da okulda öğrendiklerini evinde konuşan öğrenciyi yakalayıp deliğe tıkacaksın!.. Bu maskaralığın yanında olmak hangi abdalın işidir!"

"Bu Enstitülerin kapanmasının üstünden yıllar geçmiş.. Hâlâ birtakım sosyalist şaşkınlar "Köy Enstitüleri" diye yazılar yazıyor, konferanslar veriyor.. Eğer sosyalist eğitimden yana isen, işte sana ortaokulu ile, lisesi ile, üniversitesi ile binlerce okul!... Değiştir müfredat programlarını ve sosyalist eğitime başla!.. Eğer bunu yapmaya gücün yoksa, "Köy Enstitüleri" açılsın diye ne yırtınıyorsun?.. Açılsa ne olur, açılmasa ne olur? .. İçinde bu müfredat programları okutulacaksa, adı, öğretmen okulu olsa ne çıkar, Köy Enstitüsü olsa ne çıkar!.. Sen bu kafayı değiştirmedikten sonra, faşist olsan ne olur, marksist olsan ne olur?.. Anlatıyorum, anlatıyorum, ama bir türlü anlatamıyorum.. Akılsız, hâlâ, "Köy Enstitüleri açılsın" di-

ye tutturuyor. Bilmiyor ki, zihni biraz açılsa, köy enstitüleri açılmasa da olur.!"

ROMAN VE OYUN

18 Şubat 1966

Bugün, Ayşe'nin Kemal'e piyes okuyacağını bilseydim, gitmezdim. Ama gittim işte.. Ayşe, dediğim, Ayşe Şasa.. Piyes dediğim, "*Yorgun Savaşçı*" romanının sahneye uygulanması. Bugünkü olayı anlatabilmek için,önce geçenleri özetlemem gerekir.

Altı ay kadar önceydi... Balkonda akşam yemeğini yiyorduk. Hatırladığıma göre, Bahri Bey vardı, Muvaffak Şeref vardı, Ayşe, Melda ben vardık ve Kemal, Ayşe ile "*Yorgun Savaşçı*" üstünde konusuyordu. Ayşe'nin Kemal'e saygısı, sevgisi sonsuzdur, Kemal de Ayşe'yi özelbir dikkatle sever. Snopsis çıkartırken, çetrefil bir araştırma yapmak gerektiği zaman, Kemal'in aradığı insan Ayşe'dir. Bu güzel yakınlıklarını bildiğim için, bir yandan Muvaffak Şeref'le bir şeyler konuşuyor, bir yandan da -istemeden de olsa- Ayşe ile Kemal'in konuşmalarına kulak misafiri oluyordum.

Ayşe, entellektüel bir heyecanla *Yorgun Savaşçı*yı övüyor, bu romandan güzel bir senaryo, nefis bir oyun çıkabileceğini anlatıyordu. Kemal bir kalemde film sorununu kenara çekti:

-Senaryo, film, sonranın işi!...

Eğer, senaryo, film, sonranın işi ise, demek piyes şimdinin işi idi. Nitekim konuyu Ayşe'de öyle aldı ve nasıl üç perdede toparlanabileceğini anlatmaya başladı. Kemal ara sıra düşüncesini söylüyor, eleştiriler ya-

pıyor, romanın bozulmadan sahneye nasıl aktarılabileceğini anlatıyordu. Bir ara ben de konuşmalara girdim.

O gece kararlaştı, Ayşe, romanı yenibaştan ve Kemal'in bu akşam söylediği noktaları gözden kaçırmadan okuyacak, sonra da gelecek hafta piyesin bir planını getirecekti. Kemal bana, "Sen de bulun." dedi.

Haftaya buluştuk. Ayşe, romanı yeni baştan ve Kemal'in uyardığı noktalar üzerinde durarak okumuş, bir plan hazırlayıp getirmişti. Ayrıntılara kadar inerek plânı anlattı. Kemal'in bazı uyarmaları oldu; onları da Ayşe defterine not etti. Kemal, bu yapısı ile Piyesin iyi olacağına inanıyordu. Ayşe'ye; "Sen hemen başla" dedi. Ben, sadece dinledim, karışmadım. Doğrusu karışmamı gerektirecek bir şey de yoktu.

Aradan bir süre geçti, Ayşe birinci perdeyi hazırlamış... Kemal bu perdeyi dinlemek istedi ve yine bir gün buluştuk, Ayşe'den birinci perdeyi dinledik. Benim gözümle, fena değildi. Kemal de fazla bir şey söylemedi. Ama tedirgin olduğunun farkındaydım. Ayşe gittikten sonra bana:

- Bu iş olmuyor, arkadaş!... dedi.

Sordum:

-Niye olmuyor?..

-Olmuyor işte... Kolay iş değil... Ayşe, sıvanırsam yaparım, sanıyor ama, yapamıyor...

- Söyleseydin ya kıza bu düşünceni...

- Üzülecek... Belki ilerde toparlar diye de bir umudum var...

Zaman ilerledi... Ayşe bir gün Piyesi bitirdi. Ben, uzatmamak için "piyesi bitirdi" diyorum; çünkü kaç

kez Ayşe, yazdı değiştirdi, bozdu değiştirdi, Kemal'in dediği gibi yaptı, olmadı; kendi bildiğini yaptı, beğenilmedi... Açıkçası, bu işte benim hiç rolüm yokken, ben, kızdan utanır oldum. Artık bilmem kaçıncı kez son rötüşlar da yapılmış, oyun tamamlanmıştı. Okuna cağı gün Kemal yine bana haber verdi, gittim.

Oturduk...

Ayşe okumaya, biz dinlemeğe başladık. Kemal hiç karışmıyor, sadece dinliyordu. Birinci perde, ikinci perde, üçüncü perde, oyun bitti. Ayşe soluk soluğa; durmuş, bizim yüzümüze bakıyordu. Yüzümüzden bir şey anlamak isteyen bir hali vardı. Kemal de dönüp benim yüzüme baktı:

- Söyle bakalım arkadaş, nasıl buldun?...

Ayşe, bütün canını gözlerine toplamış bana bakıyordu. Doğrusu bu güne kadar gösterdiği Eyup sabrı'na hayrandım... Kemal densizleştikçe O sabrının sağlamlığını artırıyor, ne dese yapıyor, yine beğenmeyince de hiç direnmeden yeni biçimde çalışmaya başlıyordu. Kemal'in, kendi fikrini söylemezden önce bana sormasının belki başlıca nedeni, benim konuşmamdan kendi işine yarar bir şey çıkması ihtimali idi. kısadan, keseden fikrimi açıkladım:

- Güzel... Pekala olmuş... Birkaç yerde küçük rötuşlar yapılsa da olur, yapılmasa da...

Benden beklediğini bulamayınca, Kemal anlamlı anlamlı yüzüme baktı. Sonra Ayşe'ye dönüp kısaca konuştu:

- Olmamış Ayşe... Sen bu işi bırak!... Olmayacak bu iş!...

Ayşe, duyduğundan ürkmüş gibi hafifçe geri çekilerek ürperdi:

- Neresi olmamış, Kemal Abi?..

- Neresinin olmadığını söyleyebilsem, olmamış der miyim hiç!...

Ayşe, fark edilebilir haklı bir telaş içindeydi. Aylarca çalışmıştı. Bu konuyu işlediğini hemen herkes duymuştu. Şimdi bunun olmadığını söylemek, elbette kolay değildi. Ayşe, cesaretsiz bir sesle adeta mırıldandı:

- Acaba, bir kez daha gözden geçirsek!...

- Bırak Ayşe... Gözden geçirilecek yanı yok bunun... Aylardır çalışıyoruz, görüyorsun, olmuyor. Niye üsteliyorsun?..

- Üstelemiyorum, Kemal Ağabey... Belki kurtarılacak bir tarafını bulup çıkarırız diye düşünüyorum...

- Yok Ayşe'ciğim, görüyorsun, aylarca üstünde durduk. Kurtarılacak bir yanı olsa, bugüne dek elimize geçmez miydi?... Biliyorum çok yoruldun, çok emek verdin ama, bizim işlerimiz böyledir. Ben de bazen koskoca romanı tam bitirmek üzere iken, yanlış raya oturttuğumu fark ediyorum, yırtıyorum hepsini, al yeni baştan!... Bu yeni baştan alınacak gibi değil... Nasıl söyleyeyim sana: bu konu, oyuna sığmıyor!..

Ayşe, bir Kemal'in yüzüne baktı, bir benim yüzüme baktı, sonra kağıtlarını defterlerini toplayıp çantasına koydu. Ben, fitili ateşlenmiş dinamit gibi patlayacak anı bekliyordum.

Ayşe'nin yerinde ben olsam, kıyametleri koparırdım. Fakat Ayşe, hayran olduğum bir sabırla ve Hanımefendililikle sustu, yemeği de birlikte yedik ve evine gitti. O zaman sordum:

- Bre Kemal!.. Neydi senin bu günkü zulmün?...

Ayşe'yi lokma lokma doğrasaydın, bundan fazla acı çekmezdi... Kızı, romanı oyunlaştırma işine sen iteledin; ilk perdede, "Aferin Ayşe, burası yaman düşmüş!... Hakkından geliyorsun!" diye sen heveslendirdin!... Kız, kırk kez yazdı bozdu, sonunda da olmamış, ve de olmayacak dedin çıktın!.. Bu nasıl adalet, gözünü sevdiğim?...

- Söyle arkadaş, söyle.. Yerden göğe kadar hakkın var!... Halt ettik bu işte biz. Ayşe'yi bu işe sürmeyecektik. Şaşırıp sürdük diyelim, ilk ağızda sonunu görüp, durduracaktık kızı... Bunları hep Ayşe'yi üzmemek için yapmadık. Yanlış buradaydı. Şimdi elbette haksızlıktır, bizim Ayşe'ye karşı davranmamız.

- Peki ama oyun, temelinden bırakılacak kadar hiç de kötü değildi. Tersine beğendiğim çok yer vardı benim...

- Ben Ayşe'nin gönlünü almak için bir şey dedim: "Bu konu, oyuna sığmıyor." Doğru idi bu sözüm. Roman başka şey, oyun başka şey, senaryo büsbütün başka... Her eser, kendi kanunları içinde tamamdır. Roman, roman kanunları içinde düşünülür ve yazılır. İyi olur, kötü olur, konumuz değil... Ama bizim 'iyi', 'kötü' değerlendirmemiz de bu kanunlar içindedir. Ben, "Yorgun Savaşçı"yı roman ve belki biraz da senaryo diye düşündüm. Oyun olarak düşünmek aklımdan bile geçmedi. Nitekim Ayşe, oyunlaştıracağı yerde senaryosunu yapmaya otursaydı, kolayca başarabilirdi. Ama oyun'un sınırlı olasılıkları var.. Sığmıyor roman içine...

- Sığması gerekli mi bütün roman'ın...

Not: Kemal Tahir'in ölümünden sonra Ayşe Şaşa'nın hazırladığı "Yorgun Savaşçı" oyunu, Şehir Tiyatrosunda hem de Kemal Tahir tarafından yazılmış gibi sahnelendi. Mirasçıların, böyle bir saygısızlığa nasıl razı olduğuna hâlâ şaşıyorum

- Haklı olabilirsin!... Belki gerekmez. Ama ben oyunu izlerken, roman olarak taşıdığı espirinin oyuna oturup oturmadığına bakıyorum. Bir yerinde eksiklik gördü mü, "olmamış" deyip çıkıyorum. Sen, romanın espri ve fikir ağırlıklarının oyuna girip girmediğine bakmıyorsun; romandan ayrı, bunu bir oyun olarak değerlendiriyorsun... Beğeniyorsun belki... Bir oyunda bu kadar fikir, bu kadar sürükleme gücü, bu kadar temiz dil varsa, oyun senin gözünde tamamdır. Uzun konuşmalar yoksa, sahne kolay doldurulup boşaltılıyorsa, senin için iyidir. Başkasının bir romanı olsaydı, benim için de iyi olurdu. Fakat romanı ben düşündüğüm, yazdığım için, senin aradıklarından çok başka şeyler de arıyorum."

"Açıkcası, benim için "*Yorgun Savaşçı*'nın oyun olması, bir erkeğin kadın kılığına girip kendisini kadın diye yutturması gibi bir şey... Kadın kılığına girmiş erkeği, erkek kılığına girmiş kadını nasıl ciddiye almazsak "*Yorgun Savaşçı*"yı da oyun olarak öylesine ciddiye alamıyorum. Bence bu romanın bazı adaptasyonlara yeteneği vardır ama, oyunlaşma'ya karşı yeteneği olduğunu sanmıyorum. Çünkü insan, nasıl birtakım yeteneklerini doğuştan getirirse, bir sanat eseri de bazı yeteneklerini doğuştan getirir. İyi oyun olur da iyi senaryo olmaz, iyi roman olur da senaryo yeteneği yoktur. Ben *Yorgun Savaşçı*'dan oyun yeteneği görmüyorum."

BATI BİZE BENZEMEZ

21 Mart 1968

Yemekte Asaf Ertekin, Metin Erksan, Cahit Tanyol vardı. Konu önceleri Türk filmleri idi. Daha çok Metin

Erksan ile Kemal Tahir karşılıklı konuşuyorlar, biz de dinliyorduk. Birden Doğu - Batı sorunu ortaya çıktı. İlkin, hepimizin, ucundan kenarından katıldığı konu, giderek Kemal'in tekeline geçti. Bu, fikir ve üzüm salkımları arasında geçen öğle yemeğinde Kemal Tahir'in Doğu ve Batı toplumları üzerinde ortaya attıklarının özeti şöyle:

"- (Biz Batı'dan gördüklerimizi alırız, almakla kendi malımız olur.) düşüncesi o kadar yanlış ki, yanlış kelimesi içine bile sığmaz bu şaşkınlık!... Batıdan gördüğünü alamazsın!... Alırsın ama, sindiremezsin içine, kusarsın!... Çünkü Batı esvabı, dikenlidir. Onu giyebilmek için, gergedan derisi ile kaplı bir sırtın olması gerekir. Oysa senin kelebek kanadı gibi incecik bir derin var... Olmaz!... Sırtına alır almaz kan içinde kalırsın ki, bir avazın yerde, bir avazın gökte bağırıp ağlamaya çökersin!..."

"Bizde Feodalite ile Derebeyliği birbirlerine karıştırıyorlar. Derebeyi deyiminin kökeninde, suların geçit veren sığ yerlerine oturup gelip geçenden haraç alan zibidi yatar! Bileği güçlüdür, pazusu kuvvetlidir, ya da kılıcı keskindir, buyüzden haraç toplar. Derken kılıcı keskin, pazusu güçlü başka bir zibidi çıkar karşısına, yenisi eskisini yener; olan değişmez ama, haracı alan değişir. Hiç bir meşruiyeti yoktur! Hiç bir zaman kurumlaşamamıştır!"

"Feodal öyle mi ya!.. Bir kere meşruiyet temeli vardır: 'Ben sizi kılıcımla başkalarına karşı koruyorum, sizde bana boyun eğeceksiniz.' diyor. Tek taraflı bir teklif de olsa, eninde sonunda bir anlaşmadır. Sözünden kaytarmıyor; gerçekten kılıcı ile (soylular olarak) koruyor başkalarından kendi halkını.. Ama bundan gerisi bir rezillik!.."

"Batılı Feodal, halkının kayıtsız şartsız sahibidir. Halkının tek tek ne iş yapacağını, ne kadar çalışacağını, ne alacağını o belirler. Evlenmek, boşanmak onun müsaadesine bağlıdır. Gelinin 'ilk gece hakkı' onundur. Çocuğu doğduğu zaman, feodalin damgasıyle damgalanır. Hiç kimse Feodalin izni olmadan, oturduğu yeri, yaptığı işi değiştiremez. Hele başka bir Feodale kaçıp sığınamaz. Daha, daha, Feodalin savaş halinde olduğu başka Feodale bile kaçamaz; bu budalalığı yaparsa, bir güzel kırbaçlandıkdan sonra, eski sahibine geri verilir. Tabiî, eski sahibi Feodal, 'Ne iyi ettin de kaçtın!' demeyecektir, artık ölümlerden ölüm beğen!..."

"Ortaçağ dediğimiz tarih mezarlığı, batıda bu düzen içinde geçmiştir. Ama sadece Batıda ve Uzakdoğu'nun en ucundaki Japonya'da.. Dünyanın öbür bölgelerinde bu rezillik yoktu. Nitekim bugün de Batı Avrupa ile, bu bölgeden giden insanların oluşturduğu Amerika ve Japonya, teknokraside en ileri aşamalara varmışlar; ama öteki bölgeler, soluk soluğa bunların peşinden yetişmeye çalışıyorlar."

"Batı insanı, özgürlüğüne kavuşabilmesi için insanlığından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ortaçağ döneminde bir Feodalin dayandığı soylular özgürdü ve bir de özgürlüğü verilmiş az sayıda sanat erbabı vardı. Toprağa bağlı kölelik, çekilir rezillik değildir: Ölüm, gülbahçesi gibi görünür insanlara.. Ama insanın bir de yaşama direnci vardır. Yaşamının yolu, özgürlüğün satın alınmasından geçer. Nasıl satın alacak özgürlüğünü oranın insanı, bakalım?.. Ortaçağ kölesinin bütün hayatı Senyör'ün elindedir. Kendisine ancak yaşayacağı kadar yiyecek verilmektedir. Ama kendisine verilen bu yiyeceğin saklanmasına, biriktirilmesine kimsenin bir diyeceği yoktur;

çünkü Roma Hukukundan kaynaklanan Mülkiyet hakkı, Feodalite Kiliseyi de bağlar; özellikle bu hakkın bekçiliğini kilise yapmaktadır. Çünkü Feodal,kendi kölesinin birikimini çekip almaya kalkarsa, yarın da Kilisenin varlığını çekip almaya kalkar; bu büyük bir felâkettir. Feodale gözdağı verebilmek için Kilise, "Hıristiyan dininin temelde meşru saymadığı özel mülkiyeti , hem meşrulaştırmış, hem de kutsal hale getirmiştir!"

"İşte Batı insanı, bu ortamdan yararlandı. Feodalin kensine verdiği yiyeceğin bir bölümünü canından, çocuklarından, ana-babasından esirgedi ve biriktirdi. Santim santim üstüne koyarak topladığı paraları, gömdü ve üstünde yatarak bekçiliğini yaptı. Gözü Feodalde idi. İpek yolundan gelen baharat ve kumaşları satın olmak için Feodalin paraya ihtiyacı olduğu sırayı bekledi ve tam böyle bir sırada önünde toprağa kapandı: 'Merhamet Senyör!' Senyör'e para, köleye özgürlük gerekti! değiş- tokuş ettiler! Böylece, ilkin özgürlüğünü ele geçirdi Batı insanı; sonra da yine gıdım gıdım biriktirip, bir karış toprak sahibi oldu..."

"Bu yüzden Batı insanı, özgürlüğün değerini bilir; gerekirse, canını verir özgürlük için.. Mülkiyet fikri de böyledir Batı'da... Derindir, sağlamdır ve uğrunda ölüm göze alınır, kertesi gelince,.. Bunları, dünya üstüne kalksa, savunur!. Çünkü, ele geçirmesi hiç de kolay olmamıştır. İnsanlıktan çıkma pahasına, kölelikten çıkan Batılı, sonraları yeniden o insanlık yerine gelebilmek için, Rönesans sancılarını çekti, insanlığa ağzının suları aktı ama, bugün de fırsat ele geçince, insandan sabun yapma marefetinden vazgeçmemiştir. Çünkü bu gaddarlık, bu kıyıcılık, ona ortaçağ mirasıdır. Nitekim sonraları burjuva olmuş, kapitalist olmuş, sömürgeci olmuş ama,

bir türlü "insan" olamamıştır. Hıristiyanlığın *altrüist ahlakını* bile, *Egoist ahlak* haline getirme rezilliğini sade bu Batı insanı başarabilmiştir!.."

"Batı, ailesiyle benzemez bize, kurumlarıyle benzemez, devlet'i ile benzemez, sınıfları, sınıflar arası kavgasıyle benzemez bize.. Hiç mi hiç, bize bu kadar benzemeyen Batı'dan, her şeyi nasıl alabiliriz, nasıl almaya kalkarız!.. Aldığımız zaman bu sosyal kurum, ya da sosyal ürün, nasıl bizde yaşayacak, kök salacak, yerlileşecek!.. Bunu umma saflığı da -her hal- bizim okumuşlara has işlerden olmalı!.."

"Batı'nın toplum yapısı - üç aşağı, beş yukarı- bu!.. Bizim toplum yapımıza gelince, bunu uzun boylu anlatmaya gerek yok.. Bizi ters çevirdikleri zaman Batı, Batıyı ters çevirdikleri zaman biz çıkarız. İnsan'ı , toplum kalıbına yerleştiren ahlak değil mi?.. Batının ahlâkı *egoist*, Doğunun ahlakı *altrüist!*.. Batıda mülkiyet fikrinin iki bin yıllık tarihi var; Doğuda, batı anlamındaki mülkiyet fikrinin tarihi yüz elli yıllık!.. Batıdaki insan, sınıfının içinde savunur; doğudaki insan, ailesinin içinde savunur. Batı Devlet düzeni, sınıfların dengeli yaşamasını sağlamak için kurulmuştur, doğuda Devlet, ailelerin gelişmesini sürdürmek için ayaktadır. Hangi açıdan bakarsanız bakın, bu iki toplum benzemez birbirine..."

"Öyleyse biz ne yapmalıyız?.. Yasalarımızı batıdan aktarmayacağız, biiir... Tutalım ceza kanununun batıdan alsak, belik ceza geleneklerimize ters düşürür bizi ama, Medenî kanunu batıdan aldık mı, bizi varımıza yoğumuza, bilgimize, kültürümüze ters düşürür; sonunda kusar toplum bu kanunu.. Halka dayalı yönetim biçimini benimseyeceğiz ama, Batının sınıflararası denge sağlamak için geliştirilmiş demokratik yapısını aldık mı, sindire-

meyiz bunu içimize, yıllar yılı akıntıya kürek çekmiş oluruz. Bir aşağılık duygusu basar bizi boşuboşuna.. Demokrasiyi öğrenemedik demeğe kalkarız. Yönetim, toplum ve insan yapısına göre olmayacak mı?.. İnsan ve toplum yapısı başka olunca, yönetimin de başka olmasından öte çıkar yol düşünebilir misiniz?.." (1)

"Ben, Romancı Kemal Tahir, İstanbul'da oturacağım, batıdan küfe küfe kitaplar getirip okuyacağım, sonra da Türk romanı yazacağım. Ona Türk romanı yazmak değil, Türkçe roman yazmak derler. Bir kere, Batı'da roman nereden kaynaklanmış?.. Masaldan, halk hikâyelerinden mi?.. Tamam!.. Benim de masalım var, halk hikâyelerim var.. Öyleyse romanımı oturtacağım temel var bende..."

"Batı romanı neye dayanır?. Drama mı?.. Batıda dram nereden kaynaklanıyor?. Sınıf çatışmasından, sınıf içindeki insanın yalnızlığından... Benim toplumumda sınıf var mı?. Yok.. Sınıf olmayınca, çatışması da yok.. Toplumda görünen tabakalaşmalar sınıf değil; uyuşmazlıklar, çatışma değil.. Ayrıca benim insanım, toplumda yalnız da kalmıyor.. O halde ben romanda Batının anladığı dram dışında bir dram anlayışına varmam gerekir. Belki Batının kişi dramına karşılık, ben toplumun dramını işlersem, kendi romanımı vereceğim.."

"Bu söylediklerim, kesin kes doğrudur diye direnmem yok: Romanda yeni bir yol aramak benim için kesinkes doğrudur, diyorum. Yâni Batıdan bir şey almak gerektiği zaman, benim roman için düşündüklerimi, o alınacak şey için düşünmek, araştırmak zorunludur. Kolaya kaçmayacağız, yolun kestirmesine imrenmeyeceğiz,

(1) Bu sözlerin üstünden 25 yıl geçti. Bugün Kemal'in özetlediği tabloyu bütün ayrıntıları ile yaşamıyormuyuz?

İ.B.

gücümüzün erdiğince gerçekçiliğe koşulacağız; o zaman geveze Batı papağanı yerine, ağırbaşlı Doğu insanı olmanın rahatlığına kavuşacağız.. Ben, Batı-Doğu konusunu böyle ele alıyorum..."

BİR JAPON DELİKANLISI

16 Nisan 1968

Bu sabah Kemal telefon edip öğle yemeğine çağırdı, karısı börek yapmış. Gittim uzun uzun konuştuk. Dün, Mahmut Dikerdem, bir Japon getirmiş Kemal Tahir'e.. Çok etkilenmiş Kemal, Japon'la yaptığı konuşmadan; onu anlattı:

"- Bu Japonlar, ufak tefek olduklarından, şaşılacak kadar genç görünüyorlar. Ben, delikanlılığa yeni bulaşmış on sekiz, yirmi yaşlarında biri sanmıştım; meğer otuzunu bulmuş!... Yunanistan'dan bize gelmiş, her gittiği ülkede, bir politikacı, bir ekonomist, bir tarihçi ve edebiyatçı ile konuşuyormuş. Tarih, edebiyat deyince de beni salık vermişler. Mahmut Dikerdem almış bana getirmiş.. Bizim kötü çaylardan ikram edip, buralarda ne alıp sattığını sordum."

"Lise ve Üniversite öğrenimini Japonya'da yapmış. Uzmanlık dalı Ekonomi. Amerika'da, Yale Üniversitesi'ne asistan olarak girmiş, doktorasını orada vermiş.. Üç yıl Amerika'da kaldıktan sonra, İngiltere'deki bir üniversiteye geçmiş ve burada da doçentlik tezini hazırlayıp vermiş. Üç yıl kaldıktan sonra, dünyadaki bütün memleketleri birer birer gezerek ülkesi Japonya'ya dönüyormuş.."

Gittiği her ülkenin coğrafyasını, tarihini, sosyal yapı-

sını önceden öğreniyor ve sonra oraya gittiği zaman, bu bilgilerini yerinde genişletiyor, değerlendiriyor. Türkiye tarihini de okumuş. Edebiyatını da az buçuk öğrenmiş.. Nâzım Hikmet'i de, Mehmet Âkif'i de biliyor, diyeyim de sen gerisini kestir."

"Bildiğimiz kadarını anlattık, memnun oldu. Bu sefer ben soruşturmaya başladım: 'Burdan nereye gideceksiniz, gittiğiniz ülkede neleri araştırıyorsunuz?' gibi.. Oturdu, yaptıklarını, yapacaklarını bir güzel anlattı."

"Meslek olarak politikacılığı seçtim, dedi. Benim amcam da politikacı idi, bende politikacı yetişmek istiyorum. Onun için doktoramı Amerika'da, tezimi İngiltere'de hazırladım; Anglosakson toplumlarını yakından tanımış olmak için!.. Dünya, Anglosakson'lardan ibaret değil elbette. Av rupa ülkeleri var, Asya ülkeleri var. Ne yazık ki, çok istediğim halde Sovyet Rusya'yı ve Kıt'a Çin'ini göremiyeceğim. Çünkü bize vize vermiyorlar. Oysa bunları tanımadan insan dünyayı tanımış olmaz. Bunlar, bugünkü dünyanın öbür yarısı.. Buralara gitmiş olanların yazdıkları kitapları okuyorum. Fakat yine de insanın gözü ile görmesi başka bir şey.."

"Gideceğim ülkelerin tarihini, coğrafyasını, edebiyatını,ekonomik kaynaklarını, askerî gücünü ve kültürünü, elverdiğince öğreniyorum. Sonra o ülkeye gidince, bu öğrendiklerimin ne ölçüde doğru olduklarını araştırıyor, yanlışlarımı düzeltiyor, yeni bilgiler alıyorum. Amerika ve İngiltere'de geçirdiğim 6 yıl içinde hem o ülke ve insanlarını anlayıp değerlendirmeğe çalıştım, hem de memleketime giderken uğrayacağım memleketler üzerinde bilgi edindim. Müze ve Kitaplık bakımından Amerika da İngiltere de çok zengin.. Hemen aradığım bütün bilgileri fazla zahmet çekmeden bulabildim. Japonya'da

böyle bir kitaplık kurulması için dönüşte bir kampanya açacağım."

*

"Yahu sen şu bizim Capon'u[1] gördün mü?" diye başladı Kemal Tahir. "Adam, üç yıl Amerika'da, üç yıl İngiltere'de kalmış ama, üç saniyesini boş geçirmemiş. Bir yandan doktorasını, doçentlik tezini hazırlamış, bir yandan da harıl harıl gideceği ülkelerin tarihini, coğrafyasını, kültürünü, ekonomisini öğrenmiş. Şimdi de kalkmış, bu kitapların yazdığını gözü ile görüp değerlendiriyor. Ben kendimi çalışkan insan bilirim, doğrusu Capon delikanlısının yanında kendimden utandım."

"Bir de bizim Amerikalara, İngilterelere gönderdiğimiz delikanlıları düşün; üç yılda bir sınıf atlayıp kadın kız peşinde pabuç eskiten bizim haytaları.. Dönüşlerinde ne getiriyorlar memleketlerine? Mariuhana'nın pis kokusunu, viskinin faziletini ve yanlış bir batı hayranlığını!.. Bu yüzden, biz İkinci Dünya Savaşına girmediğimiz halde, ekonomik güçlükler içinde debeleniyor çalkalanıyoruz; Caponlar savaştan yenik çıktıkları halde, ekonomileriyle Avrupa ve Amerika'ya meydan okuyorlar!.. Dünden beri kafam, bu noktaya takıdı kaldı.."

"Batı'da aile, dölyatağı gibi bir şey!.. Hayvanlar, nasıl yavrularını, yürüyüp kendi başlarına yaşayacak hale gelinceye dek bakıyorlar, sonra da onları yuvadan uzaklaştırıyorlarsa, Batı adamı da çocuğunu belli bir yaşa kadar, bakıyor, yetiştiriyor, sonra kendi başına bırakıyor. Ferdiyetin oluşmasında bunun elbette payı vardır ama, merhametsiz insan yetişmesinde de elbet etkisi vardır.Doğudaki aile, fertlerden oluşuyor ama, fertlerden farklı bir karaktere, bir ayrı bütünlüğe sahip oluyor. Fertlerden birinin başına gelen, bütün aileyi ilgilendirir. Batıda sınıf

(1) Japon'a "Capon" demeği severdi Kemal Tahir

ların yaptığı işi, doğuda aile, üstüne yükleniyor gibidir."

"Japon aile çekirdeği güçlüdür. Etkili bir eğitimi vardır. Babaerkil aile sistemi içindedir ama, otorite çok bağlayıcıdır. Osmanlı ailesi de bir zamanlar öyleydi. Kınalızade Ali Efendi'nin "Aile Ahlakına" baktığımız zaman, bunu açıkça görüyoruz. Fakat bizim Batıcılarımız, bu Capon delikanlısı gibi, uygarlığı bilimde, teknikte, laboratuvarda aramıyor, genç kızların babalarının karşısında bacak bacak üstüne atıp sigara içtiğinde; delikanlıların babaları ile içki kadehi tokuşturduklarında buluyorlar... Ama o delikanlı kendi hayatını kendi kazanıyormuş, ama genç kız evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş; bizim Batıcı oğlanlar buna bakmıyorlar, hem baba kesesinden hovardalık etmek, hem babayla kadeh tokuşturmak istiyorlar."

"Babaerkil ve otoriter aileden çıkıp, birinin Japon tipini vermesi, birinin Osmanlı tipini çıkarması üzerinde düşünmek zorundayız. Osmanlı Devletinin Avrupa'ya okumak için gönderdiği çocukların, çoğunlukla paşa çocuğu oluşu üzerinde durmalıyız. Japonlar daha çok halk çocuklarını Batıya okumak için gönderdi. Bizim bugünkü üniversitelerimiz de Anadolu çocuklarıyla büyük şehir çocukları arasında böyle bir farkın olduğunun üstün de duracağız."

"*Altürist* ahlaktan kaynaklanan aile ile, *Egoist* ahlaktan kaynaklanan ailenin aynı çekirdeği vermeyeceği, meydanda bir şey... Ama Altürist ahlaktan kaynaklanan iki aileden birinin bozulması, birinin bozulmaması üstünde durmak ve bu iki aile üzerindeki toplum etkenlerini değerlendirmek, işimiz olmalı.."

Kemal Tahir'in pek beğendiği bu Japon aydını, "Başbakan olmak için hazırlanıyorum." dediği zaman, onu ne ölçüde şaşırttığını tasarlayabiliriz.

Diyordu ki:

"Yahu, adama bak, 'Başbakan olmak için hazırlanıyorum' diyor. Sanki, başbakan okulu varmış da bitirip başbakan olacağım der gibi. Benim hayret ettiğimi görünce dedi ki: 'Beni Başbakan yapacaklar demiyorum, ben Başbakan yapacaklarmış gibi kendimi hazırlıyorum. 30 yıldan beri Japonya'da Ekonomi okumamış bir politakıcı Başbakan olmamıştır. Bunun için ben de ekonomi dalını seçtim. Dünyanın bütün ülkelerini ve devletlerini yakından görerek tanıdım. Yarın bu ülkelerle ilişki kurarken bu bilgilerimden elbette yararlanabilirim. Böylece hazırlanıyorum. Ama bütün bu hazırlanmalarıma rağmen, değil Başbakan, belki de Bakan, hatta Milletvekili olamayabilirim. Ozaman bu edindiğim bilgiler yine benim işime yarayacaktır.'

"Yahu, görüyor musun adamları?.. Ekonomi bilmeyeni Başbakan yapmıyorlar! Bizim en büyük Devlet Adamı diye tepindiğimiz İsmet Paşa, Başbakan olduğu zaman, dövizin ne olduğunu bilmiyordu! N'olacak bu bizim işimiz böyle.."

"Çin işi, Japon işi" diye hafife almışız Uza'.doğu'yu ama, yanlış etmişiz. Japonya üzerindeki bütün çalışmalar, birkaç kitaptan ibarettir. Fransa için kitaplığımızda binlerce eser vardır da Japonya için sadece birkaç kitap!.. O da ne ölçüde işimize yaradığı da belli değil!.. Yarından tezi yok, sıvanıp, şu "Japon sorununa" bir adamakıllı eğilelim arkadaş!.. Bugüne kadar bildiklerimizi temelden unutup yeniden başlamak şartıyle eğilelim!.. Samuray'lar falan deyip işi savuşturmak bize yakışmaz."(1)

(1) Dediğini yaptı da.. İstanbul'a indi, kitabevlerini dolaştı, bulduğunu satın aldı, bulamadıklarını ısmarladı. Bir fikir sentezine de vardı. Fakat ne yazık ki bu konuşmasının notları, elimde değil. Tahir Alangu'ya verdiğim notlar içinde olması mümkündür..

ECEVİT VE KEMAL TAHİR

23 Temmuz 1968

Sayın Ecevit bu yıl, yaz tatilini, bizim tatil köyünde geçiriyor[2]. Kendisi, CHP Genel Sekreteri ama, tatil köyümüzde bir politikacı olarak değil, bir yazar olarak bulunuyor. Basın İlan Kurumu Bayramoğlu Tatil Köyünde dinlenen Gazeteci, Yazar, Romancı ve Şairlerle sohbetler yapmakta.. Kemal Tahirde tatil köyünde.. Hemen haftada bir, iki akşam, büyük bir sofranın çevresinde politikacılar toplanıyorlar ama, politika değil, sanat konuşuyorlar..

Ecevit, gündüzleri Parti Genel Sekreterliği ile ilgili işlerini, çoğu zaman telefonla düzenledikten sonra, bazen eşi ile, bazen yalnız, bazen ben veya tatil köyündeki gazetecilerden biriyle küçük yürüyüşler yapıyor, voleybol oynuyor, böylece kafasının politika yükünü boşaltıp hafifletmeğe çalışıyor.

Bu akşam, Kemal Tahir'in de bulunduğu sayın Ecevit'in sofrasında epey politikacı vardı: İsmail Arar, Orhan Birgit, İhsan Gögüş bunlar arasında.. Ayrıca Sabahattin Selek, Sadun Tanju ve bazı gazeteciler vardı.

İsmail Arar, Ecevit'e, "*Devlet Ana*" için yazdığı yazıyı anarak övücü birkaç söz söyledi. Kemal Tahirde kitabından ve kitabı için yazılan yazıdan söz edildiği için,

- Güzel yazınız için size daha önce de teşekkür etmiştim, Bülent Bey.. Gerçekten iyi bir yazıydı.. Kitaba, Devlet Adamı gözü ile baktığınız, daha ilk satırda anlaşılıyordu.

Ecevit,

(2) Bayramoğlu, Basın Tatil Köyü.

- Gerçekten çok yararlandım - dedi- . Politikacılar için tarih, iyi bir laboratuvardır ama, bu laboratuvara sizin gibi bir düşünür- sanatçı girdiği zaman, gerçekler elle tutulacak kadar canlanıyor. Özgün bir yapı olan Osmanlı İmparatorluğunu "Devlet Ana"dan sonra daha iyi biliyorum. Hiç değilse, kuruluş yıllarını.. Yazımda da belirttim, bir de çökmenin başlangıcı olan Kanunî Dönemini de sizin gözünüzden görsek, Osmanlı devlet yapısını yaratan şartları bileceğimiz gibi, bu şartlar içinde de ortaya çıkan yapının nasıl ve neden çöktüğünü de açık seçik görmüş olacağız..

Kemal Tahir'in, Osmanlı konusunda, Ecevit gibi düşünmediğini biliyordum. Kanunî Döneminin çöküntü başlangıcı olması sebebi meydanda idi. Portekizlilerin Ümit Burnu yolu ile Hindistan'a varılması, tarihin ünlü "ipek yolu"nu öldürmüştü. Doğu ekonomisinin önemli bir bölümü ipek yolunun gelirine dayandığı için Kanunî Süleyman'ın ünlü Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa, Don ve Volga nehirlerinin bir kanalla birleştirilmesi, Süveyş Kanalı'nın açılması gibi büyük projeler üstünde durmuş ve en sonunda yabancı gemilerden Türk limanlarında vergi alınmaması gibi ekonomik önlemlere baş vurulmuştu. Bu önlemlerin ilk ikisi başarılamamış, üçüncüsü de tek başına bir sonuç vermediği için, çöküntü başlamış ve sürüp gitmişti. Ecevit, bu tarih gerçeğini ya bilmiyor, ya da Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü ekonomiye bağlayarak, Marksist görüşün- ortanın solu politikacısı olarar- doğrulanmasında yarar görüyordu.

Kemal Tahir, verdiği karşılıkta bu konulara hiç değinmedi. Politikacı olmadığı halde, politik bir dil kullandı ve,

- Haklısınız - dedi-, Kanunî dönemi önemli bir dönem.. Çöküşün başlangıcı.. Büyük devlet adamları çağı.. Ama yine de ben Osmanlı tarihi içinde bir roman daha yazmaya karar verirsem, her halde Yıldırım Beyazıt ile Timurlenk arasında geçen "Ankara Savaşı"nı ele alırdım ve bizim "Fetret Devri" diye belirlediğimiz - tarih için pek kısa olan - dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden ve çok daha güçlü nasıl kurulduğunu büyültecin altına koymak isterdim."

Kemal Tahir'in, o gece karşılıklı konuşmalarla ortaya çıkan tarih görüşünü, diyaloglardan sıyırarak ve ayrıntıların üstünde durmadan, şöyle özetleyebilirim:

Kemal Tahir diyordu ki:

"- Timurlenk adlı bu topal ihanetin, elinde hangi mazereti olursa olsun, Batı'yı egemenliği altına almakta olan bir Türk devletine saldırması, namussuzluktur. Büyük strateji, büyük komutan derler; ben buna da inanmam! Kendi ırkından bir devleti parçalamak için taa Anadolu'ya gelen, parçaladıktan sonra dönüp giden bir ordu komutanının, ne büyük olması; ne akıllı olması mümkündür! Kalkıp Anadolu'yu ele geçirmesinin bir anlamı vardı. Ama, sadece güçlü bir Türk devletini yok etmek ve güçsüz birtakım beylere yıkılan devletlerinin yeniden kurulmasını sağlamak için savaş veren bir Komutan, budalanın ta kendisidir. Nitekim ne oldu. Timurlenk'in kurduğu imparatorluk dağılıp gitti.. Dağıtıp yok ettim sandığı Osmanlı İmparatorluğu ne oldu?.. Eskisinden daha güçlü kuruldu ve altıyüz yıl yaşadı. Bir Batı Türk'ü olarak ben, olaya başka türlü bakamam, olup biteni başka ölçülerle değerlendiremem!."

"Aslında tarihin "*Fetret Devri*" laboratuvarı, çok olumlu ve anlamlı gözlemlere elverişlidir. Batıyı tir tir

titreten Yıldırım Beyazıt gibi bir padişahın, Niğbolu zaferinin üstünden pek bir şey geçmeden Timurlenk'e yenilmesi, şehzadelerin mülk kavgasına tutuşması, Osmanlı'nın namını dünya yüzünden silecek ölçüde bir olaydır. ama hiç de öyle olmaz!.. Kardeşler birbirleriyle amansız bir savaşa tutuştukları, birbirlerine ihanet ettikleri ve ülkeyi - Timurlenk fırtınasından sonra - bir kere daha paramparça ettikleri halde, çeyrek yüzyıllık kısa bir dönemde imparatorluğun sınırları Batıda Belgrad'a dayanmaktadır. Bu, şunu ispatlar: Osmanlı Devleti kuruluşunun haklılığını!.. Bu çekirdekte, mutlaka bir fikir kıvılcımının parladığını!.."

"Aslında Timurlenk, Anadolu'daki Türk Beylerine değil, Batı'ya hizmet etmiştir. Çünkü Osmanlı'nın ortadan kalkması, Anadolu'da barışı sağlamaz; tersine, savaşı sürekli kılar.

Anadolu'nun küçük devletleri durmadan birbirleriyle boğuşuyorlardı. Belki Osmanlı Devletini yıktıktan sonra, Anadolu'nun beyleri yine birbirleriyle boğuşmaya başladılar. Bu boğulma, Osmanlı Devleti yeniden kurulup Anadolu'nun birliğini sağlayana kadar sürdü. Demek Timurlenk'in, Anadolu beylerinin yalvarıp yakarmaları yüzünden Ankara Muharebesini göze aldığı doğru değil!. Çünkü Anadolu'da barışı sağlayamamış.."

"Ama, Timurlenk'in Papa'ya hizmet ettiği kesin!.. Avrupa'yı pençesinde tutan kilise devleti, Osmanlı'ların Batı ülkelerini bir bir ele geçirmesi karşısında Papa, elbette kendisine bir müttefik arayacaktı. Timurlenk budalasından daha iyi müttefik mi olur!.. Bunun böyle olduğu nereden belli mi, diyorsunuz? Timurlenk'in, Anadolu'dan Avrupa kıyısına geçmemesinden!.. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki toprakları, Anadolu'daki topraklarından çok

daha geniş ve bereketli idi. Timur, Osmanlılarla cenge tutuştuğuna, yendiğine ve bütün Anadolu'yu Adalar Denizi'ne kadar ele geçirdiğine göre, şimdi dönüp Avrupa kıyısına geçecek ve Osmanlı'yı iyice ufalayacak diye bekliyorsunuz; fakat hayır, öyle olmuyor. Tersine Timur orduları, Batı toprakları kıyısından atlarının başını çevirip geldikleri yere dönüyorlar.. Bu davranış, uzun seferin kimin için yapıldığını göstermiyor mu?.. Timur'un Papa'ya bir borcu olmasa, niçin bereketli Avrupa topraklarına geçmesin ve bu ülkeleri talana boğmasın?.."

"Bu topal ihanet, aslında, Osmanlılara pek büyük bir şey kaybettirmedi. Çok kısa bir dönemde, elden çıkarılan topraklar, hem de bu kez daha sağlam ve elden çıkmamacasına yeniden kazanıldı. Ancak böyle bir deneme, Osmanlı'nın hem geleceği, hem de günümüz için çok değer taşır. Dünya devleti olmak misyonunu yüklenmiş bu düzen, değil sadece Osmanlıların, herhangi bir insanın veya takımın elinde aynı sonuçları verecek iyi bir Devlet reçetesi olduğunu ispat etmiştir."

Kemal Tahir'in konuşması, zaman zaman sorularla, zaman zaman güçlendirici katılmalarla kesildi ama, bütün sofra tarafından büyük bir dikkatle dinlendi. En iyi izleyenlerin başında Ecevit'in geldiği gözümden kaçmadı. Nitekim sofra dağılırken Kemal Tahir'i bir kez daha kutladı ve bu gece dinlediklerinden çok yararlandığını söylemek gereğini duydu..

Kemal Tahir daha sonra, "Topal İhanet", yahut, "Topal Kasırga" adıyla, bu olayı roman olarak işlemeğe başladı; yüzlerce sahife not aldı, yüzlerce kitap karıştırdı; fakat tam bu sırada hasta olduğu ortaya çıktı. Ameliyat masasına giderken bile, "Kurtulursam, "Topal İhanet'i mutlaka yazacağım" diyordu. Ameliyattan kurtuldu ama, ecelden yakasını sıyıramadı!.

"Topal İhanet" de not halinde kaldı. Bana okuduğu bir parça, Yıldırım Beyazıd'ın ölüsünün katır ve merkep sırtında Bursa'ya getirilişini anlatan ilk bölümü, gerçekten muhteşemdir..

MUSTAFA SUPHİ'NİN KATİLİ KİM?

7 Kasım 1968

Dostum Halûk Şaman ve Kemal Tahir'le bugün cümbüşlü bir gün geçirdik. Pek çok şeyler konuşuldu elbet; ve bunların hemen hepsi özelliği olan değerli fikirlerdi; fakat ben sadece Kemal Tahir'in Mustafa Suphi üzerinde konuştuklarını yazmakla yetineceğim.

"- Bu memlekette bir adam çıkıp bir laf ediyor.. Artık aynı konu insanların önüne düştükçe, bu laf durmadan tekrarlanıyor. İçlerinden biri de çıkıp, 'Yahu, bu konu için şöyle denmiş ama, acaba söyleyen doğru mu söylemiş, ya da araştırması gerçekten doğru mu?' diye bir şey düşünülmüyor.. Mustafa Suphi'nin öldürülmesi işi de böyle..."

"Bu konu ile ilgilenenler, sadece Mustafa Suphinin kişiliği üstünde duruyorlar. Sovyetler Birliği'nde ne yaptığını, kimin arkadaşı olduğunu, kiminle beraber çalıştığını araştırmıyorlar bile.. Bir insan bitki değil... Bitki bile çevresinin etkisi altında kalır. Öyleyse, Sovyetler Birliği'nde Mustafa Suphi'nin izlediği politika, kiminle işbirliği yaptığı, Türkiye'ye hangi gizli ve açık amaçla gitme kararına vardığı iyice bilinecektir."

"Mustafa Suphi'nin çevresine baktığımız zaman, Sultan Galiyef diye bir adam düşüyor önümüze.. Bu Sultan Galiyef kim?.. Lenin'in yakın arkadaşlarından biri olduğu anlaşılan bu Sultan Galiyef, Devrimin ilk günlerinden

beri Marksizmin yorumunda Lenin ve arkadaşlarıyle birleşemiyordu. Eldeki kıt bilgilerden anlaşıldığına göre, bu Sultan Galiyef, Komünizmin, Batı toplumlarının sosyal şartları gözönünde tutularak yazıldığını, oysa Doğu ile Batı toplumlarının birbirlerinden farklı toplumlar olduklarını, farklı olunca da Komünizmin, yerleştirilmesi konusunda da özel metotlar uygulamak gerekeceğini savunmuştur.

"Fransız Marksistleri, Cezayir üzerinde çalışırken, kendi bildikleri metotların bu topraklar üzerinde yürümediğine dikkat etmişler ve Marx'ı yeniden inceleyince, Asyetik Üretim Biçiminden ayrıca söz ettiğini görmüşlerdir. Bugünlerde benim yüzdürmeye çalıştığım bu fikir, memleketimiz için çok önemlidir. Düşünün ki, 1917'de bir Sultan Galiyef, Lenin gibi bir teorisyene, Asyetik üretim biçimi ile Marksizm uygulamaları arasında yeni bir dengenin kurulması gerektiğini söylüyor.

"Çok önemli bir konu bu!.. Hele bunun 1917 ve daha sonraki yıllarda yüzdürülmüş, fakat kenara çekilmiş bir fikir olması, her bakımdan ayrıca önemli.. Bu konu üstünde - altını çizerek- duruşumun sebebi, bugün yeniden ciddî bir önem kazanan Asyetik Üretim Biçiminin daha 1917'lerde ortaya atıldığı halde, itibar görmemesidir. Bilimsel değeri yoktur, diyemeyiz, çünkü teorinin sahibi Marx, konuyu ele almakta ve türetim biçiminin toplum yapısını derinlemesine etkilediğini söylemektedir. Bunca bilimsel bir konuya itibar edilmemişse, Sovyetler Birliği için özel bir sakıncası var demektir... Nedir bu sakınca?.."

"Bakıyoruz, Sultan Galiyef, Stalin'in Başkanlık ettiği "Yabancı Uluslar Komitesi"nde İkinci Başkan ve en göze batan üyesi.. Stalin Gürcü.. Sultan Galiyef, Tatar Türkü...

Stalin Hıristiyan, Sultan Galiyef Müslüman.. Gürcü ve Ermeni'leri bir kenara çekersek, yabancı uluslar çoğunluğunun Türkler ve Müslümanlar kuruyorlar. Galiyef'in Lenin'e önerisi, Türk ve Müslüman olan bu uluslar üzerinde Marxism uygulamasının başka metotlarla yapılmasıdır. Bu başka metotlar, Sultan Galiyef tarafından geliştirilecek ve uygulanacağından, elbette Sovyetler Birliği'nin en büyük parçası ve nüfusun en büyük bölümü üzerinde söz sahibi olacak demekti. Değil Lenin, Marx'ın kendisi bile olsa, böyle bir nüfuzun doğmasını istemez, Sovyetler Birliği'nin bu yoldan parçalanmasına razı olmazdı. Ayrıca bu elde edilecek güçle, partinin ve devletin ele geçirilmesi de uzak bir ihtimal değildi. Yâni Sultan Galiyef, Sovyetler Birliğinin tehlikeli adamlarının en başında geliyordu."

"İşte Mustafa Suphi, Sovyetler Birliği'nin en tehlikeli adamı Sultan Galiyef'in sekreteri idi. Bütün mektuplaşmalar, telgraflar elinden geçiyor, en önemli konuşmalar, önünde yapılıyordu. Sultan Galiyef, Türk ve Müslüman topluluklara bağımsızlık ve özgürlük verilmesini isteyenlerin başında gelmektedir. Bir örgüt kurduğu, örgütü yazışmalar, kuryeler, ayakta tuttuğu düşünülebilir. Bu örgüt çalışmalarının da içyüzünü bilen, sadece Mustafa Suphi'dir."

"Sultan Galiyef, Sovyetler Birliği'ni parçalayacak tehlikeli fikirler ortaya atmaya ve önerilerde bulunmaya başlayınca, Lenin'in de Stalin'in de bu gaileden kurtulmak istemeleri doğaldır. Nitekim kendisine : "Mademki - denmiştir-, birtakım fikirlerin, birtakım bilimsel yorumların var.. Gel Moskova Üniversitesi'ne, bu fikirlerini ve yorumlarını yeni Devrimci aydınlara öğret!.. İşte seni Moskova Üniversitesi Rektörlüğüne getiriyoruz.."

"Sultan Galiyef gibi bir ihtilâlci, elbette kiminle boğuştuğunu, karşısına aldığı kişilerin kratını ve değerini ölçmüştür. Moskova Üniversitesi için yapılan bu çağrıyı Sultan Galiyef reddetmez. Çünkü 'Gelmiyorum' dediği an, bir art niyeti olduğunu açıklamış olur. Gittiği takdirde, karşısındakiler kendisinden kurtulmak kararında iseler, ortadan yok olacaktır. Lenin'in, eylemlerinden rahatsız olduğu ve kendini Moskova'ya almakla, eylemlerden uzaklaştırmak amacını güttüğü de düşünülebilir. Bu takdirde can korkusuna düşmek için sebep kalmaz. Sultan Galiyef, Lenin'den gelen bu öneriyi kabul ettiğini bildirir ve Moskova'ya gider."

"Moskova'ya giderken Mustafa Suphi'yi yanında götürmemesi çok şaşırtıcıdır. Mustafa Suphi, kendisinin yıllar yılı özel sekreterliğini yaptığına ve bütün yazışmalarını yönettiğine göre, kendisiyle birlikte Moskova Üniversitesi'ne gitmesinden daha doğal bir şey düşünülemez. Oysa, Sultan Galiyef, Mustafa Suphi'yi beraberinde götürmemiştir. Götürmeyişinin sebebi ne olabilir?. Aklımın iyice yattığı iki sebep düşünebiliyorum: Birincisi, Moskova Üniversitesi'ne çağırılması bir pusu ise ve kendisini eylemden uzak tutmak istiyorlarsa, Mustafa Suphi'yi kendi yerinde bırakmak suretiyle, eylemin durdurulamayacağını, tersine belki ayaklanmaların çabuklaştırılabileceğini düşündürmek suretiyle can güvenliğini sağlamayı amaçlamış olabilir!.. İkincisi, başına bir hâl geldiği takdirde, Mustafa Suphi de kendisi gibi bir Türk ve Müslüman olduğu, örgütün kuruluşunda bulunduğu, örgüt yöneticileriyle kurye veya posta yolu ile yazıştığı için, ayaklanmaları yönetebileceğini düşünmüş olması da olasıdır. Bir de, örgütle yazışma ve haberleşmenin Moskova'ya nispetle, Kırım'dan daha kolay yürütülebileceğinin düşünülmüş olması da, Mustafa Suphi'nin Mosko-

va'ya götürülmemesine belki neden olmuştur."

"Sultan Galiyef'in, Moskova'ya geldiği bilinmektedir. Bir evede yerleşmiştir. Nitekim, bir sabah yerleştiği evden rektörü olduğu Moskova Üniversitesi'ne gitmek üzere çıkmış, fakat ne üniversiteye gitmiş, ne de akşama eve dönmüştür. Bir daha kimse tarafından adına, izine rastlanmadığına göre, ilk sosyalist aziz olarak gökyüzüne çekilmiş olmalıdır!."

"Eğer bir insan, taşıdığı fikirlerden veya başlattığı bir eylemden ötürü ortadan kaldırılmışsa, bu fikirleri paylaşacak ve başlattığı eylemi yürütecek başka bir kimsenin ortaya çıkmasına elbette izin verilmez. Bu fikirleri paylaşan en yakın insan elbette kendisi gibi Türk ve Müslüman olan ayrıca yıllardır yanında sekreterlik eden kişidir. Onun da vücudunun ortadan kaldırılması gerektir."

"Ancak, ihtilâlin o çapraşık günlerinde bile Moskova'da bir insanı göğe ağdırmak, kanat takıp azizler arasına katmak olasıdır da, tutalım Kırım gibi bir memlekette, o halkın çok tanıdığı, sevdiği, uğruna başkoyduğu bir kişiyi ortadan kaldırmak olası değildir. O halde bu adam için, başka bir formül bulmak gerektir. Ankara Hükümetine yeni bir elçi gönderilecekti. Komintern'in Türkiye ile ilgili aldığı kararlar vardı. Mustafa Suphi ve arkadaşları bu kararları bildirmek ve fırsat çıkarsa, iktidarı ele geçirmek için Sefir ile birlikte Türkiye'ye yolcu edilebilirdi. Nitekim de öyle oldu."

"Kars'a kadar, Sovyet Sefiri "Budu Medivani" ile birlikte gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, burada sefirden ayrılmaları çok dikkate değer... Apaçık sırıtıyor ki, Kars'a kadar Mustafa Suphi ve arkadaşlarına güven vermek için Sefirle birlikte kafile halinde gidilmiştir. Ama Kars'a gelir gelmez Sefir kafileden ayrılmış, o gün-

den sonraki gezisini bir başına sürdürmüştür. Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı birkaç hafta Kars'ta kalmışlar ve neden sonra Erzurum'a geçmeyi kararlaştırmışlardır. Gerek Kars'ta ve gerekse Erzurum'da, Kâzım Karabekir Paşa'nın düzenlediği aleyhte gösteriler için Kâzım Paşa'nın Erzurum Valisine yazdığı şifrede: "Bilhassa Trabzon'da Bolşeviklerin gözleri önünde tezahürat-ı mezkûreden matlubu veçhile idare edilmesi ve *Bolşeviklik aleyhinden ziyade* işbu şahsiyetler hakkında olduğunun izharını münasip buluyorum" diyor.. Ne demek bu?..Halk, Bolşevikliğin aleyhinde değilse, Mustafa Suphi ve arkadaşları, bu halk ne yapmışlar da bunların aleyhine dönmüş bunca insan?... Hiç bir şey!.. O zaman bu düzenlemenin kaynağı belli olduğu gibi, cinayeti kimlerin tasarladığı da belli değil mi?..

"Nitekim Mustafa Suphi ve Arkadaşları, Trabzon'dan Yahya Kâhya'nın bulduğu bir motora bindiler, denize açıldıktan az sonra da kâhyanın adamı Faik Reis, başka bir motorla peşlerine düştü ve geriye sadece Mustafa Suphi'nin güzel Rus karısı ile döndü. Sovyetler, böyle bir heyetin toptan katledilmesi karşısında, Türk Dışişlerine durumu soruyor ve aldığı cevapla da yetiniyor. Rusların bize para yardımı yapmalarının da bu olaydan sonra olduğunu söyleyeyim de, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının kimin emriyle boğazlatıldığını siz kendiniz çıkarın!.."

TARİHİ DEĞİŞTİREN BELGE

7 Kasım 1969

- Aga n'apıyorsun?
- Kitap okuyorum.

- Bırak kitabı, gel!..

- Yine ne göründü gözüne bakalım arkadaş?..

- Göründü ki, yaman!.. Bir belge geçti ele ki, Osmanlı tarihinin yüz yılı yeniden yazılması gerekecek!..

- Deme?..

- Deme'si bu!.. Sen hangi vapurla geçersin?.

Saate baktım:

- 17,10'da bir vapur var, yetişirim ona..

- Tamam, Ratip'i gönderiyorum o seni iskeleden alır..

Hemen giyindim, yola düştüm. Kemal, sık sık çağırır beni ama, bugün sesinde bile başkalık var. "Osmanlı tarihinin yüz yılı yeniden yazılmak gerekecek" derken, sesinde bayağı heyecan vardı. Nasıl bir belge bulmuş olabilirdi acaba?.. Kıytırık bir belge için böyle heyecanlanmaz. "Yaman" dediğine göre, gerçekten büyük önemi olan bir belge bulmuş olmalı..

17,10 vapuruna eriştim. Ratip iskelede Kemal'in arabasıyla beni bekliyordu. Saat 18'e varmadan evdeydim.Aralıksız, altı saat süren sohbetimizi ana çizgileriyle özetliyorum:

"- Ne demiş şair: 'Kalmasın âlemde Allahım bir hakikat nihan!' demiş değil mi...Kalmıyor arkadaş, dünyada hiç bir şey saklı kalmıyor. Üzerinden yüzlerce yıl da geçmiş olsa, adamın biri, karıştırırken, karıştırırken bir şey buluyor. Kendisi belki bulduğu şeyin ne ölçüde önemli olduğunu da bilmiyor ama,tutup yayınlayıveriyor bulduğu belgeyi,.. Derken, bu belgenin ışığında tarih yeniden yazılmaya başlıyor.

Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji asistanı iken doktora vermeğe sıvanan bir genç, arşive girip bazı bel-

geleri gözden geçirmeğe başlamış. Bunların hepsi, bugüne dek yayınlanmamış belgeler: mektuplar, pusulalar, küpürler ve benzerleri.. Delikanlı seçmiş bunların içinden birkaç tanesini, yayınlamış... Yayınladıkları, kendisine önemlice görünenler.. 'Önemlice' diyorum, çünkü önemli olduğunun farkına varsaydı, belge hakkında birkaç satır yazı yazmak gereğini olsun duyardı. 'Arşivden belgeler' diye altalta sıralayıvermiş birkaç tanesini. İşte sıraladıklarından biri de şu mektup.."

Bir dergiden koparıldığı izlenimini veren bir basılı yaprak gösterdi, eğilip baktım, tanımadığım bir dil.. Kemal'in söylediğine göre Macarca imiş..

-Türkçesi de işte arkadaş! dedi.

Yarım sayfayı doldurmayan bir yazı.. Kemal ikisini de önüme serdi.

"- Şuncacık yazının, 2'inci Murad'dan Yavuz Sultan Selim'e kadar dört padişahın saltanatını kapsayan tarihi baştan başa değiştireceğini kim düşünebilir. Bu bir Macar martalozunun mektubu.. Hep Osmanlılar, Macar Beylerinin evlerine martaloz yerleştirecek değiller ya; Macar kralı da ne yapmış yapmış, bir martalozunu, Edirne'deki sarayın mutfağına sokmuş.. Aşçıbaşı mı, yamak mı belli değil, ama mutfakta çalıştığı belli... Mektupları, Edirne'den Budapeşte'ye kadar gittiğine göre, bunları taşıyan bir başka martaloz da vardır her halde.. Belki onun da mektupları ya da raporları bu mektubun bulunduğu yerdedir."

"Mektup, şöyle başlıyor:

("Yoluna baş koyduğum, efendim

Karıma yaptığınız iyilikler için minnettarlığımı nasıl söyleyeceğimi gerçekten kestiremiyorum. Tarlalarımızı sürmek için

bir adamınızı göndermeniz karşısında hayatımı borçlansam, yine de az gelir. Mahşerde dahi, uluvvü cenabınızın karşısında ezileceğim. Bastığınız çamurları öperim efendim.

Burada anlatılacak yeni bir şey yok. Söylenenlere bakılırsa sadece, Hünkârla lalasının arası biraz açılmış.. Hünkâr Çandarlı Paşa'nın, Timurtaş Paşa'nın ve öteki beyler ve paşaların malını mülkünü alası imiş.. Bu fitneyi de aklına Şemsettin Hoca Efendi düşürmüş. "Sen bir fermanla, 'inkita' (ikta olacak)[1] usulünü ülkene yerleştir ki, beylerinin elindeki malı mülkü geri alabilesin.." demiş... Hünkâr, Hoca'ya, "Böyle bir kaide var mıdır, şeriatta yeri var mıdır" diye sormuş, Hoca'da, "Hay hay, vardır ve her şeyin Allah'a ait olduğunu Kur'an-ı Azimüşşanımız yazar" demiş ve de yerini göstermiş.. Hünkâr: "Aman kimse duymasın, bunu ben usulünce kolaylarım." demiş ama - Lalası Çandarlı Paşa duymuş!.. Duymasıyla öteki beylere de haber salmış, hepsi bir olup Hünkârın karşısına dikilmişler. Hünkâr, inkâr geldiyse de beyler inanmamış, bunun üstüne de Hünkârı-mız Murat Han, on yaşındaki oğluna tahtını bırakmayı kararlaştırmış.. Daha bir değişiklik olmadı ama, bunlar kulaktan kulağa fısıldınmakta..")

"Sen şu işe bak, arkadaş!... Macar'a bu mektup, sade bir saray dedikodusu gibi görünmüş olacak ki, İkinci

(1) Arap kökünden gelen bu sözcüğün çeşitli anlamları var. Sözünü ettiğimiz ikta sistemi, tarihde uygulamaları Tımar ve Malikâne olarak görülen toprak düzenidir. Yani, devlete ait bir toprak parçasının, devletin hizmetini gören birisine aylık karşılığı topraktan yararlanma hakkının verilmesidir. Özellikle Sipahilere tanınan bu hak, Sipahiye, topraktan yararlanma hakkını tanımakta, fakat toprağın mülkiyeti devlette kalmaktadır.

Nitekim Sipahi, görevini yapmaz veya yapamazsa, işinden uzaklaştırılıp topraklar başka birine verilebileceği gibi, Sipahi'nin ölümü halinde, babasının yerine oğlunun geçebilmesi ve böylece topraktan yararlanmaya devam edebilmesi için, padişahın yeni bir Hatt-ı Humayun imzalaması zorunludur. Toprak mülkiyetini devlete bağlayan bu sisteme, İkta sistemi denir.Kaynağı İslâmiyettir.

Murad, Beylerin mülkünden niye ürkmüş, neden bunları ele geçirmek istemiş, "ikta" sistemi nedir, din ile ve uygulama ile ilişiği nelerdir, diye araştırmamış bile... Yanılıp bir araştırsa, Osmanlı tarihini doğrulamak şerefi Macarların olacak!... Şimdi bile belgesini ona borçlu olmamız onlar için ne devlet!..."

"Seninle hep, şu İkinci Murad'ın 49 yaşında tığ gibi bir padişahken ve durup dururken, 'Ben tahtımı 10 yaşındaki oğluma bırakıp, tespih çekmek için Manisa'ya gideceğim; dünyadan elimi eteğimi çekeceğim,' demesindeki tuhaflığı konuşmaz mıydık canım?.. Sonra, Çandarlı Kara Halil Paşa'nın, İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra asılmasının imlaya gelir bir yanı var mı?... Hele, büyük varlığı ile Bizans'ın İstanbul piyasasını tutmuş Çandarlı'nın, bir balığın içine doldurulmuş altın karşılığı Bizans'a casusluk ettiği iddiası, balıkları bile güldürmez mi? Ama bugüne kadar Osmanlı kaynakları da, batı kaynakları da bu olayları, inandırıcı olmaktan uzak açıklamalarla geveleyip durmuşlardır."

"Ama bu mektupta sorun iyice anlaşılıyor... Türkler, kılıç zoru ile değil de isteyerek Müslüman oldukları için, bir yandan İslam uygarlığını benimsemişler, bir yandan da kendi uygarlıklarını, töreler ve gelenekler halinde sürdürüp götürmüşler. Osmanlı yayılması, Orhan Bey zamanında başlar. Orhan Bey, ele geçirdiği topraklar üzerindeki taşıtlı malları gaziler arasında bölüştürdüğü gibi, taşıtsız malları da gaziler arasında bölüştürdü."

"Bölüştürme oranının, şeriat oranı olduğu anlaşılıyor. Çünkü, önceleri Bey, sonraları Hünkar ve Sultan, ganimetin beşte birini kendi payına çekiyordu. Beşte dördü de, dövüşen erlerle, onlara komuta eden subay ve üst rütbedeki paşalara ayrılmıştı."

"Şimdi gözünün önüne geliyor mu, Söğüt gibi ufacık bir kasaba nire, Belgrat gibi koca bir Avrupa şehri nire?... Bütün bu geniş topraklar, 130 yıl gibi kısa bir zaman parçası içinde Osmanlı'nın eline geçti. Osmanlı, sosyal koşullardan yararlanmasını pek iyi bildiği için, sürekli savaş da olmadı, komuta kadrosundan çok insan da ölmedi. Çandarlı gibi, Zağanos gibi, Köse Mihal gibi komutanlar ordunun başında ihtiyarladılar ve pek çoğu, normal biçimde ölünce, yerlerine onların oğulları kardeşleri geçti. Böylece komutan değişti ama, aile değişmemiş oldu."

"Şimdi bir düşün: her bölge ele geçtikçe hisseni alıyorsun, taşıtsız mallarda en iyi parçalar sende kalıyor ve üstelik Hünkâr gibi kimseye bir şey vermek zorunda değilsin!.. Sende, yığıldıkça yığılıyor, Hünkar da eridikçe eriyor. Gerçi Hünkârın ganimet oranı, Sadrazamından, ordu komutanlarınınkinden daha büyük ama, bir yandan gelen, öbür yandan gitmekte ve böylece giderek Sadrazamın varlığı, Padişahın varlığının çok üstüne çıkabilmektedir."

"Maddi güç çoğaldıkça, merkezi otorite de gücünü yitiriyor. Daha Birinci Murad döneminde beylerin paşaların servet üretmek hırsı ve yolsuzluklar, almış yürümüştü. Tarih-i Ebufaruk; Ulemadan Konyalı Kara Rüstem'in, Çandarlı Kara Halil'in yolsuzluklarını padişaha nasıl açtığını, vire ile alınmış kalelerde bile tutsak toplama yolsuzlukları yapıldığını, bunları önlemek elvermeyince, tutsak başına 25 akçe vergi almak yolunun tutulduğunu, bu da yapılmasa, memlekette adam kalmayacağını, acı acı anlatır."

"Bu medreseden yetme Konyalı Kara Rüstem Efendinin gözü Kazaskerlikteymiş!... Bir punduna getirip

Sadrazam Kara Halil'i Padişahın gözünden düşürünce, gönlünün muradına erişmiş ve Rumeli Kazaskeri olmuştur. Ben, bu Kara Rüstem Efendinin bile, büyük zenginlikler içinde yüzdüklerinden iyice azmış Bey ve Paşaların hakkından gelmenin kestirme yolunun, "İkta" sistemini benimseyerek mülkiyeti "intifa hakkı" na (yararlanma hakkı) dönüştürmek olduğunu Padişaha söylemiştir, sanıyorum. Bu fikir için hiç bir belgem yok. Bir tarih sezgisi ile söylüyorum, yanlış olabilir."

"O dönem beylerin paşaların nasıl Kârun gibi zenginleştiklerini anlamak için *Hayrullah Tarihi*'ne bakmak yeter. Sultan Murad Bursa'da yaman bir sünnet düğünü kurar... Acem Şahı ile Mısır Sultanına bile mektuplar gönderip kendilerini düğüne çağırır. Her yandan hediyeler yağar. Zamanın beyleri paşaları da padişaha hediyeler sunarlar. Evrenos Bey bu düğüne bak neler hediye etmiş..."

Kemal Tahir kalktı, kitaplıktan *Hayrullah Tarihi*'ni çıkardı ve okudu; sadeleştirerek aynen veriyorum:

"Boylu poslu yüz tutsak delikanlı ile, birbirinden güzel yüz tutsak genç kız ve kadın seçilmiş, bunlara yeşil atlas elbiseler giydirilmiş.... On güzel delikanlı, her birinin elinde, altınla dolu birer gümüş tepsi, on dilber genç kızın ise, her birinin elinde gümüş tepsilere yığılmış filoriler (altın para) olduğu halde en önde yürümüşler. Artlarından, on güzel oğlan ile, on genç kız, ellerinde altın tepsiler, tepsilerin içinde işlenmiş gümüş öteberi... Bunların da ardına, delikanlılar ve genç kızlardan seçilmiş yirmişer kişilik gruplar konmuş, bunların ellerinde de değerli ziynet eşyalarıyle yürüyorlar, böylece hepsi, Padişaha saygı belirtisi olarak sunuldu."

"*Tarih-i Ebufaruk*'da başka bir örnek var: Timur-

lenk, Kütahya'ya girip İsa Çelebi takımının bıraktığı mal ve değerli eşyanın zenginliğini görünce, 'Bunca servet cenk için kullanmak gerekken, yığıp seyrine bakmak, nice bir gaflettir!' demiş ve Musa Çelebi'yi bir güzel azar lamış!..."

"Yine bu dönemde Süleyman, Musa ve İsa Çelebiler babalarının mülkünü paylaşamadıklarından, her gün yeni bir Bizans oyunu sahneleniyordu. Beyler paşalar, bir şehzadeden öbürüne transfer oluyor, daha kârlı öneriler karşısında her gün güçlerin dengesi yeniden bozuluyordu. İşte kardeşlerden biri olan Musa Çelebi, Edirne'de tahta oturunca, önceleri kendisinden yana iken, sonradan öteki kardeşlerine geçmiş, sonunda yine kendisine sığınmış paşaların, beylerin sancak ve zeametlerini defter etti. Ama bu cesaretini de başı ile ödemiştir.

"Acaba Musa Çelebi, kardeşi Mehmet Çelebi ile 'Çamurluova'da cenge tutuştuğu zaman, beylerin, paşaların birer birer kendisini bırakıp karşı tarafa geçtiğini gördükçe, başına gelenin, beylerin mallarına el atmaktan olduğunu biliyor muydu?...Hiç olmazsa ömrünün son saatinde, bir beyin malını almanın, elindeki kılıcı almaktan daha dehşet verici bir iş olduğunun idrakine varmış mıydı?... Düşün bir kez, bütün beyler bırakıp kaçmışlar, askerlerini de beraber götürmüşler. Bir, Yeniçeri kalmış elinde.. Onu da almak için, karşı tarafa geçen Yeniçeri ağası Hasan ağa, bir tepeye çıkmış, olanca avazıyle haykırıyor: "Zalim Musa Çelebi'yi bırakın, âdil Mehmet Çelebi'ye gelin!' diye... Tarihler, ihanetin bu rütbesine dayanamayan yiğit Padişah Musa Çelebi'nin atını mahmuzlayıp Hasan ağanın üstüne yürüdüğünü, Yeniçeri ağasının yüzgeri etmesi üzerine de erişip bir vuruşta adamı ikiye böldüğünü anlata anlata bitiremezler! Ama oracıkta onun da işi bitiriliverir."

"Bu, Beyler - Paşalar ihanetine uğramasaydı, yaman bir padişah olurdu Musa Çelebi!... Yazık olmuştur! Devletin nasıl olması gerektiğini biliyordu; ama o devlete nasıl ulaşılabileceğini kestirememişti. 'Mal canın yongasıdır' sözünü bilse ve de anlayabilseydi, Musa Çelebi, çok Osmanlı oyunları çıkaracaktı!..."

"Görüyorsun, bu kardeş kavgası döneminde Yıldırım Beyazıd zamanına kadar biriktirilmiş ne kadar mal ve para varsa, hemen hepsi, son santimine kadar harcanmıştır. Kalan üç beş kuruş varsa, o da harabeye dönen memleketin bayındırlığına kullanılmıştır. 2'nci Murad 19 yaşında Padişah olduğu zaman, tamtakır bir hazine devralmıştı. Buna karşılık karun gibi zengin ve güçlü Beyleri, Paşaları vardı."

"2'nci Murad, yaman bir padişahtır. Çok genç yaşında savaşlara girmiş çıkmış, girdiği savaşları kazanmış, savaşçılığı ve insanlığı ile ün yapmıştır. Ama Beyler ve Paşaları o kadar güçlenmişlerdi ki, Murad, sözünü yürüten bir padişah olduğu halde, buyruklarının dinlenmediği, hatta tersinin yapıldığı oluyordu. Jan Hunyad'ın başarıları, başını dikmiş Beylerin, Paşaların kendi başına karar almalarına bağlıdır. Mezit Bey fırkasının pusuya düşmesi; arkasından, Tuna yakası Muhafızı Şahin Paşa'nın yenilgisi ile kendisinin tutsak, Damat Osman Çelebi'nin şehit olması; ardından, Damat Mahmut Çelebi'nin düşmana tutsak düştüğü Şehir köy bozgunu; hep, gemi azıya almış beylerin, paşaların padişah buyruklarını bile dinlemeden kendi akıllarıyle, gaflet dolu kararlar almaları sonucudur."

"Mahmut Çelebi, Sadrazam Çandarlı İbrahim Paşa'nın oğlu ve Halil Paşa'nın kardeşi idi. Ayrıca Saray'a damat olmuştu. Bu yüzden, Osmanlı tarihinin ilk "savaş

tazminatı" verilmiştir: 60.000 duka altın!... Ancak böylece tutsaklıktan kurtarılabildi. Üstelik bu tazminatı da, karun gibi zengin babası ve kardeşi değil, Padişah ödemek zorunda bırakılmıştı! Bunun nasıl bir tuhaflık olduğuna dikkat ediyor musun?..."

"Ayrıntılara girmiş gibi görünüyorum ama, aslında daha ayrıntılı bilgi verebilmeliyim ki, Budapeşte'ye gönderilen mektubun anlamı iyice ortaya çıksın..."

"Bu dönemde Devşirme Devlet Adamlarıyle Yerli Devlet Adamları arasında kıyasıya bir "idareyi ele geçirme" yarışması başlamıştı. Devşirmeler için, millet, ülke, din kalmadığından, ancak devleti ele geçirirler, Padişaha yaranırlarsa kendilerini güvende sayıyorlardı. Yerli Devlet Adamları da (Çandarlı Ailesi gibi) devlet yolu ile ele geçirdikleri servetlerini daha da arttırmak ve hiç değilse eldekileri koruyabilmek için, Devleti ellerinde tutmalarında kâr görüyorlardı. Bu birbirine zıt çıkarlar, bitmez tükenmez bir yarışma yaratmıştır. Bizans'ın topraklarıyle birlikte entrikalarını da giderek benimsemeğe başlayan Osmanlı Sarayı, bu yüzden hemen hiç rahata kavuşmamıştır."

"Bütün bunlardan kurtulmak için 2'nci Murad çare arıyordu. İyte bu sırada Şemseddin Fenari'ye çatmış olmalı... Bilindiği gibi, Şemseddin Fenari, başka adıyle Molla Fenari, Osmanlı devletinin ilk Şeyhülislamıdır. 2'nci Murad'ın dikkatini çekmiş ve Şeyhülislam olmuştur. bazı tarihçiler, kendisini 2'nci Murad'dan çok önce, Yıldırım Beyazıt zamanında yaşadığını ve şeyhülislam olduğunu yazarlarsa da, başta Cevdet Paşa olmak üzere, güvenilir tarihçiler 2'nci Murad döneminde yaşadığını kesinlikle saptamışlardır. Netekim ilk Şeyhülislam oluşu da bu gerçeği pekiştirmektedir."

"Bir Padişahın başı dertte ise, kime fikir sorar?.. Elbette en bilgili adam olan Şeyhülislama... Şeyhülislam, Şemseddin Fenari olduğuna ve mektupta da, 'Bu fitneyi de aklına Şemseddin Hoca düşürmüş' denildiğine göre, Padişahın fikir danıştığı kimse başkası olamaz. Yine mektupta, Şemseddin Fenari'nin *'İnkita'* sistemini ülkeye yerleştirmesini salık verdiği yazılı olduğuna göre, (*'İkta'* ile *'intika'* arap harfleriyle yazılışları birbirine benzer,) sözü edilen sistemin İKTA sistemi olduğundan kuşku yoktur. Çünkü "İntika" diye bir sistem zaten yoktur ve yine ancak bu sistem benimsenebilirse, kur'an'da söylendiği gibi yeryüzünde her şey Allahın ve Allah adına da Sultanın olduğu, kabul edilebilir; mülkiyet hakkı intifa hakkına dönüşmüş olur; böylece büyük servetlerin yığılmasının önüne geçilir."

"Kolayca tasarlayabiliriz ki, Şemseddin Fenari Efendi, İkta sisteminin, taa Halife Ömer gününden başlayarak nasıl uygulandığını, Büyük Selçuklular'da ve Selçukiler'de askeri amaçlarla yapılan değişiklikleri enine boyuna anlatmıştır. Yine hiç kuşku yok ki, ikta sistemini uygulayabilmek için ya Halife veya Halifenin menşurunu taşıyan Sultan olmak gerektiğini de elbette söylemiştir. Daha da ileri giderek, Yıldırım Beyazıt'ın Niğbolu zaferinden sonra Mısır Sultanına zafer mektubu ile birlikten 20 deve yükü kıymetli eşya ve mücevher göndererek, oradaki Halife tarafından kendisine bir saltanat menşuru verilmesini istediği, kendisine menşur yerine, Mısır Sultanının ağzından bir mektup gönderildiğini, her halde anlatmış olmalı!..."

"Mektuptan anlaşılıyor ki, Şeyhülislam ile yaptığı bu konuşma duyulmuş ve Bey'ler, Paşa'lar, sonu gelmez varlıklarının bir kalemde ellerinden alınmak istendiğini

duymuşlar ve duymakla beraber harekete geçip Padişahın önüne dikilmişler. Padişah, bu dikilmenin nereye kadar uzanacağını, herkesten daha iyi bilir!... Elbette bilmezlenmiş, yok mok demiş ama, hangi belâ kuşunun başında pervaz ettiğini de hemen anlamış ve başlamış: 'Aman ben yaşımı, başımı aldım; Manisa'ya gitsem ve tespih çekmeğe çöksem, tam sırasıdır. Aslan gibi oğlum var 11 yaşında.. O gelsin benim yerime Bey'lik etsin, ben onun yerinde valilik hizmeti görürüm, oh ne güzel!...' demeğe..."

"Padişah vücudu ortadan kaldırmak zor iş!... Bıçak kemiğe dayanmadıkça bu çeşit işlere kimse bulaşmak istemez! 'Madem inkârdan gelmekte ve de Manisa'da tespih çekmeyi yeğlemekte olduğunu söylemektedir. Öyleyse bırakın gitsin Manisa'ya, Devletten uzaklaşsın, canını da bağışlayalım!' Bey'lerin, Paşa'ların böyle düşünmüş olmaları ihtimali var. Bırakmışlar İkinci Murad'ı Manisa'ya gitmeğe. On bir yaşındaki oğlunu da Edirne'ye getirip tahta çıkarmışlar... Sadrazam, Çandarlı Kara Halil Paşa olduğundan, ne Sultan Murad'ın bir işe koşulması söz konusudur, ne de on bir yaşındaki padişahın.."

"Ama gelgelelim birtakım olaylar hesabı altüst eder. Jan Hunyad, İncil üzerine ettiği yemini bozar ve Ehlisalip ordusu hazırlamaya başlar. Beyler, Paşalar ve asker, on bir yaşında bir padişahın bu işin üstesinden gelebileceğinden kuşkudadırlar. Çandarlı da bir başına sorumluluğu yüklenmekten çekinir. Çağırırlar Murad'ı Manisa'dan, ordunun başına geçirirler ve şu, tarihin ünlü İkinci Kosova Savaşı verilir. Yaman, çok yaman bir savaştır bu!... İstanbul'un kapılarını açan savaş budur!... Avrupa'da ve Bizans'ta artık hiç kimse, Türklerin yenilebileceğini düşünmeyecektir!"

"İkinci Mehmed'in ilk padişahlığı kısa sürmüştür ama, bu kısa sürede, Devşirme Devlet adamlarıyla Yerli Devlet adamlarının birbirlerini yemeleri, kendisine çok şey öğretmiştir. Tarihler, Zağanos Paşa'nın, bıyıkları terlememiş padişaha İstanbul'un zaptından söz ettiğini yazarlar... Bu, ne yağ çekmektir, ne de akıldânelik etmeğe heveslenmektir. Besbelli ki, Devşirme Beyler, Paşalar, Padişahın kendilerini koruyacak kadar güçlenmesi için, İstanbul'u alması gerektiğini bilmektedirler. Bunun yolu, babasının ikta sistemini kurmaya niyetlenirken Beyler, Paşalar tarafından boş böğründen vurulduğunu söylemekten geçer. Nitekim babası da ikinci kez tahta otururken oğluna, Kazasker Molla Hüsrev'i hoca tayin etmiştir! Sarıca Paşa da lalası olacaktır. Bu iki isim, Murad'ın hiç bir kuşkuya kapılmadan güvendiği insanlardı. Elbette Manisa'da öfke içinde gezinen genç şehzadeye masal anlatmamışlardır.!

"Nitekim böyle olduğu, Padişah olur olmaz İstanbul'u almaya yönelmesi ile ve İstanbul'u alır almaz Çandarlı kara halil Paşa'yı ipe çekmesiyle belli oluyor. Çandarlı gibi, Osmanlı'nın kuruluşu günlerinden beri aralıksız Devlete hizmet etmiş bir ailenin son ferdi, rüşvet gibi basit bir sebep için asılamaz. kaldı ki Çandarlı'nın o tarihteki varlığı, belki tek başına Padişahın varlığını bile geçiyor ve onun serveti, İstanbul'un ticaretini Bizanslı aracılarla elinde tutuyordu. böyle bir Sadrazama rüşvet vermek kolay bir iş değil!... Hele bir balığın içine sığabilecek sayılı altını Halil Paşa'ya verdikleri için Çandarlı'nın İstanbul'un fethinden yana olmadığını, hatta Bizans'a casusluk yaparak nereden ordunun saldıracağını önceden öğrenip Kostantin'e bildirdiğini düşünmek akla zarardır."

"Çandarlı Kara Halil Paşa, evet, İstanbul'un sarılma-

sına karşı çıkmıştır. Sadrazam Halil Paşa, belki İstanbul'un, Türklerin eline geçmemesi için casusluk bile etmiştir. Ama bu, bir balığın içinde kendisine verilen birkaç altın için değil, sonsuz ve hesapsız servetini ve daha önemlisi kellesini kaybetmemek, o zamana kadar bütün söyledikleri çıkan bir Sadrazamın yanıldığını göstermemek ve en sonra ikta sisteminin uygulanmasına engel olabilmek için yapmıştır!..."

"Nitekim Fatih, Çandarlı'nın yalnız kafasını vurmakla kalmadı, bütün malını mülkünü de hazineye aktardı. O zamana kadar kafası vurulanların varlığı hazineye geçmiyordu. İlk kez Çandarlı'nın idamı ile mal ve mülkünün hazineye alınması kararı birlikte çıktı. Fatih bu tutumu ile, öteki Bey'lere, Paşa'lara belki şunu söylemek istiyordu: 'Siz malınızı koruyabilmek için babamı ufalamayı göze aldınız, öyle mi?... Ben yalnız malınızı değil, kellenizi de alıyorum, hadi çıkın ortaya bakalım?...' Bazı tarihler, İstanbul'un fethinden sonra öldürülen tek Devlet büyüğünün Çandarlı Kara Halil olmadığını, onunla birlikte birçok bey ve paşaların da kellesinin koparıldığını yazarlar. *Tarih-i Ebufaruk* bunlardandır. *"Muahharan ayanı memleketin idamları*[1] demek suretiyle asılan tek Sadrazam'ın Çandarlı olmadığına işaret ediyor."

"Eğer Çandarlı'dan başka devlet ileri gelenleri de o sırada asılmış ise, düşüncemizin doğruluğu iyice perkitilmiş olur. Babasının ikta sistemini getirmek için yaptığı girişimi durduranlar, oğlu tarafından cezalandırılıyor, demektir. Ayrıca, idamla birlikte varlığı da hazineye aktarılan Çandarlı'nın, daha sonra çocuklarına varlıklarının padişah fermaniyle geri verilmesi de karşılıklı mücadelenin hangi keskin çizgilerde yürüdüğünü gösterir."

(1) Tarih-i Ebufarik: Cilt II, S. 9

"Çünkü Çandarlı'nın asılması, yalnız saray çevresinde ve ordu komutanlıklarında hoşnutsuzluk yaratmış değildir. Tarihler, Fatih'in Hocası diye belirttikleri ve İstanbul'un alınışında büyük gayret ve hissesi olan Akşemseddin'in, Fatih'in kendisini ziyareti sırasında ayağa kalkmadığını, kendisine gereken itibarı göstermediğini ve İstanbul'un alınmasındaki hizmetlerine karşılık Fatih'in kendisine verdiği iki bin duka altını da almadığını yazarlar.... Nitekim, Çandarlı'yı asılmak üzere Yedikule Zindanlarına attırdığı günün ertesi, Enderun yetiştirmelerinden olan Mahmut Paşa'nın Sadrazam seçilmesi de çok dikkate değer bir davranıştır. Fatih, sarayda Yerli - Devşirme sürtüşmesini elbette biliyordu. Buna rağmen, Çandarlı ailesinden olağanüstü nitelikleri olan Mahmut Paşa'yı Sadrazam yapmayıp, sarayda adı bile geçmeyen bir Devşirmenin sadrazamlığa getirilmesi, Beylere ve Paşalara herhalde yeni ve başka bir meydan okuyuş gibi görünmüştür. İlmiyye sınıfı da bundan tedirgin olmuş ki, Akşemseddin, Padişaha hürmette kusur edecek kadar ileri gitmek cesaretini kendisinde bulmuş olabilsin..."

"Bu durum karşısında Fatih'in, Çandarlı'ya ait serveti çocuklarına geri vermesi, 'Rumlara çok yüz verdi' diye aleyhinde kışkırtma yapanları susturmak için, Bizans Başvekili Notaras'ın evine gittiği, hasta karısını ziyaret edip hatırını sorduğu, evinde yemek yediği halde, hepsini birden Celladın baltasına göndermesi, verilen siyasal tavizlerden sadece iki tanesidir. Sonradan Tımar sistemini kurup İkta sistemini osmanlı bünyesine adapte ettiği zaman, o güne kadar yalnız askeri hizmetlerde bulunanlara timar ve zeamet vermek usulden iken, bunu Molla ve Hocalara da yaygınlaştırması ve birçok Mollaya mukataalı toprak vermesi, İlmiye takımına verilmiş başka bir taviz olsa gerektir."

"İkta sistemini kurdum" demek, yetmez; sistemi işletmezler; işletmek isteyenin vücudunu ortadan kaldırabilirler!... Çünkü Fatih'e kadar Devlet, bazı ailelere ihale edilmiş gibiydi. Sadrazamlık Çandarlı ailesinde, Çavuşbaşılık Samsama ailesinde; Beylerbeylik Aykut Alp sülalesinde, serhat Beylikleri Evrenos oğulları, Mihal oğullarında değişmez biçimde yerleşmişti. Fatih'in Devşirmelere yüz vermesi, bütün bu aileleri Saray ve şahsı aleyline çevirmeğe yeterdi; çünkü bu mevkiler ellerinden alınıyor demekti."

"Şimdi bütün bunların üzerine, bir de ikta sisteminin getireceği tehlikeyi ekleyelim, Fatih'in durumunu biraz kavramış oluruz. Fakat besbelli ki Fatih, bütün bu tehlikelerin ortasında, bazen tâviz vererek, bazen tâvizleri geri alarak usta bir politikacı ve Devlet adamı çizgisinde yaşamıştır. Padişah'la, Devlet adamları arasındaki bu didişme, boğuşmayı, tarihe sıçramış bir iki sözden çıkartamayız. Yoksa, eski vakanüvisler, padişahın hoşuna gitmeyecek hiç bir şeyi, yazdıkları tarihe almadıkları için, bu yaman çekişmeyi bazı olayların mantığından ve elimize düşen birkaç satırlık pusula veya mektuplardan çıkarmak zorunda kalıyoruz. Bu nedenle şu anda, hiç bir şeyi kesinlikle bilemeyiz: doğruyu da yanlışı da!..."

"Bazı tarihçiler, Fatih'in yetişkin Türk devlet adamları varken, birçok önemli mevkileri Enderundan gelen devşirmelere vermesini şiddetle eleştirirler. İlk bakışta hakları varmış gibi görünür. Ama bugün, Padişahın *ikta* sistemini uygulama yoluna girdiği düşünülecek olursa, can güvenliği için Devlet'in devşirmeler elinde olmasından başka çıkar yol düşünülemez. Hem o güne kadar devlete hizmet eden yerli takımın elinden malını mülkünü alacaksın, hem de canını bunlara emniyet ede-

ceksin!... Bunun akla aykırı olduğu, bugün iyice görülüyor. Bununla beraber Fatih, zaman zaman yerli sadrazamlar, zaman zaman devşirme sadrazamlar kullanmak ve bir denge kurmak yolunu da ihmal etmemiştir. Fakat bugün, şüpheli görünen ölümü karşısında, son Sadrazamının Karamani Mehmet Paşa olduğunu dikkatle değerlendirmemiz gerekiyor."

"Benim bildiğim, Fatih'in bir toprak reformu yaptığı, *ikta* sistemini kabul ederek onu *tımar* sistemi olarak yerlileştirdiğidir. Profesör Ömer Lütfi Barkan'ın 1937 yılı "Ülkü" dergisinde yayınladığı bir yazısında, özetle şöyle deniliyor:(1)

"Fatih'in yapmış olduğu derin ve manalı ıslahatın şümul ve vüs'ati hakkında kesin bir bilgiye raslanmamakla birlikte, bu hareketin bir reaksiyonunu temsil eden Velî Beyazıt zamanında yazılmış birkaç defterde, sahiplerine geri verilmiş mülk ve vakıfların kayıtları üzerindeki tashihlerden istidlal ettiğimize göre, Fatih'in bu nevi icraatı pek geniş mikyasta ve memleketin her tarafında vuku bulmuştur. Tesadüf edilen kayıtlar şu mahiyettedir: "Mezkürun mülki imiş, alınıp merhum Sultan Mehmet Han zamanında tımara verilmiş imiş. Haliya Padişahımız... mülkiyetini muharrer tutup..."

Bu kayıtların çoğunda, genellikle Evkaf ve emlak bozulduğu sırada, şeklindeki sarahat ile, Rumeli'nde olduğu gibi, Anadolu'da da mevcut bulunuşu, Fatih icraatının şümülu hakkında bir fikir vermektedir."

"Görülüyor ki, Fatih, bütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarını içine alan bir yeni düzenleme, bir reform yapmıştır. Ama bu reformun dayandığı emirnameler, kanunlar, fermanlar ortada değildir. *"Fatih Kanunnamesi'* adıyle bilinen kanunnamenin birinci (teşrifat-görgü) bö-

(1) "Ülkü" (Halkevleri Dergisi) Cilt. 9, Sayı 49, Ankara 1937.

lümü elde olduğu halde, ikinci toprak reformunu içeren bölümüne hiç bir yerde rastlanmaması, tarihçilerin büyük bir dikkatle üzerinde durması gerekli bir noktadır. Kuşkuya düşmeden varsayılabilir ki, Fatih'in, topraklarını ellerinden aldığı birtakım beyler, paşalar, sadece Fatih'in vücudunu ortadan kaldırmamışlar, kendi aleyhlerine çıkardığı ferman ve kanunnameleri de yok etmişler, tapu kayıtlarını da Veli Beyazıt adıyla Fatih'in yerine tahta çıkan oğlundan aldıkları fermanlarla eski haline getirmişler!.."

"Fatih döneminde yaşamış tarihçilerimizden Aşıkpaşazade'nin, Fatih'in, doktorları tarafından içirilen "Şarab-ı fariğ" dediği ilaçtan sonra fenalaştığını ve ciğerlerinin parça parça olduğunu duyarak acılar içinde öldüğünü yazması, son kertede önemlidir. Ölüm haberi üzerinde Avrupa'daki bütün kiliselerin sevinç çanları vurmalarına aldanan bazı tarihçiler de Fatih'in, Papa tarafından zehirletildiğini yazmışlardır. Papa'nın, Fatih'in Sarayına kadar bu ölçüde sokulmuş olduğunu kabul etmek çok zordur. Fakat servetleri alınan birtakım beylerin ve paşaların saraydaki Hekimbaşıyı elde ederek intikamlarını aldıklarını düşünmek daha akla yakındır."

Fatih, kırk dokuz yaşında ölmüştür, yani çok genç yaşta... Ölümü sırasında, hedefi bilinmeyen bir doğu seferine çıkıyordu. Üç yüz bin kişilik bir ordu ve görülmemiş büyüklükte toplarla yola düzülmüştü. Demek ki, sağlığından hiç bir kuşkusu yoktu. Bana, bu koca seferin hangi yöne olduğunun bilinmemesi de çok kuşku veriyor. Sadrazam, bir padişahın üç yüz bin kişilik bir ordu ile nereye gitmek üzere olduğunu hiç bilmez mi?... Ama tarihlerde kesin bilgi yoktur, sadece tahimenler vardır."

"Ölümün, Karamani Mehmet Paşa gibi Türk soyundan bir sadrazamın zamanında oluşu, dün için belki bir önem taşımayabilir; fakat bugün, Fatih'in bazı beylerin ve paşaların ellerindeki mülkü geri almak için harekete geçtiğini bildikten sonra, bir Türk Sadrazamı zamanında Fatih'in zehirlenerek ölmüş olması, tarih yazanlar ve araştıranlar için -çok mu çok- önemlidir."

"Fatih, Roma'yı alıp kendisini Roma imparatoru ilan ettirecek ve Hıristiyanlığı kabul edecek." diye söylenti çıkaranlar kimlerdir?... Bellini'yi, İstanbul'a çıkaranlar kimlerdir?... Bellini'yi, İstanbul'a çağırtan, Fatih'in portrelerini yaptıran, sonra da "Fatih Gavur oldu!" diye ortalığı karıştı ranlar kimlerdir? Türklerin, savaşçı olmayan insanlara karşı ne kadar merhametli oldukları bilindiği halde, 'Fatih, Sadisttir, zevk için iki yüz esiri gözleri önünde testere ile ortalarından kestirerek öldürmüş ve onların can çekişmesi karşısında zevk almıştır.' diye kulaktan kulağa laf gezdirenlerin kimler olduğunu da öğrenmek zorundayız... Ancak bunlar belli olduktan sonradır ki, Fatih eceliyle mi öldü, zehirlendi mi sorunu çözülebilir."

"Bence Bey - Paşa takımının Beyazıt'tan yana oluşu ve Konya'daki Şehzade Cem'in babasının ölümünü geç haber alışı da rastlantı değildir. Bütün bunlar, mal hırsının bir takım insanların gözlerini ne ölçüde karalttığını açıklar. Bu nedenle, bir Macar martalozonun yazdığı sade mektup, Tarihimizin büyük bir parçasına dehşetli bir ışık düşürmüştür. Bu zaman parçasının taze bir açıdan ve her halde yeniden, dikkatle incelenmesi gerekir."

"İşte görüyoruz... Varlıklı kimselerin kişisel çıkarları kımıldadı mı, tarih kımıldıyor... O mertebe ki, Fatih Sultan Mehmet gibi, ünü dünyayı tutmuş, çağ açmış pa-

dişahın zehirlenmesine kadar dayanıyor. İkinci Murad'ı 49 yaşında bunaltıp tahtından uzaklaştıran, oğlu Fatih'i yine 49 yaşında Hekimbaşı'nın eliyle zehirleyen güç, Beylerin - Paşaların elindeki servetin elden çıkma tehlikesi karşısında, harekete geçirilen güçtür. Belki böyle bir zorunluk, yâni İkta sisteminin benimsenmesi zorunluluğu olmasaydı, Fatih, İstanbul'u belki alacak, belki de alamayacaktı... Tarih belki, başka türlü akacak, ya da farklı sonuçlara varacaktı..."

"Görüyorsun, olayın üstünden beş yüz yıl geçmiş ama, gerçek, bir tek mektubun satırlarına sinerek bugün sesini bize ulaştırmakta ve tarihi yeniden yazacak bilgileri ortaya koymaktadır. Hiç bir şey , ama hiç bir şey gizli kalmıyor. Bunu, bugün fısıltılarının duvarlar arasında kalacağını sanan politikacılar bir bilse, ah bir bilseler... Ama yazık ki bilmiyorlar!..."

YANILDIK MI ACABA?

1 Şubat 1970

Bugün Kemal Tahir Büroma geldi. Selam sabahtan önce ilk söylediği şey,

- Yahu, biz yine yanılmışız galiba, arkadaş!....- oldu.

Karşılıklı koltuklara gömüldük, anlatmaya başladı :

- Yanılmalarımız arada bir ortaya çıkmasa, doğru düşündüğümüzü nerden bileceğiz! Şu Mustafa Suphi işinde, biz yine yanılmış olacağız!...

- Nerden yanılıyoruz?...

"- Şundan ki, biz Sultan Galiyef'in hangi yılda öldü-

günü bilmeden Mustafa Suphi'nin öldürülmesi işini çözmeye kalktık. Böyle olunca, önce Sultan Galiyef'in öldürüldüğünü, sonra da Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye yola çıktığını tasarlamak bize ters düşmedi. Gelgelelim, Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye gelmesi, Kâhya eliyle öldürülmesi 1920'lerde, Sultan Galiyef'in ölümü 1924'lerde... Böyle olunca, kurduğumuz varsayım, yağmura kalmış kerpiç gibi dağılıp cıvışıyor. Şundan ki, biz Mustafa Suphi'nin Türkiye'de öldürülmesini, Moskova'da Sultan Galiyef'in ortadan çekilmesine bağlamıştık. İkisini de istemeyen, Lenin ve Stalin olmak gerekiyordu. Ben bugün de Lenin ve Stalin'in hem Sultan Galiyef'i, hem Mustafa Suphi'yi istemediklerine eminim. Çünkü Sultan Galiyef'in Marx yorumu, Büyük Rusya'yı parçalayabilirdi. Parçalanmaktan kurtulmanın çaresi, Rusya'nın temellerine konacak dinamitleri yapan Sultan Galiyef'le, Onun sekreteri Mustafa Suphi'nin ortadan kalkmasıdır."

"Galiyef'i yalnız bırakmak, en yakın arkadaşından ve yardımcısından etmek, az bir iş değildir! Bu yüzden Mustafa Suphi'yi Moskova'nın, "Sen git Türkiye'yi kurtar" diye kışkırtıp yola çıkardığını yine rahatça düşünebiliriz. O zaman da bizim önce vardığımız sonuç değişmemiş olur."

"Dönüp bakmadığımız bir nokta daha var: 1921'de Rus'larla bir Dostluk Anlaşması imzaladık. Tam tarihi: 16.3.1921'dir. Mustafa Suphi ve 14 arkadaşının öldürülmesi 1921 Ocak ayında olmuştur. Aradan bir buçuk, iki ay geçmeden Moskova'da, Türkiye adına Yusuf Kemal Tengirşek, Dr. Rıza Nur ve Ali Fuat Cebesoy, Rusya adına G. Çiçerin ve Celâl Korkmazof'un imzaladıkları (o zamanın deyimi ile "Muhadenet Ahitnamesi") Dostluk Andlaşmasının bir maddesine göre, "Her iki taraf da karşı devrimcilere hayat hakkı tanımayacak'tı."

"Bu madde, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının topluca öldürülmelerini meşrulaştırmaktan başka nedir?... Türkiye'nin hangi karşı devrimcisi, o günkü Rusya'ya gidecek de Türkiye aleyhinde çalışacak!... Bu madde besbelli ki, Rus karşı devrimcilerinin Türkiye'ye gelip yuvalanmalarını önlemek için konmuştur. Mustafa Suphi, Sultan Galiyef'in düşüncesini paylaştığına göre, Rusya için karşı devrimci değil midir?... Böyle olunca da 14 arkadaşıyle denizde kaybolmasından daha doğal ne olabilir?!..."

"Şimdi sana bir belge göstereceğim, dudağın yarılacak!..."

Kitap dolu çantasını açtı, bir fotokopi tomarı çıkardı. Bu, yedi sayfalık eski harflerle yazılmış bir mektuptu. Kâğıtlar antetli idi ve antetlerde: "Türkiye Komünist Fırkası - Merkezi umumîsi" yazısı okunuyordu. Fotokopinin bazı satırları kırmızı kalemle çizilmişti. Bana uzattı:

- Al oku bakalım!... Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi için neler düşünüyor?... Mustafa Suphi'nin ortadan kalkması, hem Moskova'yı, hem Ankara'yı sevindirip oynatmayacak mı?

- Bu hangi Türk Komünist partisi?... -dedim- Mustafa Suphi'nin Bakû'da kurulan gizli Komünist partisi mi?... Yoksa Paşaların katıldığı Türkiye Komünist Partisi mi?...

- Elbete Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında kurulan Türkiye Kominist Partisi!...

-Bunu da nerden çıkardın?... Mustafa Kemal Paşa, böyle bir parti kurdurmuş, yakın arkadaşlarını ve özellikle İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa'yı partiye sokmuştur ama, kendisinin başkanlığında kurulduğunu duymadım.

- Sen yine duymamış ol!.. Ama bilen biliyor...(Bir fotokopi uzattı) Bak bakalım şuna bir... Antetinde ne yazıyor?..."Türkiye Kominist Fırkası" değil mi?... Kime yazılmış yazı, onu da oku: "Büyük Millet Meclisi Reisi Muhterem Mustafa Kemal Yoldaşa" Öyle mi?... Eee... Fırkanın başında olmasa, resmi bir tezkerede "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Yoldaşa" diye yazı yazılabilir mi?... "Yoldaş" deyimi kimlere kullanılır, bunu elbette bilirsin!... Sen şimdi bunları bırak da Mustafa Kemal Paşa'nın "Türkiye Komünist Fırkası'nda" Genel Sekreterlik yapan Hakkı Behiç Beyin imzası bulunan şu mektubunun son sayfasına bir göz at... Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi'nin Bakû'da kurduğu "Türkiye Komünist Fırkası" için ne düşünüyormuş?...

Mektubu okumaya başladım... Daha önce hiç bir yerde raslamadığım bu fotokopiyi Kemal, Millî Birlik Komitesi'nde bulunmuş bir ahbabından edinmiş... "Üzümünü ye de bağını sorma" deyip adını söylemedi. Daha sonra kendisinden bir kopyasını aldığım bu önemli belgeyi, buraya aynen alıyorum.

*BELGE : 1**
TÜRKİYE
KOMÜNİST FIRKASI
(Merkezi Umumisi)
8

212-9

(Doktor Fuat Sabit Beyin mektubuna cevaptır. Kendisine tebliğ buyurulması)

Nokta-i nazarlarınızı umumiyet itibariyle, kendi

(1) Belgelerin fotokopileri, kitabın sonundaki BELGELER bölümündedir.

nokta-i nazarına muvafık bulan fırkamız, evvela şurasını tasrihe lüzum görür ki, Türkiye ismine izafetle teşekkül eden Komünist Fırkası Anadolu'da ve Anadolu için müteşekkildir. Binaenaleyh, Anadolu haricinde bu nam ile teşkilât yapmak isteyenlerin Fırkamızla alâka ve münasebetleri olmadığı gibi, Anadolu, kendi inkılâp hayatının merhalelerini takip edip gitmekte iken, bundan gafil olarak hariçten kendisine tesir yapmak isteyecekleri tammamak azmindedir.

Bakû'de Mustafa Suphi adında birinin Anadolu'da vücuda getirilecek bir inkılâbı istihdaf eden mesaisi, Anadolu nazarında hiç bir kıymet ve ehemmiyeti haiz değildir. Anadolu başlı başına, kendi mütefekkirlerinin ve kendi fedakâr rehberlerinin arkasında, inkılâp hayatında ihraz etmek istediği mevkii kendisi intihab edecektir. Bu esas malum olduktan sonra. Fırkamız, Memleketimizle inkılâp dünyası arasındaki münasebâtın esas noktalarını berveçhizir tayin eder:

1 - Komünizm, herhangi bir sınıfın diktatörlüğü de
ğildir. Belki cemiyet hayatında içtima prensiplerinin istilzam ettiği umumî kaide, umumi menfaat ve umumi hayat esaslarının âmil ve hâkim olması, bunun için, her cemiyeti terkip eden halk ekseriyetinin tayini mukadderat edebilmesidir. Rusya'da ve Avrupa'nın birçok memleketlerinde komünizme vasıl olabilmek için, Proleteryanın Diktatörlüğünü tesise ihtiyaç görülmesi, Komünizmin mutlaka bunu istilzam ettiğinden dolayı değildir. Belki Komünizme ihtilâl ve inkılâp ile geçmek, bu intikal esnasında her nevi irtica hareketine meydan bırakmamak mecburiyetlerinden mütevellittir. Filhakika intikal devrinin hakimiyeti, böyle bir diktatörlüğe istinat ettirilmezse inkılâp,

iktisadiyât-i hâzıranın kuvvet ve kıymet olarak tanıdığı müessesatı bir hamlede ortadan kaldırmak mümkün olmadığı için vücuda gelemez. Nitekim Ruslar da bu dakikayı bildikleri için idare-i hâzıranın ancak bir intikal devresini temin edecek idare-i muvakkate olduğunu teslim ediyorlar. Bizim memleketimizde böyle bir intikal devresi için ihtilâli, icabında kanları, canları, hayatları ve hayatı menfaatleriyle müdafaa edecek olan bir kitleye tevdi-i hakimiyet ihtiyacı yoktur.

Bizim Anadolu'muz, esasen komünizmin halk prensiplerine pek kolay yanaşmak kabiliyetindedir. Ve buna mâni olacak kapitalist müessesat yoktur! Yahut, bir kuvvet addolunacak derecede haizi ehemmiyet değildir. Şu halde Türkiye inkılâbının, hattâ bütün âlem-i İslâm inkılâbının hususî bir siması değil, hususî ve büsbütün başka bir mahiyeti vardır. Bu mahiyet, komünizme, Anadolu şerâitinin daha yakın olması. Rus'larda ve Avrupa'da olduğu gibi, ona vasıl olmak için intikal devrelerine ve bu intikal devrelerinin selâmeti için, herhangi kuvvetli bir ihtilâl kitlesinin diktatörlüğüne ihtiyaç bulunmamasıdır.

Şu tafsilâta göre, Suphi kafilesinin, Rusya'da gördüğü şekli Anadolu'da tatbike temayül etmesi cihaletinin ve ne inkilâbı ne Anadolu'yu anlamamış olmasının mahsulüdür. Fırkamız, bu cehalete, bittabi düşmeyecektir...

2 - İnkılâp, zaten tekâmül demektir. Ancak ekseriya, halihazır dediğimiz vaziyetlerden müstefit olanlar tekâmülü kolayca kabul edemedikleri için, az çok sarsıntılara, ihtilâlkârane harekâta ihtiyaç hasıl olur. Bundan dolayıdır ki Komünizm'i bir tekâmül olarak kabul edenler, Üçüncü Enternasyonal'de ona doğru her vasıta ile yürümek lüzumunda ittifat etmişlerdir. Bu,

"Her vasıta" kaydını kabul etmemek, inkılâbı senelerce, belki asırlarca yapmamak, mücadele etmek demektir. Biz de komünizmi bir tekâmül olarak telâkki ediyoruz. Ve her vasıta ile ona doğru yürümeyi kabul ettiğimiz için de üçüncü Enternasyonal'in Prensiplerini kabul ediyoruz. Fakat memleketimiz şeraiti hususiyesine nazaran bu vasıtaları vakıfâne tetkik ve intihap etmek hakkı, şüphesiz bizimdir.

"Her vasıta" mutlaka, ihtilâlcûyane vesait demek değildir. Edebiyata gelince: şüphesiz inkılâba saik olan fikrî hareketlerin başında edebiyat vardır.

Fakat beşeriyetin ızdırabını hissetmeyen, edemeyen yerlerde, bu izdırabatı açık görmeyen ve göstermeyen muhitlerde buna ihtiyaç görülebilir... Anadolu o kadar muzdarip, filiyât ve hâdisatın en gafil ve bihaberler bile cebren izah ettiği vaziyet-i elime içinde o kadar müteessirdir ki, onu bir inkılâba hazırlamak için uzun boylu edebiyata, felsefiyata hiç de lüzum yoktur. Garp emperyalizminin ayakları altında her gün yüzlerce evlâdının can verdiğini gören, taa Harb-i Umumiye menşe olan kapitalizm rekabetlerinden beşeriyeti tahlis edecek olan inkılâbı ta uzaktan, derinden alkışlayan, nihayet, asırlardan beri emniyeti suistimal eden sınıfların elinde bâzicei ihtiras ve menfaat halinde sürüklenmiş bulunan Anadolu hiç bir edebiyatsız, hiç bir felsefesiz, belki yalnız kendi ihtiyacat-ı ruhiyesini inkılâp hayatının safahatında tatmin edilmiş görmekten mütevellit bir incizap ile yeni fikirlere temayül etmiştir.

Fakat bu temayül, umumileşerek kendiliğinden inkılâbı vücuda getirecektir. Yoksa, herhangi bir ordunun, herhangi bir kuvvetin, cebrî ve sun'i bir vaziyet vücuda getirmesine inkılâp denilemez. Binaenaleyh,

Anadolu'nun Komünistleri, Anadolu inkılâp hayatının başından beri vaziyeti en yakından gören insanlardır ki, memleketi ihtiyac-ı hakikisine tekabül edemeyecek harekâttan tahlis etmek, ve hayat-ı inklâpta ona en salim istikameti vermek endişesiyle ortaya atılmışlardır. Şu halde, Suphi Kafilesinin Kızıl Ordularla gelecek cebri ihtilâlinin ne mânası, ne ehemmiyeti, ne de faidesi vardır.

3 - Türkiye Komünist Fırkası, tıpkı Rusya'da olduğu gibi, Amele ve Rençber için bir ay, diğer mensuplar için üç ay namzetlik müddeti kabul etmiştir. Binaenaleyh, Mustafa Suphi Kafilesinin her önüne geleni fırkaya intisap ettirerek serserilerden mürekkep manasız ve mahiyetsiz kitleler vücuda getirmiş olması, bizim için mucib-i ibret olmak lâzımdır. Bizim hakiki Komünist fırkamız müteşekkildir. Fırka halinde toplanıp buraya kimsenin gelmesine ne lüzum, ne de ihtiyaç vardır. Memleket, teşkilat halinde inkılâp hayatına hazırlanmaktadır. Bu hayatın geçeceği ameli safahatı tayin etmek hakkı bize, Türkiye Komünistlerine ait bir vazifedir.

4 - Memleket haricinde serseri bir kuvvet şeklinde toplanan erbab-i ihtirasın temayülâtına tabi olmamak hususunda gösterdiğiniz isabet ve nüfuz-u nazar şayan-ı teşekkürdür.

Fırkamızın bu esasları ve bu nokta-i nazarları kanaatinize tevafuk ediyorsa, Fırkamız, Bakû'de kendisini temsil etmek vazife ve salahiyetini uhdenize tevdi etmekle bahtiyar olur. Cevabınıza intizar ederiz.

Türkiye Komünist Fırkası

Kâtib-i Umumisi

Hakkı Behiç

BELGE : 2

Mektup olarak tebyiz edilmiş ve
Kâzım Karabekir Paşa vasıtasıyle
gönderilmiştir.
3.12.1920 Hayatî[1]

Yukarıya kopyasını çıkardığım mektup, 29 Kasım 1920 tarihinde Komünist Fırkası Genel Sekreteri Hakkı Behiç Beyin imzasıyla Büyük Millet Meclisi Başkanlığına şu tezkere ile gönderilmiş bulunuyor:

Türkiye Komünist Partisi
Merkez-i Umumisi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Muhterem Mustafa Kemal Yoldaş'a

Doktor Fuat Beyin, sureti irsal buyurulan mektubuna cevap olarak takdim edilen melfufun tensip buyurulduğu takdirde mumaileyhe Tebliğine müsaade buyurulması müsterhemdir.

Hakkı Behiç

Hayati Beye:

Postada çok zamanda gider. Mektup olarak gönderelim. Arzu edilirse, aynı esasları tafsilatsız telgrafname halinde yazarız. H.B. beyden sor!

2.12.1920

M.K.

Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Mustafa Suphi ve

(1)"Hayati"; Kurtuluş Savaşı günlerinde Mustafa Kemal Paşa'ya sekreterlik eden değerli bir aydınımızdır.

arkadaşları için ne düşündüğü açık seçik belli oluyor ya, istersen bir de şu Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderilen şifreyi gör, sonra hepsi üzerinde oturup konuşalım.

BELGE : 3
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
RİYASETİ
Kalemi mahsus
Şifre : 1152

29.12.1920-Ankara

Şark Cephesi K.
Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Cevap : 25.12.1920 şifreye :

Ankara'da Komünist ceryanları arzu hilâfındadır. Bakû Türk Komünist Fırkası Reisi Mustafa Suphi'nin bu ceryanları körüklemesi mahzuru varid-i hatırdır. Bir defa, kendisini gördükten sonra mütaleai devletlerinin iş'ar buyurulması rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi
Mustafa Kemal

Yazıda sözü edilen 25.12.1920 tarihli yazı elde bulunmadığı için, verilen karşılık, hangi sorunun karşılığı olduğu kapalı kalmakta ... Öyle ya, ne demiş Kâzım Karabekir Paşa ki, Mustafa Kemal Paşa bu yazı ile ona cevap veriyor? Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya

yazdığı bu yazı elimizde değil ama, Kâzım Karabekir Paşa'nın Büyük Millet Meclisi Reisliğine yazdığı yazının bir kopyasını da Genelkurmay Başkanlığına göndermiş. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da durumu yine B.M. Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bildiriyor. 26.12. 1920 tarihli bu yazı elimizde. Tıpkısı şöyle:

BELGE : 4

B.M.M.

Müdafaayı Milliye Vekâleti

No: 8992

Büyük Millet Meclisi

Riyaseti Celilesine

Bakû'de Türk Komünist Fırkası Reisi Mustafa Suphi ve diğer refikinin 25.12.1920 akşamı Gümrü'ye muvasalatı muhtemel bulunduğu ve Bakû'de sırf komünist âmaline hâdim olarak sarf-ı mesai eden Mustafa Suphi yoldaşın, Büyük Millet Meclisi ile temas, ve memleketin menafii hakikiyesini görerek hariçte avantür peşinde koşmaması için münasip bir refaketle doğruca Ankara'ya izam edileceği, Şark Cephesi Kumandanlığından mevrud 25.12.1920 tarihli şifreyi telgrafname ile bildirilmiş olmakla, arzı keyfiyet olunur efendim.

Müdafaayı Milliye Vekili
Fevzi

30.12.1920 No: 4114

"Demek, Doğu Orduları Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın bütün düşüncesi "Sırf komünist amaline hizmet eden Mustafa Suphi Yoldaşın" avantür peşinden koşamaması için, 'Münasip bir refakatle doğruca Ankara'ya

izamı' olduğu açık şeçik bellidir. Peki, onu yâni, Kâzım Karabekir Paşa'yı, bu fikirden vazgeçiren ve Mustafa Suphi'nin doğruca Ankara'ya gitmesini sağlamak varken, Trabzon'a gitmesi için âdeta ısrar etmesini hazırlayan nedir?... Elbette Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda kopyasını gördüğümüz yazısı!... Ne diyor Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'ya?... Ankara'da Komünist ceryanları istediğimiz gibi değildir. Mustafa Suphi'nin bu ceryanları körüklemesi çok muhtemeldir. Kendisini gör, kararını ver!" diyor. Yâni düpedüz kararı Kâzım Paşa'nın sırtına yıkıyor. Ne demektir bu?... "Memleketin çıkarını nerde görüyorsan, ona göre hareket et!" demektir. Ne yapmış Kâzım Karabekir Paşa?... Mustafa Suphi ve Arkadaşlarının karşısına sivil giyinmiş erbaş ve erleri çıkarmış, aleyhte nümayiş yaptırmış ve Mustafa Suphi ile arkadaşlarını Ankara'ya gidecekleri yerde, Trabzon'a ve oradan Bakü'ye dönmelerini sağlamaya çalışmış. Bilmiyorum, Mustafa Kemal Paşa, bunu Moskova'nın umudunu bağladığı bir kafileye mi yapar, yoksa, Moskova'nın başını ağırtan ve kendisinin de başını ağrıtmaya gelen bir kafileye mi?... Bilmiyorum, sen ne diyorsun?...."

KEMAL TAHİR'İN TASARLADIĞI FİKİR KAVGASI

I

11 Şubat 1970

Kemal'de, Dergi çıkarmak tutkusu yeniden depreşti. "Tutku" diyorum, çünkü bu tutum "istek" ve hele "heves" olmayı çoktan aştı. Birkaç yıl önce de böyle bir havaya girmiş, koşulanlardan biri, Kemal'in birkaç yüz lirasını çarpınca, dergi konuşmaları, öfkeli homur-

tular arasında tavsamıştı. Bugün, yeniden canlandığını görünce sordum:

-Neden, ikide bir Dergi diye tutturuyorsun?...Dergi, zaman alan bir iştir. Haftada bir yazılacak yazının kesinlikle özgün olması gerekir. Özgün yazılar, uzun çalışmaların sonunda ortaya çıkarlar. Sen zaten titiz bir insansın... Roman çalışmalarını aksatır diye korkuyorum.

Kemal,

- Korkma, arkadaş- diye söze başladı.- Dergiyi çıkaracak ben değilim! Çıkması için para yardımı yapacağım ve hedeflerini belirleyeceğim. Hedeflerini derken, neyin yanında, neyin karşısında olacağını hangi tür yazılara sayfalarını açacağını, sürekli olarak savunacağı fikirleri anlatmak istiyorum. Böyle bir dergi çıksa, sen kendi hesabına almaz mısın?...

- Alırım elbette. Böylesine özlenen bir dergi değil, nicelerini alıp durmuyor muyuz!...

-Al da oku öyleyse, ne biçim bir dergi olacağını!...

Daktilo ile sık yazılmış, iki büyük sayfayı bana uzattı. Güçlükle okunuyordu yazı; fakat dişimi sıkıp sonuna kadar dikkatle okudum. İyi ki okumuşum!... Kemal Tahir'in bundan güzel bir fikir özeti bulunamaz! Üstelik, kendi eliyle de yazılmış. Konuyu, ikiye ayırarak kaleme aldığı bu düşüncelerini, olduğu gibi aktarıyorum.

BİR DERGİ NASIL OLMALI VE NASIL ÇIKARILMALI?

1) Kesinlikle bir amatör dergisi havası verilmelidir. (Bu da ancak, sürekli Yazarlar üstünde bir kişilik tutturmakla mümkündür.)

2) "sürekli yazarlarının tekelinde" etkisi verilmemeli, bütün yazarlara Dergi'nin -kendi görüşü değişmez kalmak şartıy le- açık bulunmalıdır.

3) Fikir kavgası yapmalı; fakat kesinlikle saldırgan olmamalıdır.

4) Dergi, kavgacılığını, görüşlerini sebatla savunmakla, en küçük ayrıntıları görmezden gelmemekle göstermelidir.

5) Dergi'nin sürekli yazarları, polemiklerde mümkün mertebe nâzik (kibar), kesinlikle dürüst olmalı, bilhassa, çok haklı oldukları konularda, genellikle bütün yazılarında, gelişigüzelliğe kaçmamalı, var güçlerini harcadıklarını okurlarına her yazılarında duyurmaya çalışmalıdır.

6) İnsanlarla alay etmeye çok zor baş vurmalı, alayı katiyyen her fırsatta kullanmamalıdır.

7) Dergi, kendi ana görüşü dışında, misafir yazarların fikirlerine karşı- mümkün olanın son boğumuna kadar- hoşgörür davranmalı, fakat bunu, bazı kurnaz, ukalâ dergiler gibi, bir marifetmişcesine yutturmaya çalışmamalı, bir gösteri konusu haline getirmemelidir.

8) Derginin sürekli yazarları, her çeşit sanatçı kaprisleri (hele bunların geçici olanlarını) derginin tertibine , yazı yayını sıralarında ve geri bırakılmalarda gemlemek zorunda olduklarını (birliğin sürekliliğini sağlamak bakımından) unutulmamalıdır.

9) Aykırı fikrin yazılış tarzından çok, yazılış maksatları üzerinde durulmalıdır. Bu suretle tarzı doğru görülenlerin aldatıcılığına kolay kapılmamak mümkün olacağı gibi, iyi maksadın lâyık olduğu saygılı ilgiyi görmesini de kolaylaştırır.

10) Dergideki sürekli yazarlar, imlâ ve dil birliğini müm kün mertebe sağlayabilme için gayret göstermelidirler. Dergi için faydalı gördükleri her fikri- henüz ne kadar ham olursa olsun-, arkadaşlarına hemen ulaştırılmalı, bu fikrin arkadaş

tartışmaları, incelemeleriyle olgunlaşmasını böylece mümkün kılmalıdır.

11) İlk bakışta en saçma görünen fikirler bile, bir başka arkadaşın işini kolaylaştırabilir, küçük bir yardımla, çok ilgi çekici ve faydalı hale gelebilir. Bu nedenle arkadaşlar, bütün düşünce kırıntılarının işe yarar kılınır olduğunu akıldan hiç çıkarmamalıdırlar. Bunun gibi , okuduklarından gördüklerinden Dergi'yi yararlandırmak ödevinde olduklarını unutmamalıdırlar.

12) Dergi'nin sürekli yazarları, dağıtımın, ulaştırımın yeterli ve zamanında olup olmadığını her fırsatta araştırmalı, Dergi okurlarıyle karşılaşınca Dergi hakkındaki fikirlerin herhangi bir tartışmaya girmeden dikkatle dinlemeli(yani , önce Okur'u bol bol konuşturmalı), sonra, gerekirse, aydınlatmalara girişmelidirler. Bu olayların sonuçları Dergi'ye hemen ulaştırılmalıdır.

13) Dergi, toplantıları mümkün olduğu kadar izlemeli, (sözgelimi millet Meclisi, Sendikalar, açık oturumlar, Seminerler, Sorulu Konferanslar, Açıkhava toplantıları) bu arada, memleketin ekonomik, sosyal, tarihsel, politik meseleleriyle ilgili fikirler, bunları söyleyen tarafından özetlenmiş biçimine bağlı kalmak şartıyle, "Ayın Fikir incileri" başlığı altında toplamaya çalışmalıdır. Bu arada, gündelik gazetelerde, dergilerde, gazetelere verilen demeçlerde de bu taramalar mümkünse yapılmalıdır.

14) Kurumların, fakültelerin ve diğer yayın yapan kuruluşlarım okurlara duyurulmayan yayınlarını, mümkün mertebe tam olarak öncelikle Dergi'nin ana konularıyle ilgili olanlarıyla ilgili olanlarını, okurlara iletmeye çalışmalıdır.

15) Belli bir tarihten bu yana, Üniversitelerde tez çalışmaları üzerinde araştırmalara girişecek arkadaşlar bulmalı, bu tez konuları üzerinde durmalıdır.

16) Dergi'ye gelen okuyucu mektuplarıyle çok yakından ilgilenmeğe çalışmalı, oradaki fikirler dikkatle, saygı ile belirtilmeli,böylece okurların daha çok yazmaları sağlanmalıdır.

Yazının okuduğum bu bölümü, sanki bir *Dergi*'nin tutumunu değil, Kemal Tahir'in insan ilişkilerindeki genel davranışını özetliyor. Kemal- tıpkı, Dergiye salık verdiği gibi- kavgacıdır ama, saldırgan değildir. Yazılı polemiklerde, son kertesine kadar titiz, bütün gücünü harcayarak konusunu hazırlayan, nâzik(kibar) bir yazardır. Polemikte, "alay"a, karşısındakini hafife almaya çok az baş vurur. Değer verdiği dostlarının kaprislerine katlanır, yanlış konuşanları - bir arka düşünceleri yoksa-, sabırla dinler, uyarır... Bulduğu her fikri, savsaklanmadan, aradaşlarına açar, tartışır, fikri geliştirmeğe çalışır. Okuduklarını, gördüklerini arkadaşlarına anlattığı gibi, arkadaşlarının da okuduklarını, gördüklerini kendisine anlatmalarından çok hoşlanır.

Elverdiğince gazete ve dergi hareketlerinden haberli olmak, Kemal Tahir'in bir tutkusudur. Bunun üstesinden gelemediği için üzüntüsünü saklamaz, dostlarından arkadaşlarından, okudukları kitaplar, aldıkları dergi ve gazetelerde rastladıkları kitaplar, aldıkları dergi ve gazetelerde rastladıklarından kendisine bilgi vermelerini ister. Velhasıl Kemal Tahir,içinde yaşadığı dünya ve memleketinde fikir ve aksiyon olarak olup biteni son kertesine kadar merak eden bir *Yazar*'dır.

Hele, ikinci Meşrutiyet'ten bu yana- gerek Darülfünun adını taşıdığı günlerde, gerekse Üniversite olarak kurulduktan sonra-, İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilerin hazırladıkları *tez*'leri ne kadar merak ettiğini, hemen bütün dostları yakından bilirler. Çünkü onun gözünde bu *tez*'ler, neyi içermiş olurlarsa ol-

sunlar, sadece konuları ile bile çok anlamlıdır. Ve yine çünkü bu tezler. Üniversite hocaları tarafından öğrencilere verildiğine göre, bu Hocalarım, Türkiye'nin ve dünyanın nesine merak ettikleri, ancak bu tezlerden belli olur. Bu çeşitlemeyi bilmeden fikir tarihimizi yazmaya, hatta anlamaya imkân var mı?... Bu *tez*'ler, fikir tarihimizin namuslu bir haritasını çizmek için bilinmesi zorunlu olan konulardır. Kemal Tahir'e göre, Üniversitelerimizin tozlu raflarında uyuklayan binlerce tezin içinde, bugün beynimizi çatırdatacak kadar önemli olanları da bulunabilir. Safdil araştırmacıların önüne nice gerçekler çıkmış, fakat bu araştırmacılar, bu mücevher fikirlere, çakıl taşı kadar bile önem vermemişledir. Doğum sancıları içinde geçen ikinci Meşrutiyet ve zafer heyecanları ve tutkuları içinde geçen Cumhuriyet dönemi gençlerin birkaçında olsun, mücevher fikir ummamak mümkün mü?... Onun için- Kemal Tahir'e göre- Üniversitelerimizin tez dolapları araştırmacılarımızı özlemle beklemektedir!...

KEMAL TAHİR'İN TASARLADIĞI FİKİR KAVGASI II

Yazının ikinci bölümüne ayrı başlık koymuş: Meseleler Biraz göz gezdirince, bu *Meseleler*'in, Kemal Tahir'in fikir sorunları olduğu kolayca fark ediliyor: ve apaçık görülüyor ki Kemal, bu güne kadar tek başına ürettiği ve yürüttüğü fikirlerin kavgasını -bundan böyle- yüklenecek bir dergi, bir kadro istiyor... Aslında bu dergi gayreti, Kemal'in yeni bir fikir kadrosu oluşturma gayretinden başka bir şey değil... Şimdi, Derginin, nelerin

yanında, nelerin karşısında olacağını gözden geçirelim :

I) Dış güçlerce boğuşma... Dış güçlerin, içteki yerli ve yabancı örgütlerin ve ajanlarının, Devleti, Hükümeti ve diğer resmi, özel kuruluşları denetlemesi, sevk ve idaresi- uzak yakın- etkilemesi önüne kesinlikle geçilmeden, -yani, Türk Türk'e, daha doğrusu Yerli Yerliye kalmadıkça - hiç bir köklü tedbirin alınamayacağı, alınacak tedbirlerin ise müsbet sonuç vermeyeceği...

II) İçte, bütün tabu'larla, tabulaştırmaya yeltenen iç ve dış kandırmacılarla boğuşma... Bu boğuşma, sürekli olmalı, hiç bir gündelik çıkar için savsaklamamalı...

III) Eski değerleri ve yeni değer kılığına sokulmak istenen aldatmaları, saptırmacaları açıklamak, yeniden inceleyip kaynaklarına ışık tutmak. Başlangıçlarından günümüze kadar gösterdikleri çeşitli, ibret alınacak değişiklikleri aydınlatmak...

IV) Tarihimizle ilintimizi kesmemizin nedeni? Bunun, kimin işine yaradığı, ilerde yarayacağı, (Bir toplumun yolu, geleceğinde değil, tarihinde kesilir)...

Bir toplumu tarihsiz bırakmak, onu, modern silahlarla silahlıyor görünerek, kesinlikle silahsız bırakmak demektir. Tarihten yararlanmak, toplumların var olmak şartlarından biridir. Tarih, bir toplum için aleyhe işliyor görünüyorsa, tarihten yararlanmak dış düşman ajanların eline geçmiş, tersine çevrilmiş demektir. Tarihi, tekerrür'den ibaret saymak yobazlıktır. Bu yobazlığın hiç bir çıkış yolu olmadığı için, esasta önemli bir zararı da dokunmaz. Bunun gerçek zararı, ancak, bunu izleyen alıklar içindir. Bunu göstererek yeni kuşkuları tarihten uzak tutmak, dış düşmanların oyununa gelmektir.

V) Osmanlı değerlerinin üzerinde durmak meselesi...

VI) Üç büyük yanılgının aydınlanması: a) Doğu'da durgun toplum, b) Genel Kölelik, c) Despotluk yanılgıları...

VII) Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı bilim ve fikir hayatındaki yeri... Neden Osmanlı etrafında gayet kalın bir "unutturma duvarı" çekilmiştir?... Bu duvar, bugün bile - mümkün olduğu kadar - kalınlaştırılmak istenmektedir...

VIII) Yakın tarihimizin tersine çevrilmiş gerçekleri...

IX) Tarihten kopuşumuzu, ona tekrar dönmeyi önlemek için tutulan yollara bakarak, Dil, Harf Devrimi denilen bilgisizlikler, dünya fikir ve edebiyat değerini dilimize çevirirken, tarihimizdeki yazılı değerlerin bilgisizce, düşüncesizce, insafsızca görmezden gelinişi...

X) Osmanlı - Türk ilintileri. Bu ilintiye verilen yanıltıcı anlam. Türklerin Osmanlı despotluğundan kurtulmaları, ya da kurtarılmaları aldatmacası... (Başka bir Osmanlı Milleti varmış gibi...)

XI) Gerek Balkanlarda, gerek Ortadoğuda, Milli Kurtuluş ve Bağımsızlık hareketi gibi görülen davranışların, aslında birer parçalayıcı Emperyalist planının uygulanmasından başka bir şey olmadığı gerçeği...

XII) Osmanlı edebiyatı, şiir (Divan, tekke, halk) düzyazı (nesir), musiki, yazı, tezhip, resim, mimarlık üzerindeki aldatmacaların foyasını meydana çıkarmak...

XIII) Osmanlıda Halk hareketleriyle Devlet ilintisine yeni bir açıdan bakılması gereği. (Bilhassa tekkeler, aleviler, aşiretler meselesi.)

XIV) İmparatorluğun tasfiyesi işinin yeniden gözden geçirilmesi...

XV) Batılaşma'nın saraydan geliş nedenleri?... Buna karşı, osmanlılığı sırtında taşıyan halkların haklı reaksiyonları...

XVI) Öğretmen ve öğrenci meselesi... (Yüksek okul öğrencisi) Politika yapmak ve gerçekleri görebilmek için:

a) Gündelik gazeteler izlemenin, taraf tutmanın yetme-

diğini, her zaman eski kalıplarla yetinen, yazılarının yüzde onundan artığını dış olaylardan alan dergilerin kolaya kaçma -tembellik yöntemi- beslemekten başka bir işe yaramadığını anlatmak, öğretilen ve kabul edilen fikirlerin yaşamada ve mesleğini yapmakta kolaylaştırıcı mı, yoksa zorlaştırıcı mı olduğunu gözden uzak tutmamayı hatırlatmak.

b) Gazete fıkracılarıyle, ölülerini gezdiren tükenmiş yazarların değerince önem vermeyi, bunların çoğu zaman hiç bilmediklerini, bilir gibi yazdıklarını, bildiklerini de - yaşama şartları derbeder olduğu için - doğru yazmadıklarını, genellikle, en büyük gazetelerin ikinci sayfa allameliklerinin kat'iyyen kolay sanılmaması gerektiğini, böylece basılmış yazının aldatma etkisine karşı savunmaya geçmelerini...

c) Meslek arkadaşları arasında, meselelerimizi gerçekten tarihsel oluşları içinde araştıranlarla, gündelik gazetelerin temelsiz palavralarında kalanların madrabazlıklarını iyi ayırt etmelerini, böylelerini, bir tek yoldan layık oldukları yere koyabileceklerini, bu yolun da artık "gerçekten okuyorlar mı, yoksa kitapları şöyle bir süzüp ya da kulaktan duyduklarıyle okumuş görünerek mi bir çeşit fikir dolandırıcılığına, bilgeçlik numarası yapmaya mı kalkıyorlar?.." Bunu erkenden ayırt etmeli, laflarına, latife değerinden fazla önem verilmemesini sağlamalı, okunma güçlerini yitirmiş fosiller için, okuma güçlerini, gerekli zamanlarını boş yere harcamamalarını anlatmalı...

e) Böylelerinin hayatlarında zamparalığın, kâğıt oyunlarının, içkinin yerine bakarak, okuduklarını ileri sürdükleri kitaplardan ayrıntılar üzerinde sorular sorup sınava çekerek zararlarını aza indirmenin mümkün olduğunu.....

f) Hayatını yakından tanımadıkları adamların, başların dan geçmiş gibi anlattıkları olayları örnek göstererek gündelik sonuçlar göstermelerine papuç bırakmamak gerektiğini öğretmeli.....

g) Hepsinden önce, okuttukları derslerin kitaplarında Türk insanının dünya görüşünü yaşamakta başarılı olmasını, milli meselelere değil, yabancı ideolojilerle ilgilenmesini sağlamak için, bilir bilmez sokuşturulmuş fikirleri, görüşleri, propagandaları, büyük ve açık yanlışları hemen tespit edip açıklamaları gerektiğini aralıksız hatırlatmalı....

h) Devletçe basılacak tek kitap sistemine gidilmesinin aralıksız istenmesi lüzumunu savunmalarını, aralıksız söyle meli....

Yazıyı okuyup bitirince, başımı Kemal'e kaldırdım,

- Tamam -dedim-, Böyle bir *Dergi*ye ben de varım! Bize ne hizmet düşüyorsa koşuluruz...

- Ne koşulması, arkadaş!... Ben seni zaten Dergi'nin Kurucularından sayıyorum.

Gülüştük, bir süre sonra Dergi üzerinde daha derli -toplu konuşmaya başladık. Kısaca şöyle özetleyebilirim:

"- Ben yıllar yılı, buraya yazdığım fikirlerin kavgasını veriyorum zaten... Bu kavgayı, tek başıma sürdükmekten yorulduğumu söyleyemem ama, tek kürekle bu fikirlerin çok ağır ilerlediğinin farkına vardığımı senden saklamayacağım. Eğer bu düşüncelere inanıyorsak, niye evin içinde konuşulsun... Güneşin altına çıkması gerek!... Osmanlı Tarihimiz için, Yakın Tarihimiz için, Batı hesaplaşması, Dış güçler ve yanılgılarımız için söylediklerimin hepsi, yalnız benim bulup çıkardığım fikirler değil... Bunların arasında bize unutturulmuş fikirler de var. Unutturanların nasıl bir hesabı olduğu, bu fikirler günışığına çıktıktan sonra belli olacak! Bu fikirlerin güneş altına dökülmesinin yolu bir Dergi çıkarmaktır."

"Birtakım işgaller, boykotlar, sındırmalar, öldürmeler var!... Birtakım partilerde fikirleşme çabaları, birtakım partilerde, eski fikirleri, eski pabuçlar gibi boyayıp, cilalayıp göze hoş gösterme gayretleri var!... Toplumun hamuru değişiyor, ya da değiştirilmeğe çalışılıyor. Ben bu olayların karşısında günü gününe tavır alıyorum. Ama yeter mi bu?.. Benim aldığım tavrı senin gibi bir iki dostumdan başka kim biliyor? Bizim, bu milletin okumuşu olarak bir görevimiz var. Doğru bildiklerimizi sıcağı sıcağına söylemek.. Bunu Romanımla yapamam ben.. "*Devlet Ana*"yı okuyanlardan bazıları geliyor, "aman ne iyi oldu, yazdın da Osmanlı'nın kuruluş günlerini senden öğrendik.." diyorlar. Sonra ekliyorlar: "Bir de günümüzü anlatan bir roman yazsan da olayların karşısında şaşırmaktan kurtulsak...."

"Elbette böyle düşünenler Roman okuyucusu bile olamazlar.: Ama günlük olaylar içinde toplumun ne kadar sıkışık olduğunu iyice ortaya koymuyorlar mı?... İşte bunlara da düşüncelerimizi söylemek için Dergi gerek!..."

"Biz, tarihi çalınmış bir milletiz. Hiç kimse hırsızların yakasına yapışmıyor. Biz yapışacağız; "Gel bakalım arkadaş, diyeceğiz, beni anamdan, babamdan etmenin hesabını ver bir!... Kimin uşağı olduğunu söyle ki, senin gibi bir pislikle elimi kirletmeyeyim, efendini geçireyim avucuma..." Bunu söylemek, bu hesaplaşmayı yapmak da bize düşüyor..Ağzımızın tıkacı sökülüp atılsın, dilimizin mührü kaldırılsın, bizi değneğe takılmış karagöz gibi oynatmaya hevesli düşmanların yığdıkları rezil sis şöyle bir dağılsın da Türk Türke kalalım, yahu! Şu bugünkü ortama bak!... Partilerden kişilere kadar -bıçakla bölünmüş gibi– ikiye ayrık... Biri, ötekini kesinlikle anlamıyor!....

Hiç Türk Türke kalsak, birbirimizi anlamaz mıyız?..... Demek bizi yalnız bırakmayanlar var!.... İşte onların yüzlerindeki maskeleri de günü gününe çekip yere çalmak için, Dergiye gereksinmemiz var!... Bugün bizim için dergi, bir zaman her derdin devası olan Asprin gibi bir şey!.. Alacaksın şıp diye sancı kesilecek! Hiç değilse, kendi karnımızın ağrısı diner ya!.. Ona bak sen!....[1]

SON YADA BAŞLANGIÇ

15 Kasım 1970

Bu sabah, onbir sularıydı.. Kemal telefon etti... Kansermiş!... Nasıl da rahat söylüyor bunu!... "Kemal Tahir kanser olmayacak da, nezle mi olacak?.."

- Nezledir arkadaş!... Ne demek?... Nezle elbet!... Ciğer nezlesidir!... Kim düşürmüş de kanseri biz bulalım ağa!.. Bizim kanser almaya paramız çıkışmaz bir kez; sonra ağırlaması tuzludur meretin!....

İşi şaklabanlığa döküp savuşturmak istedim ama, ne gezer..... "Akşam yemeğe gel, konuşuruz," dedi.

Gittiğimiz zaman, Asaf'la (Ertekin) hanımı vardı. Kemal'in biraz rengi soluk.. Fark edilecek kadar da tedirgin.. Elinden geldiğince belli etmemeğe çalışıyor, ikide bir sigara paketini uzatıp ikrama davranıyor.

Anlattı. Cuma günü öksürürken ağızından kan gelmiş.... Önem vermemiş baştan.... "Zorlarken damarlardan biri patlamış olmalı?" diye düşünmüş. Ama ardından yeni bir öksürük ve yeni bir kan gelince,

(1' Kemal Tahir çok istediği halde bu dergiyi bir türlü çıkaramadı. Bir ara paralar toplandı, kadro oluşturuldu, basacak matbaa arandı, fakat arkasından da hastalık bastırdı. Ameliyattan sonra bana bir daha Dergiden söz açtığını hatırlamıyorum. (İ.B.)

Hekime başvurmuşlar... "Sigarayı, içkiyi hemen bırakacaksın," demiş hekim... Pazartesi günü de, "Göğüs Cerrahisi" ne gelip yatacaksın!"

Yemekte hepimiz ayrı ayrı neşeli görünmeğe zorlanıyoruz, nafile... Kemal, "Osmanlı'nın Batı ürkekliği" üstünde konuşmaya çalıştı ama, kelimeler bile -tutkala yapışmış gibi- ağızından güçlükle dökülüyor. Vay canına!.. Bu da mı başımıza gelecekti!.....

16 Kasım 1970

Gazeteye gömdem gitti. Aklım Kemal'de.... Bugün hastaneye yatacak, belki de biyopsi yapılacak.... Öğleden önce ve öğleden sonra Siyami Beyle görüştüm, biyopsi yapılmış, sol ciğerde ur var.. Sonuç daha belli değil.. "Akşama doğru telefon edin" dedi Siyami Bey....

Akşama, Siyami Bey'e telefon etmeden önce, Kemal Tahir'i yoklamak istedim; sesi oldukça düzelmişti. Doktorla konuştuktan sonra kendisine geleceğimi söyledim. O, kesin konuştu:

- Doktora uğramak gerekmez!.... Sen doğru bana gel!.. Doktorun anlatacaklarını ben sana anlatırım!....

- N'oldu?.. Biyopsi sonucu alındı mı yoksa?....

- Gel, hele yahu!... Sonuç tamam!...

Acı ve kaygı içinde hastaneye koştum. Koridorun sonundaki odaya girdiğim zaman, Kemal başucu lambasını yakmış, fransızca bir macera romanı okuyordu. Gülerek karşıladı beni... Öpüştük.. Anlatmaya başladı:

"- Kanser, arkadaş!... Dediğimiz gibi... Ameliyata karar verdik. Doktorlar, beni bayılttılar bugün.. Ciğerden parça aldılar. Geldiler, gittiler, ameliyat gerekliymiş.. Ben de kabul ettim!... İşin doğrusu bu!.."

Hiç bir şey olmamış gibi gülerek yüzüme baktı. Sonra konuşmasını sürdürdü:

"- Sen dün, "Böyle bir hastalık gerçekleşirse, ameliyatı burda olmayacaksın, doğruca Londra'ya gideceğiz." diyordun ya.... Ben düşündüm, doğrusun ama, şimdilik gerekmez... Bu hastane, iyi hastane, bir..... Buranın doktoru Siyami desen, yaman bir bıçakçı!... Burada hemen ameliyata girebilirim; oysa Londra'ya gitmeğe kalksam, ne olsa zaman alır.. Hayırlısı ile ameliyatı burda atlatalım da, gerekirse Londraya kontrol için gideriz....."

- Haklısın.....

"- Doğrusu dün geceyi tedirgin geçirmiştim. Nedense, bayılmak, bana güç geliyordu. Hayatımda hiç bayılmadım. Bayılmak, ölümün giriş kapısı gibi bir şey, diye düşünürüm hep.... Sonra bu düşüncenin saçmalığını fark ettim, bunu gözümde büyütmenin yersizliğini... Elbette bayıltacaklar, açacaklar, ne olduğunu görecekler, ya kapatacaklar, ya da bıçağı vuracaklar... Bıçağı vurdular, ne iyi.. Birkaç zaman için paçayı kurtardın demektir. Vurmadılar, valizleri hazırla yavrum, yolculuk uzun!..."

Morali sağlam, keyfi yerindeydi. Sanki kendi hastalığından değil, bir yabancının hastalığından söz ediyordu:

"- Bugün geldiler, bir hap yutturdular bana... San ki başıma odunla vurmuşlar gibi sersemledim... "Dur aman, nasıl bir iş, bu iş..." demeğe kalmadı, geldiler, beni tekerlekli arabaya attıkları gibi koridorlarda sürümeğe başladılar... Hasta odalarının kapıları açılmış, bir sürü baş uzanmış koridora:

-Ameliyata gidiyor.... Allah yardımcısı olsun!.....

"Acınmaktan nefret ederim... Nerdeyse koridorda tekerlekli hasta arabasından atlayıp, "Elbiselerimi isterim!" diye tepinmeğe başlayacaktım...."

Kemal Tahir'in bir romanında, Kamil beyin Cezaevinde, "kurabiyelerimi isterim!" diye koğuşu altüst etmesini düşündüm. Demek sahiden Kamil Bey, Kemal Tahir'i iyice özümlemiş....

"- Derken, bir küçük odaya aldılar beni, birisi elime incecik deydi, sonra koskoca dünyayı koydunsa bul!.... Gidivermişim!... Neden sonra baktım ki işte şu yatağımdayım, başucumda da doktor var: "Geçmiş olsun!" Demek olmuş bitmiş bile... Aman ne iyi!... Yüreğim dayanırmış benim bayılmaya demek?... Öyleyse tamam... Ameliyat için de dayanır bu meret bayılmaya..."

"Önümüzdeki salı günü açacaklar arkadaş.. O zamana kadar da bazı hazırlıklar yapacaklar.. Siyami Beyin de Ankara'da bir işi varmış, o zamana kadar gidip gelecek... Moral çok önemli... Moralimi sağlam tutmaya çabalıyorum. Moral çoktü mü, fizik kendini kurtaramaz....."

Biraz durdu, sonra kendi kendisine konuşuyormuş gibi:

"- Ameliyattan sağ çıkarsak, iyi, gerisini sonra düşünürüz... Bana Borodin, Moskova'dan telefon etti. Her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını söyledi. Reddettim. Niçin gidecekmişim canım!... Bıçak, her yerde bıçaktır. Atom çekirdeği olsa, haydi kalkıp oraya gideyim!.. Hele bu bıçak, Siyami gibi bir doktorun elindeyse, gidilir mi hiç?.. Öyle ya... Ameliyattan, hele sağsalim çıkalım; sonra gönlümüzce bir Londra yaparız, iyisinden... Bu yaşta Londra'ya turist gibi gitmek

zaten gülünçtü. "Aaaa, bu Vaterlo köprüsü!.. aaaa, bu müze!..." diye bel bel bakacaktık.. Olur mu öyle! Ama hastayız diye gidersem, oralarını da sağ-esen görmüş olurum."

Bir süre havadan sudan konuştuk. Sonra yine usulca kendinee döndü:

"- Hastalık biraz soluk verirse, notlarımı gözden geçirmeliyim. Onların bazılarının daktilosunu yaptıracağım.. Benden kalması gereken fikir çalışmalarımı, kendim elden geçirmek istiyorum. Yine de zamanım artarsa, "Topal Kasırga" ile, "Batı Çıkmazı"nı yazıp, Osmanlı İmparatorluğu ve devlet yapısı üzerindeki düşüncelerimi tamamlamak niyetindeyim.. Notların düzenlenmesinde, sen de bana yardım edersin, değil mi?.."

Ana çizgisi içinde konuştuklarımız bunlar!.. Dehşetli üzgünüm!... O kadar ki, ağlayamıyorum.. Bu Kemal Tahir, adam değil, dağ!....

22 Kasım 1970

Bugün kendisiyle ancak telefonla görüşebildim. Yarın ameliyat... Moralini yitirmiş gibiydi.. Umutsuzluk çökmüştü sesine.. Bütün gayretimle şakalaşmaya, Çorum ağzıyle lâf yuvarlamaya çalıştım. O da, elden geldiğince bana koşulmaya zorlandı, kötümserliğe yenilmemeğe uğraşıyordu. Ben, "N'olmuş?.. Vurduk da vurduğumuz yerde mi yatıyor?.. Kim n'apabilirmiş bize!... Azrail olsa, senin gibi yiğidi görmesiyle dudağı yarılır!... Sen bunu başka türlü belledin, he mi?..." deyince gülmeğe başladı.... Galiba eskilerin "zehri hand" dedikleri bu olsa gerek!....

23 Kasım 1970

Ohhh.. Çok şükür!.....

21 Nisan 1973

Evet, yazdığım doğru.. Kemal Tahir bu sabah saat 5,30'da Enfraktüs'den gitti. Kanser değil, kalp....

Telefonla haber verdiler. Koştum. Koç gibi yatıyordu. Ölüme inat güzeldi. Gülerek karşılamıştı. Azrail'e; "Hoş geldin, sefa geldin" demişti. Yüzünde hiç bir korku, hiç bir yılgınlık yok!...

Aziz gelmiş (Aziz Nesin). Maskını almışlar. Gereken yapılmış. 23 Nisan Pazartesi günü Erenköy Camiinden alınıp "Sahrayı Cedid" mezarlığına götürülecek. Cenazenin gösteri konusu haline getirilmemesi için didiniyoruz.

23 Nisan 1973

Kemal Tahir'in gövdesini gömdük. Mezarına bıraktığım çelengin üstünde, tek bir kelime yazılıydı: ÖLMEDİN!....

KEMAL TAHİR'DEN NOTLAR

*34

Halk yığınlarının karşısına düşen aydınlar, eğer amaçları bu değilse, bütün işlerini, güçlerini, bilhassa hazır, parlak fikirlerini bir yana bırakarak buraya nereden,nasıl, niçin geldiklerini derin derin düşünmeli, durumlarını açıklığa kavuşturacak bir çıkar yol bulmalıdırlar.

Karşıda kalan halk, aydına göre, bu aydın kendini ne kadar ileri (!) sayarsa saysın, yüzde haksız olamaz.

*66

Ben, Anadolu halkının yazarıyım. Bu halk, kimilerinin sandığı gibi bir yabancı imparatorluğun, zorla köle edilmiş ve yüzyıllar boyu zorla çalıştırılmış bir köle-halkı değildir. Dünyanın en büyük imparatorluğunu kurmuş, bu imparatorluğu kökleştirip geliştirmiş en az altı yüzyıl kanıyla, canıyla,aklıyla, malıyla savunup yaşatmış kahraman ve soylu bir halktır. Bu özelliğiyle çok, pek çok paşa görmüştür. Bunların iyisini de, kötüsünü de pek çok görmüştür. Hiçbir paşa , ne yapmış olursa olsun, bu halka, Allah olacak, Allah tanıtılacak güçte sayılamaz. Ancak ödevini yapmıştır. (Buna) karşılık biz ona ne ka-

dar şan ve şeref vermişsek o kadar da eleştirmek hakkı kazanmışızdır.

* 68

Bana gelince: Ben bu memleketin gerçekçi romancısıyım! Köpoğlu köpeklerin hoşça vakit geçirmeleri, körpe kızların heyecanlanmaları, şimdiye kadar öğrendikleriyle ölmeye karar vermişlerin doğru bildiklerini yeniden tastikliyerek, onları ucuza sevindirmek, güvendirmek için yazmıyorum.

*69- 70

1- Roman anlayışım tek insanın dramına dayanır. Tek insanın dramını inceleyip derinleştirdikçe de insanoğlunun "tükenmezliğine" inancım artmıştır. Bu açıdan insanların kişisel serüvenlerinin ana itici gücünü, yalnızca toplumun ekonomik- sosyal baskılarıyla kabataslak açıklamayı yetersiz bulurum. İnsan kendi tarihini, ekonomik-sosyal yasaların baskıları altında yapıyor ama, son hesaplaşmada, gene kendisi, kişisel özelliği, sorumluluğu, içinde yapıyor. Yoksa, sanatta çeşitlilik hemen de imkânsız olurdu.

2- Evet, insan dramı, ancak, insanın kapana kısıldığı yerde vardır. Buradaki kıstırılmışlık,bence, insanın dış *itilmelerle* yakalandığı bir tuzak değildir. Daha çok kendi kişiliğeindeki özelliklerle gelip girdiği bir kapandır. Bence, bu kapanın çıkış yolları sımsıkı kapalı da değildir. Tersine, hemen her şeyi açıktır. Hele başka insanlar için burada kapan bile sözkonusu olamaz. Kıstırılmış herhangi bir insan gibi sadece debeleniyor demektir. Birisini istemeyerek öldürdükten sonra düşülen vicdan acısı, ya da birisini isteyerek öldürdükten sonra duyulan pişmanlık gibi...

*73

Ben romancı olduğum için, tarih, sosyoloji, felsefe, ekonomi konularıyla ancak romancı olarak, roman plânlarındaki yerleri açısından ilgilenmekteyim. Bu bilim dallarında araştırmalar yaparken bilimsel metodu kullandığım halde, araştırmalarımın sonucunu açıklamakta, romanı, yani edebiyatın çok önemli bir kolunu kullanıyorum. Bu bakımdan, konferanslarımı da bir bilgin gibi değil, bir sanatçı gibi hazırlamaktayım. Yani, varmak istedğim sonuç, kesin bilimsel sonuçları,ya da, bu yolda uğraşılan çeşitli hipotezleri değil,belli konuları incelemek, yeni sorular getirmek, bunları hep beraber tartışarak, eleştirerek derinleştirip genişletmeye çalışmaktır.

Böyle bir davranış kolay gibi görünürse de, ileri sürülen fikirlerin büsbütün bilime, yâni gerçeklere aykırı, kişisel fantezilerden ibaret olmadığı için, bilimsel çalışmaların zorunluğunu da taşır. Buradaki fark bence, özde değil, üslûptadır.

* 76

Matbaayı dünyaya yayılmasından 250 yıl sonra lûtfen alan bir toplumda bu sayılıp dökülenlere şaşılmız.

* 77

- Belli bir zamandan beri, Türkiye insanlarını anlatacak roman konularını yukarıda söylediğim amaca, en kestirme yoldan, en yararlı olarak götürebilecek olanlar arasından seçiyorum. Önce böyle bir amaç koydum koyalı, roman kişileri bir bakıma, birbirlerinden çıkıyor denebilir. Bu arada yazma sırasında seçmede, içinde yaşadığımız iç ve dış olayların etkisini de hesaba katmak lâzım..

* 78

Romanda romancı, her şeyden önce gelir.

Burada bir büyük sanatçının çöküntü veya yükseliş çağlarına rastlamamış olmasının payını da elbete unutmamak lâzımdır.

Her mesele- insansız olarak- en iyi, en doğru tesbit edildikleri anda eskimeye başlamışlardır.

* 79

- Bir gerçeğin hâlâ sağlam,işe yarar gerçek olması, hele herkes tarafından kabul edilmesi, onun roman gerçeği bakımından eskimesini önleyemez. Hatta bu hal bu eskimeyi kolaylaştırır bile.. Bu sebeple gerçekçi romanın gerçeği bir başka gerçektir. Eskimeyen sanat eserlerini bu gerçekten de değerlendirmek lâzım!

Çünkü gerçekçilik, ileri bilgilere, ileri dünya görüşlerine şuurla inanmaktan daha başka birşeydir. Çok çetin çalışmalar sonuçda elde edilebilen bir kendi kendini değiştirme işidir. Bu değişme, şuur denetlemesinin azaldığı, duyguların, tutkuların insanı eski alışkanlıklarına, toplumdan gelen önyargılara doğru kaydırdığı yerlerde sezişlerin, atılımların gerçekçi kalabilip kalamadığını meydana koyar.

*80- 81

Gerçekler bir kere anlaşılınca yan gelip keyif çatılacak birer tembellik durağı değil, her an didinme isteyen, her an yeniden hak edilerek kazanılan, sorumluluğu gittikçe artan birer ilerilik merhaledesidir.

Gerçekler canlı olduklarından değişkendirler. Sürekli olarak işe yarar hazır kalıplara sığmazlar.

İnsanı çevreleyen gerçeklerin hâlâ sağlam, hâlâ işe yarar olması, hele herkes tarafından kabul edilmesi, o

gerçeklerin çabuk eskimesini, hele roman aracı olarak, kolayca işe yaramaz olmasını önleyemez. Hatta bu hal eskimelerini çabuklaştırır bile..Bu sebeple gerçekçi romanın gerçeği bir başta türlü gerçektir. Yani drama sürünmüş gerçek.

* 82

Ben romanlarımı belli bir büyük plân içinde tutmağa çalışıyorum. Bu plân 1905'ten günümüze kadar yarım yüzyıllık bir tarih çağının olayları içinde, toplumun çeşitli katlarından çeşitli insanların dramlarını anlatmak için düşünüldü. Daha doğrusu ilk birkaç romandan sonra, böyle bir plân meydana geldi.

*89

Gerçekçilik, kitapta okuyarak elde edilir bir marifet değildir. Gerçekçilik insan ve toplumun bir ileri basamağıdır. Basamağa erişmek, gerçekçiliği işe yarar hale getirebilmek için, insanoğlunun yalnız şuuruyla gerçekçi olması yetmez, şuuraltıyla da gerçekçi olması şarttır, çünkü gerçekçilik, insanoğluna rahatça düşündüğü gevşek zamanlarda değil, şuuraltıyla, refleksleriyle hareket etmesi gerekli sert, gergin hızlı zamanlarda işe yararlı olabilmelidir.

Gerçekçiliğin zorunluluğunu gerekli gören kişilerin ilk ödevi, önce yakın çevrelerini, sonra bunlardan kendilerine katılanların da desteğiyle bütün toplumu aralıksız gerçekçiliğe çekmek olmalıdır. Gerçekçi roman işte bu ödevi yerine getiren araçların en önemlisidir.

* 90

Gerçekçi roman,insanları toplum yasaları içinde inceleyen, eleştiren, açıklayan, böylece zenginleştiren bir araçtır.

Gerçekler sürekli olarak değiştikleri için, romancı onları bir defada, ölene kadar idrâk edip değişmez bir halde, çekmecesinde tutamaz. Gerçekçi sanatkâr, bütün gerçekleri tekrar tekrar bulmak, yeniden eleştirmek, incelemek, gözlemek, işe yarar kılmak zorundadır. Her yakaladığımız, işe yarar kıldığımız gerçek, ona tekrar dönmek zorunda kalacağımız zamana kadar bizi, zorunluluklarımızdan birinin idrâkine götürür.Zorunlulukları, yani zaruretli idrâk ettiğimiz kadar, onlara karşı hür oluruz. Nice gerçekçi roman, aldığı konuda, bize zorunluluğumuzu idrâk ettirerek, ona karşı hür kılar. Böylece ödevini de yerine getirmiş olur.

*91

Gerçekçilik, ileri bilgilere şuurla inanmak işi olduğu kadar , çok çetin çalışmalar sonunda elde edilecek kendi kendini değiştirm işidir. Bu değişme, şuur denetlemesinin azaldığı, duyguların, tutkuların insanı sürüklediği yerde bile, sezişlerle davranışların, gerçekçi kalabilip kalamadıklarından anlaşılır.

İnsanların çeşitli sebeplerle, çeşitli ön yargılardan ne kadar zor kurtuldukları, bir kere inandıkları gerçekleri yeniden kontrol etmenin sonuçlarındaki tedirginliklerden - farkında olarak, olmayarak- nasıl kaçtıkları akla getirilirse, gerçekçiliğin işe yarar surette kullanılmasının, yani işe yarar halde tutulmasının ne kadar sürekli bir gayret istediği anlaşılır. Gerçekçilik, bir kere ulaşılınca yan gelip keyfe bakılacak bir tembellik durağı değil, her an didinme isteyen, yeniden hakedilip kazanılacak bir sorumluluk meselesidir.

* 92

Onu yakalayan sanatçı her an değişmektedir, yani yaşamaktadır. Gerçeği yakalamak için kullandığı dil,

canlı olduğu için değişmektedir, gerçeği anlatacağı okur da canlı olduğu için değişmektedir.

*93

Dünyanın gerçekçi sanatçılarının hepsi için bu açıdan zorluk gösteren gerçekçilik, gerçegi sanatta kullanma olayı, bizde üçdört kat zorluk gösterir.

Bunların en başında, gerçekçi Türk sanatçılarının, başka memleket sanatçıları gibi bir değil, iki ana gerçeğe bağlanmış olmaları gelir. Bunlardan biri , yüzyıllar boyu dış baskılar, yerli cahil politikacılar yüzünden yanlış olarak kullandığımız *Batı gerçekleri*, öteki, gene dış baskılar ve aptal politikacılar yüzünden, esnafına kadar giren bir bilgisizlik inadıyla tarihsel gerçeklerimizin bize unutturulmak istenmesi olayıdır.

Böylece biz, tarih içinde gelişmekte olan kendi milli gerçeklerimizin oluş şartlarını, - kanunlarını- çeşitli dönemlerde gösterdikleri, gelecekte gösterecekleri özellikleri görüp anlayıp işe yarar ilerleyişimizi kolaylaştırıp hızlandırır olarak kullanacağımıza; bunları önceden işe yaramaz saymağa, umursamazlığa, tepemize çöktükleri, bizi uyaracak kadar kafamıza vurdukları zaman da, gerek ilk etkilerini, gerekse geçmiş ve gelecekteki özelliklerini bize yutturulmak istenen Batılı toplumların gerçeklerine benzetmek -sanki onların tabiatları imişler gibi- davranmak alışkanlığına insafsızca ve haince zorlanmakta bulunuyoruz.

*94

Batılı sosyalist gerçek kalıpları da, bizi kendi gerçeklerimizi bulup anlamaktan uzaklaştırmağa, uzakta tutmağa yaramıştır.

*96

Medeni kanundan önce biz, barbar bir toplum mu idik?

*98- 99- 100

Türk romanı, kimilerin sandığı gibi, salt Batı romanına benzer yönüyle güçlü değildir. Tersine büyük gücü, Batı romanına benzemeyen özünden gelmektedir. Aslında herhangi bir zenaatın tekniğindeki birikimleri alıp kullanmak, belli bir ustalık aşamasına ulaşmış zenaatkâr, hele gerçek sanatkâr kişiler için zor olamaz. Sanatta zorluk, dışkalıpların içine yerli özü koymak, bunu koyarken dış kalıpları da öze uygun olarak değiştirmektir.

Türk romanındaki Türk öz,Türk roman kişisinin dram durumu ile Batı roman kişisini kavrayan dram anlayışındaki benzemezliktir. Batı insanı, tarihi oluşu içinde yalnız bırakılmış kişidir. Batı insanı tarihinin hangi döneminde olursa olsun bu yalnızlığın bunalımını çekmektedir. (Batı insanının hürriyet isteği tarihinin derinliklerindeki kölelik döneminden geldiği gibi, toplum hayatındaki dayanışma örgütlerine, bilhassa her sınıf dayanışmasına kendisini muhtaç görmesi bu yalnız kişi olmasındandır. Şimdiye kadar hiç bir şey buyalnızlığına çare bulamamıştır.

Batı insanı, toplumun içinde yalnız olduğu için bahtsızdır. Sömürücü olduğu için sürekli olarak sömürülme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Varlığında sömürülmeden kurtulmak çırpınmasını aralıksız yaşadığından, bunun tek yolu da sömürülenlerin arasından sıçrayıp sömürenlerin arasına karışmak olduğundan - bu elbette suç işlemekten başka bir şey sayılmayacağından- Büyük suçluluğun- ilk suçun- sürekli etkisi altındadır.

Yabancılaşmak, Batı insanının ruhunda taşıdığı korkunç hastalıktır. Batı insanı kendisini, kendi kişisel dramına kolayca hapseder. Kendi çizdiği tebeşir çizgisine mahkûmdur. Bunu anlatan Batı romanında insan dramı bu temele dayanır.

Oysa Türk insanı, toplumun gerçekten ayrılmaz parçasıdır. Deli olmadıkça, kendisini, yakın çevresinden kesinlikle ayıramaz. Ne kadar derin ve büyük yalnızlık duyarsa duysun, çevresindeki insanların ilgisinden uzak olamaz. Bu hal o kadar olağan, o kadar alışılmıştır ki, ciğerlerine hava alıp boşaltması kadar doğaldır. Kendisini toplumun dışında duymayan insan güçlü olur. Bu yalnız kalamayan insanın da dramı vardır ama, bu dram Batılı insanın yalnızlıktan gelen insan dışı müthiş dramına benzemez. Bir başka dramdır. Türk romancısı derinliğine inceleyip açıklamakla bütün Doğulu insanların dramını işlemiş ve dünya insanlık dramına çok önemli bir parçayı, öteki yarım parçayı eklemiş olacaktır. Buradaki eklenti o kadar büyüktür ki artık burada, katkıdan bile söz edilemez. Buradaki olay, kayıp yarı parçanın bulunup yerine koyulmasıdır.

Bence roman, yaşamaya en çok benzeyen bir sanat koludur. Çünkü gerçek roman hiç bitmez. Her gerçek, romanda romanın dramını taşıyan kişi ölse de, yaşamayı sürdütren birkaç kişi vardır. Türk romanına gelince, Türk insanı İmparatorluk kurmuş,yani yüzyıllar boyu geliştirip yaşatmış bir topluluğun parçasıdır. Aslında önemli olan, toplumun geçirdiği değişiklikler değil, bu değişikliklerin ulaştığı doruklar, bu dorukların milli tarihte ve dünya tarihindeki yeridir. Bence Türk romancısının ana ödevi, İmparatorluk kurmak gücüne sahip Türk insanının geleceği kuracak cevherini, bu cevherin

tarih boyu taşıdığı insancıl birikimi, bu birikimin gelecekte işe yarar yönünü bulup açıklamaktır.

Bizde batılaşma, bilmediklerimizi alarak, bilgimizi zenginleştirmek yoluyla işimize yarayacakken, bizde kendi milli bilgimizi tekmeleyerek bırakmak biçiminde uygulanmak istenmiştir. Batılaşmacılarımızda, halkın yadırgadığı işte bu düşman davranıştır.

* 101

Batılaşma bizim insanımıza çok şey kazandırmıştır ama, bir kötülük etmiştir ki bütün kazandırdıklarını ortadan kaldırdı, sayılır: O da bizi, iki gerçekli toplum haline getirmiştir. Evet, sanatta biziki gerçekli toplum haline getirilmişizdir. Batılaşmayı yanlış kullanarak çoğu batı gerçeklerini, kendi gerçeğimiz saymaya başladık. Aslında hiç bir topulm bir başka toplumun gerçeklerini kendi gerçekleri yerine koyamaz. Onları, yabancı gerçekleri, işe yarar halde kullanamaz. Çünkü insanların tarihsel-sosyal gerçekleriyle olan ilintileri, salt şuurla değil, sezgi aracılığı ile işe yarar hale getirilir. (Nice şuurla görülen işlerden sırasında sezgiyle görülen işler daha gerçekçi sayılmalı. Çünkü bunaltılı dönemlerde, sezgi, şuurdan daha uyanık kalır.

*102

(Osmanlıyı talancı saymakla, talana karşı saymak arasındaki çelişkili anlamdan birini seçmedikçe, bir sanatçı nasıl eser verecek?

*103

Eskimeyen nedir? Benzeri olmadığından eskimez . Neye göre eskiyecek.. Rembrandt'ın tablolarındaki giyimler eskimez. Oysa, beş yıllık moda dergileri giyimleri eskir.

* 108

Bence bunda, Türkçe'nin temel yapısındaki sentez, cümle kuruluşundaki kesinlik, açıklık, hattâ tek tek kelimelerin taşıdıkları anlatış değeri bakımından kısalık çok önemli etki yapmıştır.

- Türkiye Batıya hiç benzemeyen bir toplumdar. (Anadolu Türk insanının tarihi, Batı insanı tarihinin geçtiği aşamalara uğramamıştır. Bu sebepten insanlarımızın olaylar karşısındaki davranışları, duygularını meydana vuruşları Batı insanınınkine hiç benzemez. Bu açıdan bakılırsa, Türk romanının gerek iç, gerek biçim bakımından köklü özellikler göstermesi şarttır. Bu da bizi kopyacılıktan hızla kurtulmağa, batılı örnekleri Türk sanatına doğru aşmağa zorlar.

*109

Osmanlı düzyazısı, Osmanlı şiirinden, Tanzimat düzyası, Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide şiirinden çok daha güçlü, çok daha ileridir.

- Türk düzyazısı da, birçok milli varlıklarımız gibi, Tanzimat'ın getirdiği milli felaketin hışmına uğramış, yazı dilimizin temel kuralları, Batı düşüncesi kalıplarından başka birşey olmayan kozmopolit bir yazı diliyle değiştirilmek istenmştir. Bu uydurma, gereksiz,gayri milli dil, bugün gazetlerin yazı dili olarak yaşamaktadır. Daha beteri, kara cahil bir batılaşmacı olan Nurullah Ataç'ın gayretiyle rezillik uçurumun kıyısına kadar da sürmüştür.

Nurullah Ataç, batılaşmayı yanlış bile değil, hiç anlayamamıştır, sömürgeci ajanlığına gönlünü kaptırmış bahtsız vatandaşlarımızdan biridir. En basit dilbiliminden habersizdir. Batılaşmayı anlamak, onun yararlı yolunu bulabilmek için 1826 Yeniçeri kırımıyla başlayan ve halkımızın haklı olarak gavurlaşmak dediği batılaş-

manın, Osmanlı-Türk tarihinin ekonomik-sosyal isterlerinden gelmeyip dıştan, Batı emperyalistleri tarafından zorla dayatıldığı, kendi çıkarları açısından, kendi çıkarlarına göre hesaplanarak bize kabul ettirildiğini bilmek gerekir.

110

-Tanzimat'tan sonra sanatamıza giren roman türü, bu akımın dışında kalamamış, tersine, geleneği şiir kadar bile varolamadığı için yüzde yüz uydu olarak doğmuştur. Bazı romanların üstünde yazılan "millî" kelimesi, bunların Türk romanı olduğunu değil, Türkçe, yalnız insan ve yer adları yazılmış olduklarını belirler. Nitekim, bunları yazanlar da, eleştirenler de, Batı eserleriyle ölçerek öğünür ve öğerler.

Batı bizden,kendi ölçülerine, bizim hakkımızdaki cehaletine, düşmanlığına, hiç değil küçümsemesine uygun eğlendirici, şaşırtıcı, biraz da acındırıcı egzotik eserler ister.

Tanzimat, bütün kepazeliğine rağmen, ancak bir açıdan haklı görülürdü: bugüne kadar 1826 Osmanlılığını yaşatabilseydi! 1900'lerde Kongo'da toprağımız vardı.

111

Kaldı ki Batı da kişi, 3000 yıldır, kişisel mülkiyetin belirlediği bir sosyal katagori olarak, alabildiğine incelenip iyice anlaşıldığı halde, yeni bir iktidar olarak burjuvaların tarih yüzüne çıktığı çağlarda, - 19'uncu yüzyıl başlarında- Batının bütün kişilerinden yüz kat daha kişiliklerine bağlı büyük sanatçıları tarafından ancak tarihsel gelişleri- oluşları- içinde eleştirilip incelenebilmiştir.

114

Müslüman sanatlarında trajik'in ve trajedi'nin yokluğu, islâmın Allah'tan başka gerçek tanımlaması, insana dünyaya sahip olmak hakkı tanımamasındandır. Tasavvuf, sünnî ideolojiden ileri geçerek insanı Allah'ın varlığına katmış, onu orada eritmiştir.

115

Batılı olmayan toplumlar -öteki ideolojiler ve doktrinler gibi- romanı da, yerlileştirmek mümkün olmazsa Batının romanda elde ettiği yarar, elde edilemez.

120

- Gerçekleden her kaçış, bir bakıma yenilgidir. Gerçekler, ister politika zorunluklarıyla ister romancının fantazileriyle gözden uzak tutulsun, yenilgiden başka hiç bir şeyi ispatlamaz.

- Toynbee: Geçmişi bilirsek geleceği de biliriz sözü, ancak insanları ilerde nasıl davranacaklarını, kesinlikle kestirebilirsek doğrudur. Bu sebeple de, bu kestiriş çok önemlidir, çok yararlı sonuçlar verebilir.

Gerçekçi roman, belli tiplerden, bir toplumun belli zümrelerinin gelecekte karşılacakları yeni durumlarda nasıl davranabileceklerini kestirmesine, daha doğrusu, bu kestirmedeki yüzde oranının biraz artmasına yarar.

İnsan gerçeklerini görmezden gelmek, onları, faydalar umarak çarpıtmak, er-geç cezası çekilecek bir suçtur. Aynı zamanda düpedüz ahlâksızlıktır da..

Bir insanı tanıma demek, onun hangi aşamalardan geçerek bugünkü hale geldiğini bilmek demektir. Bugünkü hali de, gelecekteki davranışlarını kestirmemize ışık tutabilir. Büyük gerçekçi romanların ödevi de işte budur.

123

Doğu insanlarının, Batı insanlarının gerçekleriyle yetinmeye hakları yoktur.

Gerçekler, kendi taşıdıkları değerlere göre değil, bizim üstünde durduğumuz fikir ve bilgi durağına göre değerlidirler.

124 -125

Gerçekçilik, insanlık tarihinde, insanoğlunun varabildiği en yüksek basamaklardan biri, hattâ birincisidir. Çünkü bütün uygarlıklar kendi çağlarının yalın gerçeklerine dayanırlar.

Buna karşılık uygarlıklar, çağlarını tamamladıkları zaman, vaktiyle dedeleri, gerçekten gerçekçi olan insanlar yavaş yavaş, belki de hiç farkına varmadan hayalperverliğe, uydurmacılığa, düşlere sığınarak gerçeklerden kaçmaya çabalarlar. Bütün gerçekten kaçmalarda yenilgi vardır. Bu kaçış, ister geçmişi, yasalarının dışında kutsallaştırmak, ister geleceğin yolu bellisiz cennetini özlemek biçiminde olsun, yenilgidir.

Gerçekçilik (Pozitivizm) insanlığın tarihinde, insanı yücelten çok önemli bir aşamadır. (Merhale) Çünkü, kötü romantizmde, uyudurmacılıkta, gerçekten kaçışlarda, hiçbir çıkar yol yoktur.Ancak en kötü gerçeklerin bile zorunluklarını, zaruretlerini idrâk edince onlara karşı hür oluruz.

187

Almanya'da devrimci vatanseverlik, (sonuna kadar) Millî birliğin var olmamasına çalışıyordu. Bu sebepten Almanya'nın küçük Prensliklerinin saraylarındaki kültür hareketleri, Fransız büyük saraylarının kötü kopyacılığından ileri gidememiş, yüzyıllar boyu sahte kültürler halinde kalmıştır.

Bu uydu kopyacılık, ister istemez, birleştirici olamıyor, tersine, ayırıcı bir aktarma yabancı kültür halinde kalıyordu.

Bu hal ister istemez, Alman Edebiyatını eski tarihine dönmeye, oradan millî birlik için dayanaklar aramaya zorladı.

190- 191

Osmanlı ordusu belli bir süreden beri Yeniçerilikte bile, artık bir kitle ordusuydu. Savaş, ancak iktidarlar tarafından, gene kitleden yetişmiş Yeniçeriye mutlaka uzun uzadıya anlatıldıktan hatta nasıl sürdürüleceği onlara danışıldıktan sonra aşılabiliyordu. O kadar ki, Yeniçeriler, hattâ düşman karşısındayken bile, bir savaştan ansızın vazgeçebiliyorlardı. Tarihsel geleneğimiz böyle olduğu için, tamamiyle başka bir tarihsel geleneğe dayanan Batıdaki ordu-halk ilişkisi bile bugün birbirinden katiyen ayrılamazken, bizim orduyla halkları (halk çıkarlarını) biribirinden ayrı ve uzak tutmağa çabalamamız, büsbütün imkânsızı zorlamaktır. Batıda ancak ihtilâlden sonra Fransız köylüleri Mısır'da, Suriyed'de, İtalya'da, Rusya'da döğüşmüş, buna karşılık Rus ve Alman köylüleri de gidip Paris'i işgal etmiş olduğu halde, Osmanlılıkta Anadolu köylüsü, 500 yıldan beri aralıksız, Batıda, Rusya içinde, hattâ Hindistan'da ve Afrika mıntıkasında döğüşmüştür.

194

Politikacılar, çok az roman okurlar,çünkü romanı, hele gerçekçi romanı, hiç ciddiye almazlar. Politikacılar için,tıpkı,körpe kızcağızlar gibi, roman, bir hayaller , uydurmalar toplamı sayılır. Burada yadırganacak bir durum yok.. Gerçek romancılar da, en büyükleri de araya alınsa, bütün politikacılara tıpatıp böyle bakarlar, onları

böyle değerlendirirler. İki tarafın birbirini yararlı saymaması bundandır.

198

İnsanın dramı kişiseldir ama, kişiliğinden değil, toplumsallığından gelir.

Bir şeyin insansı olup olmadığını anlamak istersenız, dramatik olup olmadığını arayın. Dramatik olan herşey, ne kadar aykırı görünürse görünsün, yüzdeyüz insansıdır.

206

TÜRKİYE'DE GERÇEKÇİLİĞİN DRAMI

Gerçekçilik (Realizm, Realistlik) dünyadan umudunu kesmemiş kişilerle insan toplumlarının er-geç varıp dayanacakları bir "kendinden başlayarak dünyayı yeniden arayıp bulma, genel bünyesiyle beraber dünyayı kökten değiştirme" gerçekliğin ilk adımıdır. Bu, "Var mıyım, yok muyum" sorusuyla başlar ki, bu soruya, bundan dörtyüz küsür yıl önce, '"Düşünüyorum , öyleyse varım" karşılığı verilmiştir. Bunun önemli yönü, insanoğlunun gerçekleri aramaya, kendi kişisel gerçeğinden, eliyle yoklayabildiği, sırtında taşıdığı maddi gerçeğinden şüplenmekle işe giriştiği, ilk bakışta (...) gibi görünen bu adımdan sonra, insanoğlunun gerçekçi olmağa çabalaması keyfi bir iş değildir. Yani insanoğlu gerçekçiliğe gönül hoşluğuyla, güle oynaya, eğlene gitmez. Çünkü eski inançları bırakıp yenisini aramak, önünü ardını düşünmeden konuştuğumuz sıralarda ileri sürüldüğü kadar kolay değildir. Çünkü eski inançlarını, artık bu inançların işe yaramadığını sezmek için gerçekten çok iyi, çok derinden bilmek şarttır. "Ben var mıyım, yok muyum!" diye alıkça bir soruyle işe girişmesi

demek, toplumda kendisine onurlu bir yer yapmış olan bundan önceki bilgilerden vazgeçmesi,bir dönemeçte kendisini, bir anlamda "kara cahil" saymayı göze alması demektir ki tarihte bunu çok az insanoğlu gerçekte göze alabilmiştir ama, alabilmiştir de..

207

- Bizim aydınların özelliklerinden birisi de, ikiyüz yıldan beri sürüp gelen, gittikçe de cıvıklaşan romantizmimizdir. Biz romantizmi kendimizi aldatmak, gerçeklerden kaçmak, sorumluluklarımızdan sıyrılmak için iri yuvarlak lâflara, utanmazlıklarımıza sararak karşılıklı kullanıp durmaktayız.

- Bundan kurtulmak fırsatlarını vecizelere sararak gömmüş, küçüklü büyüklü çıkarlarımızı yürütmek umuduyla bunun yerine Tanzimattan beri, çığ gibi büyüyüp hepimizi baskısı altına alan pis bir romantizm ile gerçekçiliği değiştirmişiz.

228

Gerçeklerin dış görüntüleriyle yetinmek, gerçeklerden kaçmanınen sefil biçimidir.

Burada karmasar romantizmden daha berbar bir öldürücülük vardır ki oda, birçoklarının kendilerini bu basamakta gerçekten gerçekçi saymalarından gelir.

- Gerçek gerçekçilik

- Yalancı gerçekçilik.

Gerçekçilik, tek insanda olduğu gibi, toplumlarda da çok önemli bir gelişmedir. Aşamaların temel şartıdır. İnsanlar için olduğu kadar toplumlar , için de, kendilerini romantizme, hayalperverliğe, gerçekten kaçmaya bilerek kaptırmak büyük tehlike değildir. Asıl büyük tehlike, tek kişiler için de, toplumlar için de, kendilerini,

gerçekçi olmadıkları halde, yüzdeyüz gerçekçi saymalarından gelir.

En büyük yanılmaların kaynağının, bu yalancı gerçekçilikte aramalı... Çünkü kendisinin yalancı gerçekçiliğe bilmeden kaptırmış insanlar gibi, buna hiç kuşkusuz, kendisini kapıp koyvermiş toplumlar da, bu çizgide, *bütün kurtuluş, kendilerine gelsin imkânlarını kaybetmiş olurlar*. Bu yaşama çizgisinde, sayılı istatistikler, sayılara dayanan plânlar başta olmak üzere, fizik kanunları, hattâ kimya formülleri, tabiat bilimleri bile gerçeğe karşı işler, yalancı gerçekçiliği güçlendirir, insanın ve toplumun kendisini gerçeğe karşı aldatmasını sağlar, sürdürür.

229

GERÇEKÇİLİK

1- a) Bizdeki özelliği: Herkes kendi değişen gerçeğini arar.Bizde bir de batılaşmadan gelen "aldatılma" belası vardır. Biz çoğu zaman, kendi gerçeğimizin yerine Batıdan aktarılan şeyleri koyarız. Bunu da çoğu zaman farkına varmadan yaparız. (Gerçek zaten değişken olduğu için zor tutulan, zor anlaşılan, anlaşılırken yeniden değişen bir şeydir. Bunun birde yabancı gerçekle yerdeğiştirir halde olması, gerçekçi Türk sanatçısının işini çok zorlaştırır.

b) Batılılaşma, bilmediklerimizi almak anlamında işimize yaraması gerekirken, bizim için bir de, bildiklerimizi bırakmak,yani unutmak gereği haline getirilmiştir.Böyece, iyi bilmemiz, kolay öğrenmemiz gerekli olan gerçeklerimizin yerine, zor sezmemiz ve zor öğrenmemiz olağan olan yabancı gerçekleri koyarak, gerçekçi olmak imkânımızı büsbütün zorlaştırıyoruz.

230

Sağlam gerçek, ancak sağlam dille anlatılır ve anlaşılır. Bizdeki dil devrimi, hemen de bütün devrimlerimiz gibi, gerçek bilimsel temellere değil, kolaya kaçma hastalığımıza dayanır.

Dil üzerinde dikkatle ve bilimsel ölçülerle durmanın başka bir şey olduğunu söylemek elbette gereksizdir.

e) Batıdan, gerçeklerimizi yakalamak, inceleyip eleştirrerek onlara akıl erdirebilmek için batıdan araç almak (metot almak) başka bir şey, bilimsel gerçekler, yani sonuçlar hep birdir diye kalıp almak başka birşeydir. İkiyüz yıldanberi bize zorla kabul e.ttirilmek istenen, bizim birtakım aydınlarımızca da kendilerini ve çevrelerini zorlayarak kabul edilmek istenen, Batıdan kalıp halinde gerçekler aktarmak, sonra memleketimiz tarihinde, yaşayışımızda birtakım uydurmalarımızı bu gerçeklerin benzeri olduklarını ispata çalışmaktır.

258- 259- 260

POLİTİKA ve HERGELELİK

- Politikada, uzun zaman iktidarla beraber yürüyüp sonra hergeleliğe uğrayanlar, hergeleliğe uğramadan önce birçok hergeleliklere bilerek ya da bilmiyerek alet olmuşlardır. (Bilmiyerek alet olmuşlarsa, sonunda uğradıkları âkibet aptallıklarından, bilerek âlet olmuşlarsa bu âkibet, kendi kazdıkları kuyuya düşmüş olmak olayından ibarettir. İkisine de acımak gerekmez.)

- Politikada hergelelikten fayda ummak, aptallıktan, ya da çarpıp savuşucu olmaktan ileri gelir. Aptallıkla, kapkaççılıkla iflâh olmuşu ise hiç görülmemiştir.

- Hergelelerin politikayı kendilerine yatkın bir zenaat görmeleri, politikanın bir hergele zenaatı olduğundan

değil, politikacıların çoğunluğunun hergele olmasındandır. (Burada politikacıların çoğunluğuna hergele denmiş olmanın tehlikesinden korkmamalı, çünkü hergele politikacılar bunu hakaret değil, bir çeşit övgü sayarlar. Çünkü bunlar politikayı hergelelikten ayırmayı katiyen akıllarına getirmezler. Buradaki olay, marangozu marangozluğuyla övmek gibi olağandır.)

- Politikadaki hergelelik toplumun idrâk seviyesine göre büyük, ya da küçük, gizli, ya da açık olabilir. Büyük ve açık hergeleliklerin geçerli olduğu toplumlarda, oyundakilerin yüzde ezici çoğunluğu hergele demektir.

- Bir toplumda büyük politikacıların anıları ilgi görmüyorsa, toplum, o politikacıların asıl gerçekleri açıkladığına inanmıyor demektir. Asıl gerçekleri açıklamadan anılarını yayınlıyor görünmenin adına ne deneceği düşünülmeli!

- Gerçeklerin saklandığı dönemlerde, ortamlarda ve toplumlarda, hergeleliğe çıkar sağlamak hâlâ geçerli demektir.

- Hergelelik gerçekleri saklamak, saklanamaz hale gelirlerse, hiç utanmadan değiştirmeye çabalamak demektir. Herkesin kârı olmadığı için hergeleler çoğu zaman zenaatlarını yürütürler, bundan çıkar sağlayabilirler.

- Fıkara politikacı, kendisini büyük sanatın da üstünde sanır. İnsanlara hükmederken, kendisini onlardan üstün sayması ne kadar yanlışsa.. Sanatçıya da öteki insanlar gibi hükmedebilmesi, daha başka bir bakışla; sanatçının hayatını da iyi, ya da kötü etkileyebilmesi şaşırtır politikacıyı.. Politikacı kolaya kaçmanın, zenaatının vazgeçilmez şartı saya saya, yalınkatlaştığının farkına, ancak sanatla sıkı bağlar kurabilirse varır.

280

«Bugün Türk - Osmanlı sanatı tarihi yazabilmek için elimizde yeterince vesika yok» deniyor. Bence vesikalar sanat görüşü ve sanat tarihi felsefesinden sonra gelir ve böyle bir görüş ve felsefe açısından değerlenir. Bugün yokluk vesikalarda, araştırmalarda mıdır, yoksa sanat anlayışı, millî sanat tarihi felsefesi yokluğundamıdır. Mehenk olmayınca, vesikaları neye göre değerlendireceğiz? Neyi, niçin aradığımızı bilmedikçe, hiç birşey bulama yız.

291

Divan şiirimizi, salt kullandığı kelimelerde, yani dış görüntüsünde kalarak, Arap'tan hikmeti, Fars'tan sanat ruhunu almış bir karmaşık kopya saymak, ancak bu şiirin ruhuna varamayan Batılı düşman görüşüdür. Bizim Tazminat'tan bu yana, hele Cumhuriyet döneminde büsbütün azgınlaşarak bu düşman suçlamaya katılmamız gerçekten ayıptır.

(Osmanlıyı kötülemek için yazılmış, dönemin efen dilerindeki çapraşık, Batı devşirmesi eğilimini okşayarak aferin almağa çabalanmış Musahipzade Tiyatrosunu bugün kullanmak da, oturan uygarlıklardan yeni, ileri, sade olduğu için gerçekten dehayı ispatlayan yeni terkipler yaratmışlar, durgun Doğulu toplumların ileriye sıçrama, yani yaratma gücünü ispatlamışlardır.

Anadolu Türk sanatıyla uğraşanlar, onun sade ve mantıklı oluşu üzerinde duruyorlar. Deha'yı, sadelik ve mantıklı oluştan daha iyi ne belirler? Sadelik ve mantıklılık.

295

Edebiyat, kitleler tarafından kolayca -zevkle- anlaşılır bir dilden ayrı olarak düşünülemez.

Bu şart için kitlelerin okuma-yazma bilmeleri zorunlu değildir. Halk şairleri bu işi, sazla beraber, dille yaparlar.

Millî bir edebiyat, millî ve millete yaygın bir dille meydana gelebilir.

Fransa'da, 880 yılında, piskoposlar papazlara, halk diliyle vaız etmelerini emretmişlerdir.

Tarihçiler için Ortaçağ, 10 asır sürmüştür. Fransız Edebiyatı için Ortaçağ - Lâtince edebiyat sayılmazsa - XI'inci yüzyılda başlar, XVI'ıncı yüzyılda biter. Böylece beş asır sürmüştür. Bu devreyi yekpare saymak da hatadır. O çağların dil ayrılıkları, gidiş-geliş zorlukları edebiyattaki ilerlemeyi, çevrelere göre değişik göstermektedir. Bu sebeple, topyekûn bir Fransız Ortaçağ Edebiyatı'ndan bahsedilemez. Fransız Edebiyatının Ortaçağ'ını üç büyük parçaya ayırmak mümkündür. 1050'den 1200 yılları arasındaki çağ. Bu çağ doğrudan doğruya feodal çağdır. Bu çağda büyük senyörler tamamiyle müstakildirler. Gerek papazlar, gerekse edebiyatçılar tarafından öğülürler ve halka davranışları ve dünya görüşleri bakımından, örnek olarak gösterilirler.

Bizde tersine, Bolu Beyleri alçak gösterilir. At uşakları öğülür. Aslında, Bolu Beyi - At uşağı tezadı, feodal - toprağa bağlı köylü çelişmesi değildir. Yabancı bir idareyle, yerli halk çelişmesidir. Bolu Beyi burada Osmanlı'yı temsil eder.

İnsanoğlu başıyla hızlı yaşar. Belinden aşağısıyla değil...

297

Büyük Osmanlı nesircilerinden Evliya Çelebi'yi müba-lâğacılıkla suçlarlar. Aslında Evliya Çelebi mübalâ-ğa

yapmamıştır. Osmanlı aydın ve idreci çevrelerinin gerçek ölçülerini tesbit etmiştir. Bu gerçek ölçüler içinde, kırk arşın boyunda mezarlar, okuma gücüyle bozulan fizik kanunları, bilhassa insanın psikolojik dünyasına ait akıl almaz değer çarpıklıkları görülür.

298

Divan Edebiyatı'nın Arap ve Acem kopyası olduğunu söyliyenler, ilk aruz şairlerine baksınlar. Bunlarda, Acem ve Arap etkisi daha çok olmak gerekirken, kaba Türkçenin, kaba Türk duygularının ağır bastığını görürler. Anadolu - Osmanlı şiiri giderek kendi büyük şairlerini yetiştirmeye başladıktan sonra ise, Acem ve Arap etkisinden - hele koyacılığından - söz edebilmek için, insanın Divan şiirinden değil, en basit şiir bilgi ve duygusundan habersiz olması, hattâ dünyada şiir diye birşeyin varlığını gerçekten bilmemesi gerekir.

299

Dünyadan haberi olmadan yerli, yerli olmadıkça da dünyadan haberli olunamaz.

Öğrendiklerimizden ne kadarını gerçekten işe yarar kılabiliyorsak, ancak o kadarını öğrenmişiz demektir.

324

İnsan, bir başkası tarafından yaratılmamış bir yaratık olduğundan, bu açıdan bakılırsa, bir roman kişisinin hür olması, hürriyetin bir bakıma romancı tarafından basit anlamıyla yaratılmadığını meydana koyar. Roman kişisini yaratan varsa, bu, romancının, o roman için bulup kurduğu roman dünyası -roman kâinatı-dır.

Roman insanı da, dünya insanı gibi, bir bakıma desteksizdir. Bu sebeple kendi dünyasında durmadan insanı aramak, insanı bulmak zorundadır. (Romana başlar-

ken, romancının aklında hiç bir yeri bulunmayan ikinci, üçüncü derecedeki kişilerin birden canlanıvermeleri, roman kişisinin insanı aramasından, bunalmasından ileri gelmiyor mu acaba!

Nasıl insan için önceden hazırlanmış bir gelecek yoksa... -bu hazırlanmış sözü yüzdeyüz, bütün küçük ayrıntılarıyla demektir- roman kişisi için de böyle bir hazırlanmış gelecek yoktur. Romancının, romancı tasarısı vardır. Bu tasarıyı gerçekten daha gerçek bir roman dünyası -kâinatı haline getiren romanın yazılışındaki her cümledir. Bu cümleler, kendi başlarına birer değer taşıdıkları gibi, hep bir araya geldikten sonra, kendilerinde o zamana kadar mevcut olmayacak olan çok daha bü yük bir değer kazanırlar.

Roman başlangıçta yüzdeyüz hazır bir geleceği olmadığı için, akıl almaz derecede zenginleşmek istidadını beraberinde getirir.

325

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı bilgili okuyucuların, roman kişilerinden çok, Romancının kişiliği ile - ilgilenmeleri bir bakıma asıl kaynağa kolayca varmak kurnazlığından ileri gelse de- büyük bir doğru sezgiyi gösterir. Bu istek roman kişisinde romancıyı arayıp bulmak zorluğundan kurtulmak isteğinden başka bir şey değildir.

Roman kişisi, romancısına göre akıl almaz derecede güçlü ve derin olur.

Roman kişisinin dramındaki büyüklük, bizi, sorumluluklarımız üzerinde uyardığı derecededir.

Büyük roman, bize kendisini, hiçbir benzerliği olmadığı halde, rasladığımız insanlarda tekrar tekrar hatırlatıyorsa büyüktür.

328

İnsanın, bütün gelenekleri hiçlemesi, geleceği için yeni yasalar kurmamakta olduğu anlamına gelemez. İnsan, idrâki kadar hiçler, hiçlediklerine karşı, bu hiçleme şuuru aşıp şuur altına derinden derine yerleşebildiği kadar insana hürlük verir. Ama bu hürlük, yüzdeyüz boşluğa karşı bir hürlük değil, yeni yasaların zorunluğunu idrâk ölçüsünde bir hürlüktür. Bu hürlük, birçok martavalların saçmalığı meydana çıktığı kadar; insanoğlunun büyüklüğü, iyiyi, doğruyu, rahatı, yaratıcılığı da bir sarsılmaz gerçek olarak, bir yeni yasa temeli olarak idra kinde meydana çıkmaktadır.

336

Sanatta dram dünyası, bütün yolları kapalı bir dünyadır. Bir bakıma saçma bir dünya... Bu güçlü, yaşatıcı dünyada, bir kadın-erkek münasebeti karşısında Napolyon'un Moskova Seferi bile, bir ara, fazlalık, gereksizlik halini alabilir.

Bu dünyalar, sahici dünyadan kopmuş, aslında daracık insancıl sınırlara hapsedilmiş gibidir ama; geçmişe, bugüne, geleceğe bütün yaşama ve yaşatma imkânlarıyla da açıktır. Sürekliliğini, çeşitli devirlerde, çeşitli milletlerin çeşitli sınıflarıyle konuşabilirliğini işte bu açıklık sağlar. Her çağda bir başka türlü mânalandırılır. Yaşaması sürer, ölümsüzlüğe ermiştir.

Roman kişisi, çoğu zaman hem kendisini, hem de çevresindeki insanları sıkıştırır, tedirgin eder, kendi dramlarından başka birşey bilmez; duymaz, görmez. Bunu karşılarındakine de ister istemez kabul ettirir. (Sanat eserinde tecrübe işte budur.)

345

Kendi kendini yaratan insanın, bu kendi kendini ya-

ratmağa başlamasından önce hiçbir şeyi yoktur. Özü de, Allah da, içinde yaşadığı fizik dünyası da...

Böylece insan, sebepsiz, zorunsuz, anlamsız, geçmişsiz, desteksiz, yapayalnız bir varlıktır. Özürsüzdür.

Bu dünyada kişiyi hiç kimse, hiçbir şey, hiçbir şey için zorlamaz.

İnsanın varoluşu, önce kendi kişiliğinden başlıyarak seçmesinde, bu seçmeyi, hiçbir baskı ve zorunluk altında yapmamış olmasıyla başlar. İnsanda işte bu seçme, seçmeye sürekli atılış, sonsuzdur. İnsan her an, seçme zorundadır. Bu seçmeyi özürsüz yaptığı, yürüttüğü için de sonuna kadar sorumludur.

İnsan, kendi özünden önce gelir.

İnsanın varoluşu özünden öncedir.

349

Sartre'ın romanlarındaki insanların varoluşçuluğu, büyük Rus romanlarındaki insanların kötü bir kopyasını çıkarmak çabalamasından ibaret... Aradaki acıklı farksa, birinin Rus ruhundan, ötekinin zorlama entellektüelliğinden geliyor.

352

Karşındakinin salya - sümük aptal mı olduğunu, yoksa seni aldatmak için pusuya mı yattığını anlamanın en kestirme yolu, inandığını söylediği herneyse,ona uymaz fikirler ileri sürmektir. Eğer anlamazsa aptaldır, anlar da, anlamazdan gelirse seni aldatmağa uğraşmaktadır. Gerçek inanmış aptal da, gerçekten kimseye kesinlikle böyle davranmaz!

356

Bence Osmanlılığın tarihi ve yıkılışı, softalığa bağlı

kalmasında değil, doğuşundaki bünye özelliği sebebiyle, batı dünyasının eriştiği mülkiyet münasebetlerine, türlü sebeplerle bir türlü erişememesinden, mülkiyet münasebetleri temellerine dayanan belli sınıflar meydana getirememesindendir. Temeldeki bu çalkantı, softalığı da etkilemiş, onun da gelişip yerleşmesini -işe yararlığını- önlemiştir.

Açıkça konuşanlar varken konuşmalarımız karanlıksa, kötü durumdayız demektir.

Bir toplumda insanlar bölüm bölüm bölünmüşlerse, orada soyut insandan, insanseverlikten lâf etmek avanaklık olur.

Söz rüşveti vermek, ancak çok önemli sözleri edenler için ayıp değildir.

Herşey çalışan insanları mesud etmek için olmalıdır. Aşkda, şarkılar da. Hattâ esas ıstırapların tahlil ve mukayesesi de.

Şiirde empresyonizm, insan zekâsını ve insan zekâsı denilen vakıanın reel fonksiyonunu inkâr etmektir. Filhakika hayat ve hâdiseler karşısında ilk intibalarımız parça parça oluyor. Lâkin insan zekâsının vazifesi, bu yarı parçalardan bir bütün çıkarmak, yani zihnimize yarım yırtık akseden mevzuları bir sentez haline getirmektedir.

Dünyayı değiştirmek filhakika güçtür. Lâkin balmumu gibi kolay olsaydı da enerjimize mukavemet etmeseydi, onu altüst etmek de bu kadar mukaddes ve kahramanca olmazdı.

364-365-366

Türk Atasözlerinden
Seçtikleri ve Yazdıkları

Toplumların (milletlerin) yolları tarihlerinden vurulur.

Görünenden görünmeyen çoktur. T.A.S.

Tarihlerini doğru bilmeyenler, söylenenlerle yapılanların doğru mu, yanlış mı olduğunu bilemezler.

Adam, yanılmakla adam olur. T.A.S.

Ölünün malı da beraber ölür. T.A.S.

İlk vuran okçudur. T.A.S.

Davasını bilmeyene tanık olma. T.A.S.

Düştünse toprağa sarıl. T.A.S.

Dar yerde yemek yemekten
Bol yerde dayak yemek hayırlıdır. T.A.S.

Kavgada silâh ödünç verilmez. T.A.S.

Tamahkâr varken dolandırıcı aç kalmaz. T.A.S.

Batılaşma, bizde anti emperyalist ya da, emperyalist olamadığı için rezil olmuştur.

İnsanlar bildikleri kadarını anlayabilirler.

Geri kalmak, biraz da kişilikteki çürüklükten gelir. (mizaçtan)...

Alçakların, hırsızların, delilerin ilerici olmaları mümkün değildir.

Yabancıya ölçüsüz hayranlık kölelikten gelir.

İçinden çıktığı toplumda kölelik yatkınlığı bulunmadığı halde, kişi olarak kimileri iğrenç kölelik eğilimi gösteriyorlarsa bütün toplumlarda, uyulsun uyulmasın, doğru olan bütün değerlerden herhangi bir nedenle dışarı düşmüş olanlardır.

Namussuzu, aptalı, değersizi tutmak, hangi yarar hesabiyle olursa olsun, adamın bunlardan biri olduğunu gösterir.

İnanmadığını yazmak da elbet mümkündür ama, reziller için...

Ortadan bir gerçeği bulup söylemek önemlidir.

-Çünkü başkasının bulduğu gerçeği anlayabilip tekrarlamak bile, kimi kişilerin yetenekleri için önemlidir. - Asıl önemlisi, gerçekleri bir sistem içinde bulup söyleye bilmektir.

Dünya görüşlerinin dışında yakalanmış bütün gerçekler, gerçek bilim adamları için boşuna harcanmış gerçekler sayılır.

Marx'ın zavallı bir duruma, -iyi niyetli bir duruma,- bütün gerçek maskaralıkları bırakarak saldırması, yakaladığı bazı kopuk gerçeklerin sistem dışında kalması, gerçek sistemi bulandırması nedeniyle açıklanabilir.

Kitaplar, -Bunlar ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar- aşamayanlar için, gerçekten faydalı olamazlar. Burada aranan öyle bir faydadır ki, kitap yazanları da ilgilendirir.

Alçaklar başkalarında, hemen her zaman, kendi alçaklıklarını eleştirirler!.. Bir müddet yutturabilmeleri bu sayededir.

Kendisinden üstününe, kendisinin düşmekten kur tulduğu yanlışı yüklemeye çalışmak -aptallıktan gelmiyorsa- utanmazlıktan gelir.

Kârlı bir işte geç kaldığını zannederek debelenen rezilden daha sefil rezil yoktur.

Çok denenmiş yanlışları, hele yanlışlıkları ortaya çıktıntan sonra savunmak... İşte gerçek aptallık...

Yanlıştan ve aldatmacadan kâr ummak, toplumu kendi aptallığı seviyesinde evham etmekten gelir.

Gerçeklere ulaşmakta geç kalmak ayıp değildir. Geç ulaştığını bilmemek ayıptır.

Faydalı gerçeklerin en büyük bahtsızlığı, toplumca

kabul edildikleri dönemden sonra, o zamana kadar kendilerine karşı çıkanlarca savunulmalarıdır.

Bir sanatçıyı, kendi sanat kolunda yermek için de, öğmek için de, aynı sanat kolunun eski büyükleriyle karşılaştırmağa kalkmak aptallıktır. Buradaki aptallık, gerçek sanatçının, kendi sanat kolunda bu karşılaşmaları hiç yapmamış sanılmasından çıkar.

Romanlarımın kıyıcılığı üzerinde duran bir okurumla bir gün şöyle konuştuk:

-Birisinin çıkıp sözgelimi, Sülük oğlanı savunacağını umar mısın?

-Olmaz öyle saçma şey! Deli değilse...

-Olur! Birgün Sülük'e sözgelimi öküz dediğim için bana karşı çıkanlar görülecektir. Aslında bunlar Sülük'e yatkın olanlardır. Kendi cinslerini savunurlar. Bunu bilerek yapsalar gene bir başka akıl belirtisi sayılır. Bunlar bunu, çoğu saldırılarının bu anlama geldiğini idrâk etmeyecek kadar şaşkınlığa düştükleri yerde yaparlar! Ben işte bunlara karşı kıyıcıyımdır. Biraz da kendilerini uyarmak mümkün mü denemesi için...

367

Fikirde kalpazanlık, -bütün toplumu aptal saymadıkça- başvurulur rezillik değildir.

Kendisi inanmadığı halde, bir fikri, başkaları inanıyor sanarak savunmaktan, daha beteri, yapmağa çalışmaktan daha pis namussuzluk, olmaz.

Asıl orospuluk, iyi bilmediği, gerçekten inanmadığı fikri savunmak, daha beteri yapmağa çalışmaktır. Foyası kolay meydana çıkacak olduğu için, ayni zamanda aptallığı da ispatlar. (Aptallığı, yani aptallığın şiddetlisi olan aptal kurnazlığı)...

369

İki çeşit insanla dostluk edemem: Bana kendisinden söz etmeyen, ya da, bana benden söz etmeyen...

Bir katolik yazar, konuşma arasında şöyle demiş: «Katolik Kilisesinin kutsallığına gerçekten inanıyorum. Bu kutsallığın delili şurada: Kutsal olmayan, yani insanlar tarafından kurulmuş hiçbir müessese, bu kadar aptalca, namussuzca idare edildiği halde onbeş gün ayakta kalamazdı.»

Bir insanın kendisinden daha değersiz bir insan tarafından güdülmesine uzunboylu katlanması için:

Değersizin sorumluluğu arkasında çok büyük kazanç yatması,

Kendisinin, ilerde çıkacağı yerin yolundaki pislikleri temizletmesi,

Ya da, tehlikeyi onun kesesinden savuşturduktan sonra, onun yerine geçip oturabileceğine emin olması lâzımdır.

Bu şartlar, zor altına düşmüş insan ile, alıklar tara fından meydana getirilen topluluklar için yürümez. Çünkü alıklar arasında, az alık, çok alık ölçüsü yoktur.

Sanatta büyük maskaralıklar dipteki buruşukluğu gizlemek için kulanılan ıslak bulaşık bezleridir.

373

MİLLET İÇİN - MİLLETLE BERABER

Ne kadar iyi niyetle olursa olsun, bir isteğin millet için olması tek başına millî olabilmesine yetmez. Bu sözü, milletin içinde mi, dışında mı söylemekte olduğumuzu, yani içinde söylemeğe, içinde kalmak niyetiyle söylemeye başladığımız halde, yavaş yavaş, ya da, hızla dışarı düşüp düşmediğimizi aralıksız gözetmeliyiz.

Sözün ve davranışların milletle beraber olup olmadığını, milletin birlik olduğumuz takımı, bu takımın her an biraz daha milletin dertlerine kök salıp salmaması belirler. Bu (birlik) olup olmadığımızı da ancak milletin derinlerine saldığımız köklerin reaksiyonlarıyla anlarız.

KOLAY YARGI

- Ah Abdülhamit, Anayasa'ya ihanet etmeseydi...

Onu ortadan kaldırmasaydı..

- İhanet mi etti?

- Allah, Allah! Bundan şüphen mi var?

- Demek bu Anayasa son derece faydalı, istenen birşeydi. Abdülhamit bu çok faydalı, herkesin çok istediği bir şeyi, ihanet ederek kaldırdı.

- Canım kaldırmaz olur mu? Tarihe yazıyoruz. Gerçek bu! Peki! Herkesin istediği faydalı bir şeyi bir tek Abdülhamit nasıl tutup kaldırır? Bu gücü nereden bulur? Yabancı bir güç mü kullandı, bizden bir güç mü? Herkes isteseydi elbette kaldıramazdı. Sakın herkes istememiş olmasın! Eğer bazılarımız istemediysek, kaçta kaçımız istemedik? İstemeyenler, isteklerini nasıl bir yolla bize kabul ettirdiler? İsteyenlerle istemeyenler karşılaştığı zaman, iki tarf vatan - millet meselesinde, ölüm -dirim kavgasına girdikleri zaman bir fikri olmayanlar, hem fikirsiz yakalanmış oluyor, hem de itlikten yana çıkmıyor?

GERÇEKÇİLİK

Gerçeklerin dış görüntüleriyle yetinmek, gerçeklerden kaçmanın en sefil biçimidir.

Burada karamsar romantizmden daha berbat bir öldürücülük vardır ki o da, birçoklarının kendilerini, bu basamakta gerçekten "gerçekçi" saymalarından gelir.

- Gerçek gerçekçilik
- Yalancı gerçekçilik

Gerçekçilik, tek insanda olduğu gibi, toplumlarda da çok önemli bir gelişmedir. Aşamaların temel şartıdır. İnsanlar için olduğu kadar, toplumlar için de, kendilerini romantizme, hayalperverliğe, gerçekten kaçmaya bilerek kaptırmak büyük tehlike değildir. Asıl büyük tehlike, tek kişiler için de, toplumlar için de, kendilerini, gerçekçi olmadıkları halde, yüzdeyüz gerçekçi saymalarından gelir.

En büyük yanılmaların kaynağını, bu yalancı gerçekçilikte aramalı.. Çünkü kendisini yalancı geçekçiliğe bilmeden kaptırmış insanar gibi, buna, hiç kuşkusuz, kendisini kapıp koyuvermiş toplumlar da, bu çizgide, bütün kurtuluş, imkânlarını kaybetmiş olurlar. Bu yaşama çizisinde, sayılı istatistikler, sayılara dayanan plânlar başta olmak üzere, fizik kanunları, hattâ kimya formülleri, tabiat bilimleri bile gerçeğe karşı işler; yalancı gerçekçiliği güçlendirir, insanı ve toplumun kendisini gerçeğe karşı aldatmasını sağlar, sürdürür.

GERÇEKÇİLİK

1- Bizdeki özelliği: Herkes kendi değişen gerçeğini arar. Bizde bir de batılaşmadan gelen aldatılma belâsı vardır. Biz, çoğu uzaman kendi gerçeğimizin yerine batıdan aktarılan şeyleri koyarız. Bunu da çoğu zaman farkına varmadan yaparız. (Gerçek, zaten gerçek olduğu için zor tutulan, zor anlaşılan, anlaşırlırken yeniden değişen bir şeydir. Bunun bir de yabancı gerçekle yer değiştirir halde olması, gerçekçi Türk sanatçısının işini çok zorlaştırır.

Batılaşma, bilmediklerimizi almak anlamında işimize yaraması gerekirken bizim için bir de, bildiklerimizi bı-

rakmak, yani unutmak gereği haline getirilmiştir. Böylece, iyi bilmemiz, kolay öğrenmemiz gerekil olan gerçeklerimizin yerine, zor sezmemiz ve zor öğrenmemiz olağan olan yabancı gerçekleri koyarak, gerçekçi olmak imkânımızı büsbütün zorlaştırıyoruz.

Sağlam gerçek, ancak sağlam dille anlatılır ve anlaşılır. Bizdeki dil devrimi, hemen de bütün devrimlerimiz gibi, gerçek bilimsel temellere değil, kolaya kaçma hastalığımıza dayanır.

Dil üzerinde dikkatle ve bilimsel ölçülerle durmanın başka bir şey olduğunu söylemek, elbette gereksizdir.

- İnsanlar, şuuruna vardıkları şeylerin pek azına çare bulamamışlardı (Bunlardan birisi: Ölüm.)

- Öteki sanaat kollarını bilmem, romanda az bilmekle, rastlamaca da olsa, hiçbir şey yapılamaz.

- Bilgisiz "büyük şair" belki olur, bilgisiz romancı kesinlikle olmaz.

- Romanın temeli bilgi, büyük romanın temeli bu bilgiyi de aşabilmektir.

- Romanda basit-halk-insanlarını yazmak, dâhîleri yazmaktan çok daha çetindir.

- Balzac, "Gerçek sanatçı çalışırken dinlenir, boş otururken yorulur" demiş.

- Bir sanat eserinin milli oluşu, (gerçek) yapılması derecesinde artar.

- Bütün hayatı, büyük yanılgılarla ve cinayetler işletmekle geçmiş ünlü bir politikacı-diplomat şu topal Talleyrand, "cinayetten de kötüsü yanılmaktır" demiş.

- Gerçekten dayanılmaz bunaltı, gerçeklerin bizi sürekli olarak yalanlaması halidir.

- Bu açıdan, "işe yarayan herşey gerçektir, gerçek olan her şey de işe yarar." Sözünü yeniden değerlendirmeliyiz.

- Gerçekçi sanat, yaşayan işe yararlar tarafından en az yalanlanan sanattır.

- Sanatın temeli de, herşey gibi insandır.

- Her sanatçı içinden çıktığı toplumun insanlarını konu alır, onun için en büyük gerçek kendi insanlarının gerçeğidir. Yani, tarihsel bütün bilgiler ve sanat değeri, bu gerçekten yanılma yüzdesiyle ölçülür. İnsanda yanılmamak için onun tarihsel gelişmesini ve oluşunu gerçekten bilmek şarttır. Çünkü tarih bütün bilimlerin anası ve tek kaynağıdır.

- Ben, gerçekçi birroman yazarı olarak bu inançla Anadolu Türk insanına, onun tarihine eğilmek zorunluluğunu duydum.

- Bunu ararken şu gerçeğe vardım: kendi gerçeklerimizi, (teoride, doktrinde, buna sanatı konuşurken kültürde demek mümkündür) derinlemesine ve genişlemesine bilmedikçe hiçbir yabancı kültürden, bilimden hattâ teknikten yararlanabilmek sözkonusu olamaz. Hele, bizde olduğu gibi tarihsel şartlar içinde uzun süre kendi gerçeklerini yabancı sekter kaliplara göre biçimlemeye uğraştığı halde....

Evhama kapılmış romantik toplumlarda.

Bu gerçek büsbütün vazgeçilmez hale geliyor.

- Türkiye, her alanda bu bahtsızlığa uğramış, hâlâ bu çukurda debelenmekte bulunmuş, bir ülkedir.

- Roman alanı, yabancı eserlerin baskısı altındadır. Eskidenberi de böyleydi.

- İki sebebi var: biri, yazarlar, aşırma eser yazdığı

için; ikincisi okur, Batı eserini yücelttiği için. Egzotizm. Kendisini merak etmemek. Kendisine değer vermemek! (sömürücü baskının en önemli silâhı..) Batı eserlerini yazarların aşamaması. Aşmayı düşünmemesi! Oysa şartlar aynı olunca milli eserler, etki yapan eserleri, ne kadar büyük olursa olsunlar, aşabilirler.

Uzun süre, bir memleket gerçekleri, çeşitli müsbet menfi tabularla kale duvarları içine alınmışsa, apansız gelen özgürlükler, yazar gibi okuyucuları da gafil avlar, şaşırtır. Yazarın hiçbir hazırlığı olmadığı için memleket ve insan gerçekleri de ister istemez kabukta kalır.

"Hürriyet, zaruretlerin idrakidir."

Osmanlı imparatorluğunun haksız ve geri yanı, kendisini çeşitli nedenlerle savunamayıp çökmekten kurtaramamasıdır. Yenmeler, nasıl savunmayı gereksiz kılarsa, yenilmeler de, haklı olma hakkını yitirirler.

- "Geçmişi iyi bilmeden, yaşadığımız güne de, geleceğe de katiyyen akıl erdiremeyiz." Doğrudur bu söz! Olmuşu bilmiyorsak, ona akıl erdirememişsek günümüzü nasıl biliriz, nasıl öğreniriz, geleceği nasıl anlar, nasıl değiştiririz?

- Tarih, bilimlerin kaynağıdır (anasıdır) denilmiştir. Doğrudur. Çünkü ne kadar kaytarılmak istenirse istensin, yalnız tarih bilimidir ki insandan koparılıp uzaklaştırılamaz! (Bu insan ister iyi, ister kötü olsun.)

- Tarihten kaçmak, namustan, doğruluktan, bilgiden kaçmaktır.

- Tarihten sıkılıyorsanız, kendinizi ya merak etmeyecek kadar budalasınız, ya da, hatırlamaktan korkacak kadar suçlusunuz (alçaksınız.)_

- Tarih, kişiler için ölüme yakın önemlenir. (Bu,

milletler için de böyledir.) Çünkü ölüme yaklaştıkça gerçek yaşamaya gerçekten sıkı sarılmak ihtiyacı duyarız.

- Tarih gerçekleri, aslında tarihteki olaylara göre değil, bizim bilgilerimize, aksiyonumuza, inançlarımıza göre gerçektir.

- Tarihte vesikalar, ancak insanların bilgileri kadar değerlidir.

Asıl verimli araştırma, önceden bildiğini bulmak için yapılan araştırmadır. Yani araştırmadan önce bilinir; Araştırmadan sonra değil... Aradığını bilmedikçe, araştırmaya nereden, nereye doğru sürdürüleceğini bilemezsin!. Romanda gerçekler ancak böyle araştırılır.

Bir vakitler yapılmış araştırmaların vardıkları kesin sonuçlar değişiyorsa, böyle araştırmalar yapılmamış, temel gerçekler, o tuplumlara benzemeyen Asyaî toplumlarda durum daha da çapraşık sayılmalı, kesinliklerden, genellemelerden büsbütün kaçınılmalıdır.

Bir durumun değiştirilebilmesi için, onun, genel gerçeklerini bilmek hiçbir işe yaramaz. Özelliklerinden yola çıkılmadıkça, hiçbir durum değiştirilemez. Hattâ, buradan yola çıkmayanlar, değiştirmek fikrine varmış bile sayılamazlar.

DİVAN EDEBİYATI ÜSTÜNE

Divan Edebiyatını Saray Edebiyatı - milletten kopmuş aristokrat takımın edebiyatı - saydık mı, modern şiiri de, halktan kopmuş aristokrat takımın şiiri saymak lâzım... Abdühak Hamit'ten bu yana, İkinci Yeniye kadar... Oysa, hep biliyoruz ki böyle birşey imkânsızdır, çünkü bizim aristokrat (!) takım, hamdolsun okuma yazma bilmez. Okuma yazma bilmediği için de, halktan kopmuş hazır bir şiir de olsa, bunu kendisine malede-

mez. Başkaca "Dünya görüşü" de yoktur. Burada bir başka imkânsızlık da, Abdülhak Hamit Bey'den İkinci Yeni'ye kadar bütün şiir akımlarımızın, maaleseef Batı kopyacılığından başka görüşlerin, hatta aristokrat bir dünya görüşleri bile yoktur. Bu çifte imkânsızlık Divan Edebiyatı için de, aynen geçerlidir. Burada da karşımıza dünya görüşünden habersiz edebiyat tarihçilerimiz çıkıyor. Bu kadar çok başlı habersizlik, dünyada, çok az toplumun başına gelmiştir.

Osmanlı (Divan) Edebiyatında İnsan

Osmanlı (bilhassa Divan) edebiyatında insanın o kadar TİP'e bağlanması, insan üzerinde her çeşit spekülâsyonun, bilhassa yabancılaşmanın önlenmesini kesinlikle sağlar.

Bu kesinlik, salt, tip üzerinde oyunlar oynanmasını önlemekle kalmaz, insana bakanların kendi keyiflerince uydurmalara gitmelerini de imkânsız kılar.

Osmanlı Edebiyatında erkek-kadın ayrılığının bile artık söz konusu olamaması, Osmanlı'nın insana ne kadar insan olarak baktığını belirler. (Hiçbir gerçek aydının işe karışmamasını, böylece, bakanın kendi fantezisiyle maskaralıklara vurup asıl (temel insanın) bunalmasını önler.

Osmanlı Edebiyatı, insana eşkıya gibi bakmak şurada kalsın, bütün eşkıyaya ve doğaya insan gibi bakar, ve en uzak benzerliklerden somutlanmış insanı kolayca bulur.

Osmanlı Edebiyatı, bu sebeple sanatta her şeyi, somut insana deygin olarak alır. Konuyu insanın çevresinde değerlendirir ve bütün görüntülerde, konuyu belirle-

yen insanı ve sadece onun o andaki psikolojisini belirteen eşyaları bırakarak, öteki gereksiz gerçekleri silip atar.

Divan Edebiyatı

Osmanlılar, ilk şairlerini biraz da Şaman gibi görüyorlar, her fırsatta eserleriyle fala bakıyorlardı. Bu hal, ilk aruz şairlerinin, öz bakımından ne kadar Türk-Os manlı olduklarını meydana koyar. (Söz gelimi Şeyhî)

Tanzimat'a gelince, Şeyhî için,

Elfazı (gelir), kaba bigayet

Manaca da onda yoktur lezzet

denilmiştir. Oysa, Şeyhî, Ahmed Paşa'dan başlayarak bütün büyük Türk-Osmanlı şairlerini (bilhassa Fuzulî'yi) etkilemişti. Şiirlerini, Necatî ve Bakî de içlerinde olmak üzere 45 şair tanzir etmiştir. Bunların hemen hepsi, 15 ve 16'ıncı yüzyıl şairleri idi. Bunlardan başka Nabî ve Nedim de Şayhî'nin etkisini duyan şairlerdendi.

ROMAN

Dünyadan haberi olmadan yerli, yerli olmadıkça da dünyadan haberli olunamaz.

Öğrendiklerimizden ne kadarını gerçekten işe yarar kılabiliyorsak, ancak o kadarını öğrenmişiz demektir.

Büyük romanlar, büyük ırmaklar gibi akarlar. Yatakları hem geniştir, hem derinleştirip genişleyebilir. Böylece, her büyük roman, zaman içinde okyanuslara kavuşan bir ana yoldur.

Gerçekten insan dramını bulmuş romanlar, gündelik insanları bile dram kişiler haline getirebilen romanlardır.

1- Hem yazar olacaksın, hem de Türk yazarı olacaksın, fazladan haddini bilmeden insanlara akıl vermeğe kalkacaksın. 1960-70 yıllarında, Bizanslığı kötü anlama

kullanabileceksin. İstanbul Dükalığı diye kocaman bir kültür ve insanlık merkezini, karalayabilirim sanacaksın.

2- 1960-1970 yıllarında hem bozuk düzenden söz edeceksin, hem de, bu bozuk düzenin düzelme çaresinin Kemalizm'de olduğunu yutturmağa çalışacaksın. Bunu, önce bütün orduyu önüne alarak yutturmanın mümkün olduğunu umacaksın, kendin gibi birkaç alığı da, ardına katarak zinde kuvvetler yalanıyla meydana çıkacaksın, sonra ordunun zinde kuvvetler diye yekpare olmadığını, ensende boza pişirerek sana anlatacaklar, çadırı biraz daha aşağıya kurarak Albayları aldanırlar sanacaksın, sökmeyince, kıçın kıçın gerileyerek yedek subay adaylarına kadar düşeceksin.

Bütün bunları yazınca da, belgesel romanın en sefilini yazmış olduğunu gene de farkedemeyeceksin.

3- Bizde belgesel romanın tarihi, belki de batıdan daha eski, daha da derinlerdedir. Çok ırağa gitmek gerekmez, Abdülhamit baskısından kurtulduğunu zanneden bütün sersem Osmanlı aydınları, kalemlere sarılarak kitaplar yazmışlardır. Bunların hepsi de, belgesel romanlardır. Belgeseldirler, çünkü başlarından geçen tarihsel olayları anlatırlar, romandırlar, çünkü yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları gerçekleri sokmağa çabalarlar. Sakladıkları noktalar, hemen her zaman Batılaşmadan bu yana, aydınlarımızın yüzde doksan çoğunluğuyla, bilir bilmez, paralı parasız gâvur ajanlığı yapmış oldukları noktalardır. Bu kitapların başında Süleyman Paşa'nın *Vekaik-i Hakayık'ı* daha sonra Mithat Paşa'nın iki ciltlik hatıraları, Kâmil Paşa'nın Şeyhülislâm Cemalettin Efendi'nin Şapur Çelebi Küçük Sait Paşa'nın, daha sonra Cemal Paşa'nın, Talât Paşa'nın, Niyazi Bey'in hatıraları gelir. Ahmet Refik denilen zavallı sarhoşun yazdığı bütün tarih kitapları belgesel romanlardır. Cumhuriyet dönemi,

bu belgesel roman bakımından hiç de yoksun değildir. Bu belgesel roman, türü, Cumhuriyette 1927'de, Mustafa Kemal'in Halk Partisi Kurultayı'nda okumak için yazdığı büyük (!), hakikaten büyük nutukla başlar. Bu nutuk yenilip yere serilmiş muhalifleri bir kere daha çiğnemek için düzenlenmiş gayet kaba bir pholitika, belgesel romanıdır. Bundan sonra bu belgesel romana karşı düzülen karşı belgesel romanlar sıra sıra boy gösterir, söz gelimi Rıza Nur'un hatıraları, Kâzı Karabekir'in hatıraları, Rauf bey'in hatıraları, Halide Edip Hanım'ın hatıraları hep birer belgesel roman niteliğindedir. Belgelere, hiç değil, olaylara dayanır görünürlerse de asıl çabalamaları temeldeki büyük gerçeği örtbas etmektir. Bu sebeple uydurma roman yönleri ağır basar. Karşılıklı söğüşmelere rağmen okurlar, gerçeği bir türlü bulamazlar, büsbütün karanlığa düşerler. Bu belgesel roman türünün en son en ciddi iki örneği Celâl Bayar'ın hatıralarıyle, İsmet İnönü'nün hatıralarıdır. İkisi de, milletimiz tarafından mensup oldukları uydurma belgesel roman türünün lâyık olduğu akıbetten kurtulamamışlar, satılmamışlar dır.

Belge yönlerinden roman yönleri daha ağır basan, bu yüzden ancak pek bilgisiz, beyni pek yıkanmış bir kaç bin kişiyi büsbütün şaşkına çeviren belgesel roman şaheserlerinin başında, Birinci Adam, İkinci Adam, Üçüncü Adam, Üçbuçukunçu Adam ölçüleriyle, meyadana çıkmış Şevket Süreyya'nın marifetleriyle, zinde kuvvetleri enayi belleyerek kaleme alınmış Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni,* Devrim üzerine belgesel romanların başa güreşenlerindendir.

Bunların iyice arkasından birtakım dişili erkekli (cahil) asistanların toplumumuz üzerine çalakalem çiziştirdekleri başı sonunu tutmaz, belgesel romanları gelir. As-

lında bunların hepsi, birkaç yaşlı profesörün birkaç kitap ve makalesine dayandıkları için, roman türüne bile girmezler, bunlar, düpedüz masal türünde kalmış maskaralıklardır.

27 Mayıs olayından sonra yazılmış hatıraların hepsi, tarihsel gerçekleri örtbas etmek için uydurulmuş belgesel romanlar değilse, bu hatıralar, yazanların olayların gerçekleriyle uzaktan yakıdan hiçbir ilintileri olmadığının, eğer doğrudan doğruya ilgileri varsa ve gerçekleri bilerek saklamıyorlarsa, karıştıkları işlerin gerçeklerinden katiyen haberdar olmadan bu olayları yaşamış olduklarının belgeleridir.

Bunlar gibi, D. Parti ve Yassıada olayları gibi, Menderes ve arkadaşlarının asılma olayları etrafında yazılmış olanlar da belgesel roman değerini aşamaz. Burada da bilinen gerçekleri korkudan veya bir çıkar umarak saklamak söz konusu değilse, insanoğlunun ibretle inceleyeceği derin bir idrâksizlik vardır.

Bütün bu hatıraların toplumumuzda hiçbir derin etki yapmaması, bunlar üzerine tarihimizin gerçeklerine yeni bir açıdan bakmak için hiç kimsenin eğilmemesi, bütün bu hatıraları çoktanberi büyük bir kıyıcılıkla tarihi gerçeklerimizin örtülmek istenmesinden, bu örtülmenin giderek ortaokul tarih kitapları seviyesine indirilmiş bulunması, bu uydurmaları tekrar etme çabalamasından başka birşey olmadığı içindir. Dünyada hiçbir toplumun tarihi bu derece sağlı sollu kancıklığa uğramamış, hiçbir toplumun tarihi üzerinde birbirinin canına susamış taraflar, gerçeği örtbas etmek için -bizim tarihimizde olduğu gibi- hayasızca işbirliği ve suç ortaklığı yapmamışlardır.

Edebiyatın köklü değişmelerinde fenersiz yakalananlar bizde, hemen her zaman edebiyat tarihçiliğine

benzer, ona yakın bir zenaat yüklenmiş olanlardır. Çünkü bunların hemen hepsi orta, ya da lise edebiyat hocalarından - işi kolay sanarak- sıvanmış kişilerdir. Hemen hepsini köklü değişmeler, çocukları lise sonlarda, ya da üniversitelerdeyken, daha acılısı, emekliliklerine birkaç yıl kalmışken yakalar. Bu yer, kapıya sımsıkı bağlı kalmamak zorunluğunun yakaya sarıldığı yerdir.

Buradaki kıstırılmış insan için söylenmiştir., viran olan hanede evlât ve ayâl var sözü. Buradaki "Evlât ve ayâl" aslında devletle çatışmayı, resmi edebiyatla çatışmayı göze alamamak, Anadolu'ya sürülmeyi, buna öğretmenlerin tabansız takımı, Kırın der; gidecekleri yerdeki meslekdaşlarını insafsızca unutup.....

Okuttukları çocuklarda da değişmeler olmuştur. Düne kadar, hattâ, o sabaha kadar değişmez gerçek diye okuttuğunuz yalanların apansız üstü açılmıştır. Bu yalanlar aslında, .öğretmenin suçu değildir, gözü kapalı koşulduğu kapalı rejimin kandırmacalarıdır. Kapalırejim ya büsbütün ya geçici olarak gürlemiş gitmiş; yalanlar, devlet koruyucularından yoksun kalmıştır. Eskiden olduğu gibi densiz sorular soran öğrencileri "sus otur bitiririm" diyerek susturmak da artık mümkün değildir. Ne yalanda inat edebilirsiniz; nede gerçeği kabullenebilirsiniz!.. Çünkü çocuklar çelmeyi atmasaydılar, eski yalanı söyleyip sırıtarak gerinecek, bu eski yalanı,sınavlarda en iyi kimler tekrarlarsa, en büyük numarayı onlara verecektiniz!..

Gâvur romanlarından insan adları değiştirilerek aşırılmış, his romanlarımız, hele de millî romanlarımız, pek çoksa da, asıl büyük roman hazinemiz; belgesel roman çeşidindendir. Belgesel romanlarımız gerçekten yamandır, hele 1908'den bu yana her tarafımızı tıkabasa dol-

durmuştur. Daha önemlisi her birinin yazarı da, tarihimize kılıç zoruyla girmiş, kendileri için altın yaldızlı akıl alamaz, adam utandırır öğütleri, bizzat kendi elleriyle yazmakta hiçbir sakınca bulmamış büyük, pek çok büyük tarihsel kişilerimizdir. Bu belgesel roman yazmak tutkusundan ancak, elikalem tutmayanlarla okuma yazma bilmeyenler kendilerini kurtarabilmiştir. Yazanların kalemle kâğıtla, yazıyla olan ilintileri derecesi de, eserleri ölçüsündedir. Burada, biraz daha şaşılacak yönü, bunlar çoğu zaman bu belgesel romanları, birbirlerini kötülemek, birbirlerinin foyalarını meydana çıkarmak için yazdıkları halde, temeldeki gerçekleri Türk halkından saklamak özelliğinde birbirleriyle adeta yarış etmişlerdir. Bu sebeple belgesel romanların belgelere dayanır gerçekleri meydana vurmak işinden çok, kişisel foyaları örtbas etmek için kullanılır bir yazı türü olduğu, sağlı sollu bütün dibi kara tencereler için, aynı suretle kullanıldığı anlaşılmaktadır.

"Sanatçının büyüklüğü, okurlarına tanıtacağı yeni dünyaları olmasından gelir. Sanatçı bunu, ne kadar kendisini hatırlatmadan, ayrıca buluş değerini ileri sürmeden, farkına varmamazlık etmeyin demeden yepabilirse, o kadar daha güçlü olur."

KAYTARMACILIKLARIMIZ

Yalnız kaytarmalarımız bize dıştan zorla dayatılmaz. Onu biz kendimiz, kendi irademizle, kaytarmacı olduğumuz için seçer, uygularız.

Kaytarmacının en belirli özelliği tembelliktir. (Buradaki tembellik hattâ, bilgisizlikten bile önce gelir. Çünkü bir adam bilgisiz olduğu halde, kaytarmacı olmayabilir de, tembel olduğu için kaytarmacılığı katiyen alt edemez.)

Kaytarmacı, telâşından, şirretliğinden, bilhassa, sık değiştirdiği, Krallardan fazla her zaman Kral taraftarlığı etmekle belli olur. Kaytarmacıda önemli olan, onuru değil, yani utanması değil, geçerli saydığı akımın dışında kalmaktır. En geride debelenen kaytarmacıyı, birden en öne tekerlenmiş, oralarda çabalıyor görebilirsiniz! Kendisini ialdatan da, bu yanış görüntüdür. Bunu mümkün görecek kadar aptaldır kaytarmacı... Çünkü çizgilerin uzun uzadıya çalışarak aşılabileceği gerçeğini, bu en basit gerçeği bilemez. (Bilse zaten kaytarmacı olmaz.)_

Kaytarmacının başbelâsı çalışan adamdır. Çalışan adam kaytarmacıyı, herkesten iyi tanır. Hele kaytarmacıdan yararlanmak isteyen kaytarmacılar elbette çok daha iyi tanır. Bu sebeple bütün kaytarmacılar, kaytarmacılığa sıvandıkaları ilk adımda, en çok yaranmağa çalıştıkları çalışanlar tarafından hemen bilinirler. Foyası meydana çıkmış bir kaytarmacı için, hiçbir başarı umudu kalmadığıdan bütün kaytarmacılar, asıl aldatmak istedikleri çalışanlar karşısında, daha ilk adımda yeniktirler. Kaytarmacılığın, herkesin harcı olmayıp ayrı bir utanmazlık gücü istemesi bundandır.

Kaytarmacılar için en ideal ortam, despotları getirdiği namussuz ortamlardır. Burada, kaytarmacı, utanmazlığını gerine gerine kulanabilmek imkânına kavuşur. Kaytarmacılığın tembellikten, tembelliğin utanmazlıktan gelmesi bundandır.

- Bence sahici softalık, üçüncü bir zümre olarak, halkla asilzadeler arasında yaşayan ve her zaman ezici çoğunluğuyla asilzadelerin, iktidardakilerin tarafını tutan ve dini inançları savunuyor göründüğü halde, dünya nimetlerinde hisse almağa, bunları sıkı sıkı elinde tutmağa çabalayan bir teşkilâtlı zümrenin zenaatidir.

İnsanlığın normal inkişaf tarihinde, Papanın kumandasında, Katoliklerin temsil ettikleri bu zenaat, toprak mülkiyetinden başlayarak, silâhşörlükten bankacılığa kadar her çeşit işi muvaffakiyetle görmüştür. Görmektedir. Kendisine mahsus mektepleri, üniversiteleri, malî müesseseleri, siyasî partileri vardır. Dünyaya ait bu güçlü durumunu sürdürebilmek için, sırasında ve hasır altında çeşitli reformaları becerir, vokabülerini değiştirir, kısacası hâlâ, yaşama gücüne sahip olduğunu ispat eder.

Türkiye içinse durum, hiç bir zaman böyle olmamıştır. Çeşitli vakıflara, tekkelere, medreselere rağmen, Osmanlılıktaki mülkiyet hakkının hiçbir zaman sağlam temellere oturtulamaması, mukaddes mülkiyet hakkından softalığın faydalanmasını önlemiş, iyice yerleşip derinlere kök salmasına meydan vermemiştir. Osmanlılığın doğuşunda softalığın yeri, her zaman görünüşten ibaret kalmış, özentiden ileriye geçmemiştir.

Halifeler, - Arapta ve Osmanlılarda- hiçbir zaman İslâm dininin yapılmasını emrettiğini yapmamışlar, yasaklarını tutmamışlardır. Şeyhülislâmlar, Kadılar, Hocalar, Padişahın basit birer memuru olmaktan, onların en basit arzularına, kaprislerine uymaktan, korku veya kazanç duyguları altında din emirleri inanışlarını değiştirmekten çekinmememişlerdir. (hi-le-i-şer'iyeler....)

Bence Osmanlılığın tarihi ve yıkılışı, softalığa bağlı kalmasında değil, doğuşundaki bünye özelliği sebebiyle, batı dünyasının eriştiği mülkiyet münasebetlerine, türlü sebeplerle bir türlü erişememesinden, mülkiyet münasebetleri temellerine dayanan belli sınıflar meydana getirememesindendir. Temeldeki bu çalkantı, softalığı da etkilemiş, onun da gelişip yerleşmesini -işe yararlığını- önlemiştir.

Atatürk'ün, batılaşmamıza doğru meydana getirdiği çeşitli reformaların, başka memleketlerde olup bitenlere bakılırsa, ne kadar kolay, kansız dayanmasız başarıldığı düşünülürse, Anadolu Türkleri'nin softalıkla sahici ilgisi hemen meydana çıkar.

Ben uzun yıllar Anadolu'da kasabalılar ve köylülerle bir arada yaşadım. Hiçbir yerde, hiçbir kişide, -bunlar eski şeyh takımından, hocalardan, hacılardan da olsalar- sahici softalık görmedim. İnancıma göre bizde softalık, en bilgisiz halk tabakalarında bile ruhun derinliklerine işleyip, oraya iyice yerleşmemiştir. Hele, gerek ferdi, gerekse sosyal krizlerde, refleks halinde tecelli edecek kadar şuur altına sokmamıştır.

İnsan, bazı bazı çok haklı olduğu için çok haksız, bazı bazı haksızlığıyla haklı olabilir.

İleri diye bağırmak ne ileriliktir, ne ilerlemektir, ne de nereye ilerlemenin doğru olduğunu göstermiş olmaktır.

Hangi yarar düşüncesiyle olursa olsun bir konuda yalan söylemek zorunda kalmaktansa, o konuya değmemek daha namusluca bir iştir.

Bir dünya görüşünün başka bir memlekette uygulanışı, hattâ bilhassa bunun başarıları, bir başka memlekette asla aynen kopya edilemez.

İdealizm, varolan gerçeği yok saymaktır.

Pazar malı üretmeyince, bunu pazara sürmedikçe kapitalist olmaz. (Kapitalizmde çünkü emek, vicdan, onur, hattâ bizzat kendisi bile pazar malıdır.)

Tarihin hiçbir çağında organize iş olmadan toplumsal yaşayış olmamıştır. Ama insanlar ilk çağlarda bunun farkında değillerdi. Bu sebeple de toplumsal yaşayışın

temelinde organize iş yerine Mit'leri, majı'leri, tabu'ları görürlerdi. Olup bitenleri ilâhların anlayışına varamadıkları için, çalışmayı insanoğlunun başına gelen bir ceza, ya da, bazı toplumsal katagoriler için, (Köleler, köylüler, serfler için) olağan kader sayarlardı.

Okuduğum kitapların değerini, bana verdikleri işe yarar orijinal fikirlerin sayısıyla ölçerim.

Açıkça konuşanlar varken konuşmalarımız karanlıksa kötü durumdayız demektir.

Bir toplumda insanlar, bölüm bölüm bölünmüşlerse orada soyut insandan, insanseverlikten lâf etmek avanaklık olur.

Söz rüşveti vermek, ancak çok önemli sözleri edenler için yanlış değildir.

Alçaklar başkalarında hemen her zaman, kendi alçaklıklarını eleştirirler!... Bir müddet yutturabilmeleri bu sayededir.

Kendisinden üstününe, kendisinin düşmekten kurtulduğu yanlışı yüklemeye çalışmak, aptallıktan gelmiyorsa utanmazlıktan gelir.

Yanlıştan ve aldatmacadan kâr ummak, toplumu kendi aptallığı seviyesinde evham etmekten gelir.

Bir sanatçıyı, kendi sanat kolunda yermek için de, öğmek için de, aynı sanat kolunun eski büyükleriyle karşılaştırmak kalkmak aptallıktır. Buradaki aptallık, gerçek sanatçının kendi sanat kolunda bu karşılaşmaları hiç yapmamış sanılmasından çıkar.

İnsanları ayırmadan sevmeye, ya da, onları böylece bağışlamaya kalkmak, Hitler namussuzu ile, yağlarından sabun yaptığı yedi yaşındaki çocuğu aynı ölçüye vurmak olur. Namussuza öfkelenmemek namussuzluktur.

Asıl orospuluk, iyi bilmediği, gerçekten inanmadığı fikri savunmak, daha beteri yapmağa çalışmaktır. Foyası kolay meydana çıkacak olduğu için, aynı zamanda aptallığı da ispatlar. (Aptallığı, yani aptallığın şiddetlisi olan aptal kurnazlığı).....

Doğayı ustalıkla kopya etmekten teknik şaheserler çıkar ama, sanat eseri çıkamaz.

Sanat, dış dünyayı anlamak, dış dünyayı anlamaya çalışırken insanın kendisini anlamaya çalışması gayretidir.

Nopolêon : "En korkulan an, zafer anıdır."

De Gaulle: "Otoriteyi sükûnet kadar arttıran birşey yoktur. Söylemek fikri sulandırır, içteki ateşi harice yayıp körletmek demektir. "Sâkin bir yaradılış, kumanda etmesi mukadder olan insan için en büyük meziyettir.", "Bir cemaat, zaruri olarak kibirlidir."

- Bir toplumun uğrayacağı en büyük belâ, geri, bilgisiz, hattâ deli idarecilerle idare edilmek değildir, o toplumda pek çok akıllı insan bulunduğu halde, bu akıllı insanların çeşitli tarihsel nesnelerle idareyi hayvanların elinden çekip alamamalarıdır.

- Folklor her toplumda derin bir kaynaktır. Ama, çoğu kez toplayanlar için değil, onu kullanma yeteneğine sahip büyük sanatçılar için....

KİMİ TÜRK AYDINLARIN ÖZELLİĞİ

21 7 1972 CUMA

- Yazarlarımızla düşünürlerimiz, henüz -1972'lerde- düşüncelerini, duygularını, dünya görüşlerinin çok kabataslağında debeleniyorlar. -Bu söz, kara cahil demek için nezaket göstermek anlamına gelir.- Fikirlerin kabataslağında, olgunlaşıp incelmemisinde debelenen

bilgisizlerdir ki ancak, bizdeki dil sadeleştirmesiyle beraber yürüyebilirler. Türkiye, son yüzelli yıldır, iki ayrı efendiye uşaklık eden bir bahtsıza benzemiştir. (Buradaki uşaklar, aydınlarımız, bürokratlarımızı öncelikle de yazarlarımızdır.) Bunlar, eski kültürü bırakmışlar, yeni kültüre -batılaşma dediğimiz maskara yutturmacaya bile güç yetirememiş zavallılardır. Bilgisizlikleri, bu iki ayrı efendinin gönlünü etmek için debelenmelerinden geliyor. Eskiyi bıraktığımız için incelikleri yitirdik, sözüm ona yeniyi, uyguladığımız biçimle batılaşmayı kavrayamadığımız için ona, kabataslağında bile yanaşamadık. Durum böyle olunca, dilden bütün ayrıntıları silip atmak, bilgisizliğimizin kolayına gidiyor. Bu alıklığı, köklerden üretmek diye örtbas etmeye çabalıyoruz. (Sanki kavak'a incir aşılamak mümkün değilmiş gibi. Ne kadar kabadan almak değil mi bu?)

ROMANCININ NOT DEFTERİNDEN

Bazı sanatçıların ayrıca sanat yapmağa hiç ihtiyaçları yoktur. Bunlara büyük sanatçılar denir.

Romanda bir tek realite vardır: İnsan. Çünkü roman insana insanı, insana kendisini açar.

Yalnız gerçeği yazan bir roman olamaz. Ayrıca roman değilse olmağa da mecburdur.

1959'un yazarları, 17'inci yüzyılın silâhşörleri gibi, hata yapmaktan değil, adlarının ödleğe çıkmasından korkmalıdırlar.

Büyük sanatın hiçbir şeyden korkusu olamaz. Zamanın yıpratmalarından, yalancı çıkarmalarından bile... Bunlar giderek onu, ayrıca ve başkaca değerlendirirler.

Sanatta dehalar herşeydir. Geçip gittiler mi, yarattıkları mektepler çöker. Bunlar çağlarını öylesine kaplayıp

anlatmış olurlar ki, arkalarındaki sanat alanları bir zaman özü alınmış posalar gibi kurur.

Tolstoy, Shakespeare'i hiç beğenmez, tenkit ederdi. Romain Roland bu hususta şunu da kaydediniz ki diyor, Tolstoy, Shakespeare'in bazı reel hatalarını (bizim hatta olduklarını söylemeye cesaret edemediklerimizi) çok iyi görmüştür. Meselâ : Bütün kişilerine aynı üniforma gibi giydirdiği sunî şairane dil... (Ben bu inançta değilim. Bu iki büyük adamın aynı meselede bu kadar yanılmalarını aşmamak mümkün değil.) Shapekpeare'in "sunî şairane dili", üslûbundaki dehadan ibarettir. Biz bunca bol yıl sonra ancak Shakespeare tarafından yaratılmış bu dile katlanabiliriz. Yoksa, Times Irmağı kıyılarında dolaşan kendi çağı hamallarının kullandıkları ağıza değil.. Bu nokta sanatçı ile realitenin karşılıklı alışverişlerinde bir büyük meseleyi de aydınlatıyor.

Shakespeare: Hamlet'in şahsiyetinde hiçbir karakter hususiyeti yoktur, Shahespeare, bu kahramanına kendi fikrini fotoğraf gibi aralıksız söyletmiştir diye kınarlar. Yani Hamlet'i yaşatan asıl gücü....

Tolstoy, "Shakespeare'de bir tek reel kişi vardır, o da Talstaff'dır. Çünkü Shakespeare'in soğuk esprileri aptal kelime oyunlarıyla dolu eserlerini bir o insan gibi konuşur yaşar" diyor. Bu Talstaff'ı birden kaç okuyucu hatırlayabildi merak ettim.

Sanatta sanatçı, kendisinde ikinci kişilik halinde bulunan düşünürü her zaman aşmak zorundadır.

Bazı yazarlar eserini sadece entellektüel güçleriyle yazmağa çabalarlar. Bu çabalama yaratmak için yaratmaktan öteye geçemez, yani amatörce çabalamadan...

Fransız entellektüellerinden ve edebiyatçılarından hemen hemen hiçbiri, 19. yüzyılın Fransasında Baudela-

ire'in 'ezici kapan' dediği can sıkıntısından (bunalımından) kurtulamamışlardır.

Batı tekniğini olduğu gibi alan, bunun üzerinde şuurla düşünmeyen doğulu, bu tekniği insana karşı batılı gibi gaddarca kullanamayacağı için tek tek yakalandığı takdirde -son hesaplaşmada,- yenilmekten kurtulamaz.

Doğulu insanın batılı modeline göre değişmeye çabalaması, insanlığa karşı işlenmiş en ağır suçtur.

Hayran olduğumuz, benzemeye yeltendiğimiz batı uygarlığı (düşünce sistemi)

a) Eski Yunan sitelerinin kölelik sistemini, Hıristiyanlığı kabullendikten sonra da Roma site İmparatorluğunun dağılmasına kadar,

b) Hıristiyan feodalizminde toprağa bağlı insan sömürücülüğünü savunmuş.

c) Burjuva ferdiyetçiliği ile de, gündelikçi emeği sömürmeyi ileri ve kıyamete kadar değişmez bir sistem olarak dünyaya kabul ettirmeye çabalamıştır.

BATIDA ve DOĞUDA ÜNİVERSİTE OLAYLARI:

Batıdaki üniversite olayları, dünya şartları dolayısıyla amaçları kalmamış, çıkar kaynakları kurumuş, (ya da, pek çok azalmış) bu kaynaklardan gelecek kâr olsa da bu kârların güven içinde bulunacağı metropol ilintileri güvensizliğe dönmüş olmaktan doğmaktadır.

Bizdeki üniversite olayları ise, yüzeyde ezici çoğunluğu ile batılaşmanın yanlış uygulaması yüzünden hiçbir temele dayanmadığı halde, toptan ve haksız olarak ilericilik sayılmasından, ayrıca çok küçük şuursuz ya da, kendilerini şuurlu sanan grupların, dıştan eyleme kışkırtılmaları yüzünden meydana gelmektedir. Aslında bu hareketlerin ana kaynağı, amaçları kalmamış veya amaç-

larının ahlâksız soygunlara dayandığı meydana çıkmış toplum şartlarına değil, yanlış uygulanmış batılaşmanın meydana getirdiği ters amaçtan, değiştirilmiş amaçtan milli benliğe -Doğululuğa- uymaz amaca yöneltilmiş olmaktan doğmaktadır ki, birbiriyle hiç ilintisi yoktur daha doğrusu birbiriyle taban tabana karşıdır. Birbirine taban tabana karşı olayların bir çuvala doldurulmağa kalkışılması, yabancı kalıp çareler'den medet umulması ise, milli gerçeklere sırt çevirmenin sürdürülmesinden, hastalığın ağırlaşarak sürmesine sebep olmaktan başka sonuç veremez.